



T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

İYİ YÖNETİŞİMİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hamdullah DÖNMEZ

Danışman
Doç. Dr. Gökhan KARHAN

Haziran-2024
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Doç. Dr. Gökhan KARHAN danışmanlığında Hamdullah DÖNMEZ tarafından hazırlanan “İyi Yönetişimin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” adlı tez çalışması 26/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Doç. Dr. Ferhat Şirin SÖKMEN

Danışman

Doç. Dr. Gökhan KARHAN

Üye

Doç. Dr. Mücahit ÇAYIN

İmza

.....

.....

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTKER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Hamdullah DÖNMEZ

Tarih: 26.06.2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İYİ YÖNETİŞİMİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hamdullah DÖNMEZ

**Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Gökhan KARHAN

2024, 94 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Ferhat Şirin SÖKMEN

Doç. Dr. Gökhan KARHAN

Doç. Dr. Mücahit ÇAYIN

Tüm ülkelerin en büyük hedeflerinden biri, ekonomik büyümeyi sağlayarak vatandaşlarının yaşam standartlarını yükseltmektir. Bu bağlamda, kişi başına düşen reel GSYH, ekonomik büyümenin temel göstergelerinden biridir. Bu göstergeleri etkileyen diğer koşullar da ekonomik büyümeyi doğal olarak etkilemektedir. Bu çalışmada, kişi başına düşen reel GSYH ile yönetim kalitesi arasındaki ilişki sınanmıştır. İyi yönetişimin kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisi, Doğrusal Olmayan Gecikmesi Dağıtılmış Otopregresif Model (NARDL) kullanılarak analiz edilmiştir. Modelde bağımlı değişken olarak GDP (ekonomik büyüme göstergesi), bağımsız değişkenler olarak DB tarafından yayınlanan kamuya açık altı küresel yönetim göstergelerinin ortalamasını temsil eden YON değişkeni ve kontrol değişkenleri olarak da doğrudan yabancı yatırım (DYY), ihracat hacim endeksi (IHI) ve brüt sermaye oluşumu (BSO) kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre, değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı F sınır testi yardımıyla araştırılmış ve hesaplanan F istatistiği (4,24), kritik değerden (3,87) büyük olduğundan uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. NARDL uzun dönem katsayıları hesaplandığında, pozitif yönetim endeksi katsayısı -3.1489, negatif yönetim endeksi katsayısı ise -0.3022 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, yönetim kalitesindeki %1'lik artışın GDP'de yaklaşık %3.15'lik azalışa, yönetim endeksindeki %1'lik azalışın da GDP'de yaklaşık %0.30'luk azalışa neden olduğunu göstermektedir. Bu durum, pozitif yönetim şoklarının kişi başına düşen geliri azalttığını, negatif yönetim şoklarının da benzer şekilde geliri azalttığını ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle yönetim endeksi üzerine gelen herhangi bir pozitif şokun yani yönetim kalitesini artıracak politikaların kişi başına düşen geliri azalttığı buna paralel olarak yönetim endeksinde yaşanacak negatif şokların da kişi başına düşen geliri azaltacağı sonucuna varılmıştır. Bu durum, ilgili dönemde Türkiye örneğinde, yönetim kalitesi ile ekonomik büyüme arasında asimetric bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ihracat hacim endeksindeki %1'lik bir artış veya azalışın GDP'de yaklaşık %0.60 oranında bir değişikliğe, doğrudan yabancı yatırım oranındaki %1'lik değişikliğin GDP'de yaklaşık %0.11 oranında bir değişikliğe, brüt sermaye oluşumu oranındaki %1'lik değişikliğin ise GDP'de yaklaşık %0.10 oranında bir değişikliğe yol açtığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, "yönetişim kalitesi ve ekonomik büyüme arasında ilişki vardır" hipotezini doğrulamış ve Türkiye'de iyi yönetim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin asimetric olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, yönetim göstergelerindeki artış veya azalışların ekonomik büyüme oranını azalttığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Asimetrik Eşbütünleşme, Ekonomik Büyüme, GSYH, NARDL, Yönetişim

ABSTRACT

MS THESIS

THE IMPACT OF GOOD GOVERNANCE ON ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF TÜRKİYE

Hamdullah DÖNMEZ

**THE GRADUATE SCHOOL OF HEALTH SCIENCE OF BATMAN
UNIVERSITY**

Department of Economics

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Gökhan KARHAN

2024, 94 Pages

Jury

Assoc. Prof. Dr. Ferhat Şirin SÖKMEN

Assoc. Prof. Dr. Gökhan KARHAN

Assoc. Prof. Dr. Mücahit ÇAYIN

One of the primary goals of all countries is to increase their citizens' living standards by achieving economic growth. In this context, per capita real GDP is one of the key indicators of economic growth. Other conditions affecting these indicators naturally influence economic growth as well. This study examines the relationship between per capita real GDP and governance quality. The impact of good governance on per capita income is analyzed using the Nonlinear Autoregressive Distributed Lag Model (NARDL). In the model, GDP serves as the dependent variable (an indicator of economic growth), the YON variable represents the average of six global governance indicators publicly released by the World Bank (WB) as independent variables, and direct foreign investment (DYY), export volume index (IHI), and gross capital formation (BSO) are used as control variables. According to the estimation results, the existence of a co-integration relationship among the variables is investigated using the F boundary test, and the calculated F-statistic (4.24) exceeds the critical value (3.87), indicating the presence of a long-term relationship. When calculating the NARDL long-term coefficients, the coefficient for the positive governance index is -3.1489, while the coefficient for the negative governance index is -0.3022. These results indicate that a 1% increase in governance quality leads to approximately a 3.15% decrease in GDP, while a 1% decrease in governance index results in around a 0.30% decrease in GDP. This suggests that positive governance shocks decrease per capita income similarly to negative governance shocks. In other words, any positive shock to the governance index, which improves governance quality policies, reduces per capita income, and conversely, negative shocks in the governance index also decrease per capita income. This demonstrates an asymmetric relationship between governance quality and economic growth in the Turkish sample during the relevant period. Additionally, it was found that a 1% increase or decrease in the export volume index correlates with approximately a 0.60% change in GDP, a 1% change in foreign direct investment correlates with approximately a 0.11% change in GDP, and a 1% change in gross capital formation rate correlates with approximately a 0.10% change in GDP. These findings confirm the hypothesis of a relationship between governance quality and economic growth, illustrating an asymmetric relationship between good governance and economic growth in Turkey. In this context, increases or decreases in governance indicators have been shown to reduce the economic growth rate.

Keywords: Asymmetric Cointegration, Economic Growth, GDP, NARDL, Governance

ÖNSÖZ

Bu çalışmada tez konusunu belirlerken isteklerimi dikkate alan, araştırma sürecinde vizyonuyla bana yol gösteren, cesaretlendiren, her aşamada bilgi ve deneyimlerini paylaşarak sabırla rehberlik eden, yapıcı eleştirileriyle bakış açımı genişleten ve bana güven aşılayan değerli hocam ve danışmanım Sayın Doç. Dr. Gökhan KARHAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte desteğini hiç esirgemeyen değerli dostum Onur IŞIK'a, bu yoğun ve zaman alan süreçte sabırla ve sevgiyle yanımda olan değerli eşim Leyla DÖNMEZ'e ve çocuklarıma, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli aileme şükranlarımı sunarım.

Annem Sabiha DÖNMEZ anısına...

Hamdullah DÖNMEZ
BATMAN-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	ix
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
GRAFİKLER LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
2.1. Yönetişim Kavramı ve Önemi	3
2.2. Yönetişimin Tarihsel Gelişimi.....	6
2.3. Yönetişimin Temel Aktörleri.....	8
2.3.1. Devlet.....	9
2.3.2. Özel sektör	10
2.3.3. Sivil toplum.....	11
2.4. İyi Yönetişim ve İyi Yönetişimin Temel İlkeleri.....	11
2.4.1. Şeffaflık ilkesi	13
2.4.2. Hesap verebilirlik ilkesi	13
2.4.3. Hukukun üstünlüğü ilkesi	14
2.4.4. Eşitlik ilkesi.....	15
2.4.5. Katılım ilkesi.....	16
2.4.6. Verimlilik ve etkililik ilkeleri.....	17
2.4.7. Cevap verebilirlik ilkesi.....	18
2.4.8. Stratejik vizyon ilkesi	18
2.5. Yönetişimin Ölçülmesi.....	19
2.5.1. Uluslararası ülke riski rehberi	20
2.5.2. Özgürlük evi.....	20
2.5.3. Uluslararası şeffaflık.....	21
2.5.4. Dünya bankası	21
2.5.4.1. Uluslararası kalkınma derneği	22
2.5.4.2. Dünya bankası enstitüsü.....	23
2.6. Yönetişim Türleri.....	24
2.6.1. Küresel yönetim	25
2.6.2. Kamu yönetişi	25
2.6.3. Yerel ve bölgesel yönetim	27
2.6.4. Kurumsal yönetim.....	28
2.7. Ekonomik Büyümenin Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi	29
2.7.1. Ekonomik büyüme kavramı ve önemi	30
2.7.2. Ekonomik büyümenin faktörleri	34
2.7.2.1. Beşeri faktörler	34
2.7.2.2. Doğal faktörler.....	35
2.7.2.3. Sermaye	36
2.7.2.4. Teknolojik gelişme	36

2.7.3. Ekonomik büyümenin ölçülmesi	37
2.7.3.1. Kişi başına reel gayri safi yurtiçi hâsıla	39
2.7.4. Ekonomik büyümenin maliyetleri	39
2.8. Konu İle İlgili Literatür	40
3. İYİ YÖNETİŞİMİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDE ETKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE UYGULAMA	51
3.1. Araştırmanın Amacı	51
3.2. Veri Seti	51
3.3. Ekonometrik Metodoloji	52
3.3.1. Zaman serisi verisi	52
3.3.1.1. Zaman serilerinde durağanlık	53
3.3.1.2. Birim kök Sınaması	54
3.3.1.3. Geleneksel birim kök testleri	55
3.3.1.4. Yapısal kırılmalı birim kök testleri	58
3.3.1.5. Zaman serisi modelleri	58
3.4. Ampirik Bulgular	61
3.4.1. Tanımlayıcı testler	62
3.4.1.1. Normallik testi	62
3.4.1.2. Otokorelasyon	62
3.4.1.3. Değişen varyans	62
3.4.1.4. Fonksiyonel form (biçim) testi	63
3.4.1.5. ADF birim kök testi	63
3.4.1.6. CUSUM ve CUSUMQ grafikleri	64
3.4.1.7. NARDL sınır testi	65
3.4.1.8. Katsayıların hesaplanması	66
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	67
4.1. Sonuçlar	67
4.2. Öneriler	69
KAYNAKÇA	71
ÖZGEÇMİŞ	82

SİMGELER VE KISALTMALAR

ADF	:	Genişletilmiş Dickey-Fuller
AIC	:	Akaike Bilgi Kriteri
BM	:	Birleşmiş Milletler
BSO	:	Brüt Sermaye Oluşumu
CPI	:	Yolsuzluk Algılama Endeksi
CPIA	:	Ülke Politikası ve Kurum Değerlendirmeleri
DB	:	Dünya Bankası
DF	:	Dickey-Fuller
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
DYY	:	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
ECM	:	Hata Düzeltme Modeli
GDP	:	Kişi başına düşen gelir (2015 yılına ait sabit veriler (Dolar cinsinden))
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
ICRG	:	Uluslararası Ülke Risk Rehberi
IDA	:	Uluslararası Kalkınma Birliği
IHI	:	İhracat Hacim Endeksi
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
KPSS	:	Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin
NARDL	:	Doğrusal Olmayan Gecikmeli Dağıtılmış Otoregresif Model
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
OPEC	:	Petrol İhraç Eden Ülkeler
PP	:	Phillips-Perron
SIC	:	Savage İkinci Dereceden Bilgi Kriteri
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WGI	:	Dünya Yönetişim Göstergeleri
YON	:	İyi Yönetişim Göstergelerinin Ortalaması

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2. 1. Literatür Derlemesi	43
Tablo 3. 1. Değişken Tanımlamaları	52
Tablo 3. 2. Otokorelasyon Testi Sonucu.....	62
Tablo 3. 3. Değişen Varyans Testi Sonucu	63
Tablo 3. 4. Ramsey RESET Testi Sonucu	63
Tablo 3. 5. ADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	64
Tablo 3. 6. NARDL Sınır Testi Sonuçları	65
Tablo 3. 7. Katsayıların Hesaplanması	66



ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Yönetişimin temel aktörleri	9
Şekil 2.2. İyi yönetişimin temel ilkeleri	12
Şekil 2.3. Üretim imkânları eğrisi.....	32
Şekil 3.1. Jarque-Bera test sonucu	62



GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3. 1. Değişkenlere ait grafikler.....	61
Grafik 3. 2. CUSUM	65
Grafik 3. 3. CUSUMQ	65



1. GİRİŞ

İktisat yazınının temel tartışma konularından biri olan bazı ülkelerin neden diğerlerinden daha hızlı büyüdüğü sorusu, son yıllarda kurumsal iktisatçılar tarafından da ele alınmaktadır. Neoklasik büyüme yaklaşımlarının aksine, kurumsal iktisadi düşünceye göre iyi ve güçlü kurumlar ekonomik performansı olumlu yönde etkilerken, kötü ve zayıf kurumlar ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda, kurumların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi doğrudan veya dolaylı yollarla gerçekleşebilir. Bu alanda yapılan birçok çalışma, özellikle zayıf kurumsal yapıların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Örneğin, Acemoğlu vd. (2001, 2003), kötü kurumların yatırım ve ekonomik gelişmeye zarar verdiğini belirterek, kurumsal yapının zayıf olduğu ülkelerde daha fazla ekonomik istikrarsızlık yaşandığını ileri sürmüşlerdir. Yazarlara göre, kurumsal açıdan zayıf toplumlarda politikacılar üzerindeki kısıtlamalar yetersiz olduğundan, politik gücü kontrol edenler büyük kazanımlar elde ederken, kontrol edemeyenler kayba uğrar. Ayrıca, zayıf kurumsal yapılarda politik gücü ele geçirmek için gruplar arasında çatışma yaşanacak ve bu durum politik ve ekonomik karmaşaya yol açacaktır. Bunun yanı sıra, zayıf kurumlar nedeniyle sözleşmeye dayalı düzenlemeler daha kusurlu olacak ve ekonomik ilişkiler şoklara karşı daha hassas hale gelecektir (Artan ve Hayaloğlu, 2014, s.349).

Ülke ekonomilerinde, siyasal ve toplumsal ortamın yani kurumsal yapının düzeyi, kaynakların etkin kullanımı ve dağılımı açısından kritik bir rol oynamaktadır. Mülkiyet haklarının güvence altına alınması, yolsuzluk algısının düşük olması, politik ve ekonomik hakların korunması, siyasal istikrarın sağlanması ve hukukun üstünlüğünün tesisi gibi unsurlar, bu yapının temel bileşenlerindendir. Etkin işleyen bir kurumsal yapı, kaynak israfını önleyerek, piyasa aksaklıklarını ortadan kaldırarak, belirsizlikleri azaltıp işlem maliyetlerini düşürerek, pozitif dışsallıklar yaratmakta ve yatırımlar için güvenli bir ortam sunarak girişimcileri üretken yatırımlara yönlendirmektedir. Başka bir ifadeyle, bir ülke ekonomisinde uzun vadeli ve sürdürülebilir ekonomik büyüme, ancak kurumsal yapının üretim ve yatırım kararlarını teşvik edebilme kapasitesi ölçüsünde mümkün olmaktadır (Pamuk, 2014, s. 40-41). Bu bağlamda, kurumsal iktisat yaklaşımı ve ekonomik büyüme literatürü, ülkeler arasındaki ekonomik büyüme ve gelir düzeyi farklılıklarının temelinde, fiziki ve beşeri sermaye birikimindeki farklılıklardan ziyade, kurumların ve kurumsal yapıların kalitesindeki farklılıkların yattığına dikkat çekmektedir. Bu perspektif, ekonomik gelişmenin ve refahın sürdürülebilirliği açısından kurumsal yapıların ne denli önemli olduğunu vurgulamakta ve ülkelerin büyüme performansındaki farkların, büyük ölçüde kurumsal yapılarının etkinliğinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır (Kucuker, 2003, s.17).

Ulusal refahın artırılmasında önemli bir rol oynayan sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik büyüme, topluma daha fazla iş imkânı sunmanın yanı sıra bireylerin gelir düzeylerini olumlu yönde etkiler. Son yıllarda önemi giderek artan konulardan biri, kurumların ekonomik büyüme ile olan karşılıklı ilişkisidir. Bazı ülkeler neden ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerini etkili bir şekilde yönetebilirken diğerleri geri kalmaktadır veya geriye gitmektedir? Bu sorunun cevabı genellikle kurumların kalitesine işaret etmektedir. Kurumlar, bir toplumun kültürel kimliğini içeren ve toplumların varlığını, gelişmesini ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan formel ve informel kuralların bütünüdür. Diğer bir deyişle, kurumlar, toplumların varlığını sürdürebilmesi için gereklidir, tıpkı bir kalp gibi. Bu nedenle, kurumların bu önemli işlevi göz önüne alındığında, ulusların ekonomik başarılarını veya başarısızlıklarını açıklamak için temel bir faktör olarak ön plana çıkmaktadırlar (Yolal ve Anavatan, 2017, s.40). Bu bağlamda, yönetim göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki literatürde önemli bir tartışma konusudur. Türkiye gibi çeşitli ülkeler üzerinde yapılan çalışmalar, yönetim göstergeleri ile çeşitli makroekonomik değişkenler arasındaki etkileşimleri detaylı bir şekilde incelemektedir. Literatürdeki çalışmalar, genellikle iyi yönetim göstergelerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Ancak bu etkinin zaman ve bağlam gözetildiğinde farklılık gösterebileceği vurgulanmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye özelinde yönetim göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve literatüre yeni bir bakış açısı sunulması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada, 1996-2022 yılları arasındaki iyi yönetim göstergelerinin kişi başına düşün reel Gayri Safı Yurtiçi Hâsıla (GSYH) üzerindeki etkisi, zaman serisi modeli kullanılarak incelenmiştir. Bu çalışma üç bölüm şeklinde tasarlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk olarak kavramsal ve kuramsal çerçeve kapsamında yönetimin kavramı ve önemi, tarihsel gelişimi, temel aktörleri, iyi yönetim ve iyi yönetimin temel ilkeleri, yönetimin ölçülmesi, yönetimin türleri ile ekonomik büyüme kavramı ve önemi, ekonomik büyümenin faktörleri, ekonomik büyümenin ölçülmesi ve ekonomik büyümenin maliyetleri açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde literatür taraması özetlenmiştir. Akabinde iyi yönetimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin Türkiye üzerindeki uygulamalarında kullanılan model, veriler ve hipotezlerin ampirik çalışmalar neticesinde elde edilen bulgular ve bu bulguların değerlendirmesi yapılmıştır. Son olarak ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yönetişim Kavramı ve Önemi

Yönetişim kelimesi tarihsel olarak Latince kökenli bir kelime olan "Gubernare"den türetilmiştir. "Gubernare" kelimesi, "dümen tutmak, kılavuzluk yapmak" anlamına gelen Yunanca "kuberman" filinden türetilmiştir. Bu terim, orta çağda Latince'de "yönetmek, kural koymak, kılavuzluk yapmak" anlamlarında kullanılmıştır. Günümüzde, "governance" veya Türkçe'de "yönetişim," genellikle bir kurumun veya topluluğun yönetim ve idaresini ifade eden bir terim olarak kullanılmaktadır. Bu kavram, sadece devletin yönetimiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda özel sektör kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve diğer kurumsal yapılar için de geçerlidir. "Yönetişim," bir kuruluşun etkinliği, şeffaflığı, hesap verebilirliği ve katılımcılığı gibi unsurları içeren geniş bir kavramdır. Anne Mette Kjaer'in ifadesine göre, "yönetişim" terimi, köken itibarıyla tarafsız bir anlama sahiptir. Ancak zaman içinde, bu terim genellikle pozitif veya negatif özelliklerle birleştirilerek kullanılmıştır. Yani, bir bağlamda olumlu bir yönetim anlamına gelirken, başka bir bağlamda olumsuz bir anlam taşıyabilir. Günümüzde, "yönetişim" genellikle hükümet etmek, idare etmek ve kurum içi düzenlemeleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Gündoğan, 2010, s.15).

Yönetişim, katılımcılık, şeffaflık, hesap verebilirlik, iş birliği ve sorumluluk gibi ilkeleri içeren bir yaklaşımı ifade eder. Bu prensipler, sadece devletin yönetimine değil, aynı zamanda diğer paydaş gruplarını da içine alarak geniş bir perspektife sahiptir. Özellikle sivil toplum kuruluşları (STK), meslek grupları, odalar, özel sektör kuruluşları ve üniversiteler gibi farklı paydaşların sürece dâhil edilmesi, karar alma süreçlerinin daha kapsayıcı ve adil olmasını sağlar. Bu çeşitlilik, farklı bakış açıları, deneyimler ve uzmanlıkların bir araya gelmesine imkân tanır, bu da daha etkili ve sürdürülebilir çözümlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunabilir. Yönetişim aynı zamanda, paydaşlar arasında iletişim ve iş birliğini güçlendirerek daha güvenilir ve sağlam bir karar alma sürecini teşvik eder. Bu sayede, toplumun genelinden gelen çeşitli sesler ve görüşler, politika ve stratejilerin oluşturulmasında dikkate alınabilir, bu da daha geniş bir toplumsal kabul ve destek sağlayabilir (Toksöz, 2008, s.17).

Dilimizde yönetim kelimesi, iki kelimenin yani "yönetim" ve "iletişim" kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Bu kavram, yönetim kelimesinden "yönet" kökü ile iletişim kelimesinden "işim" ekinin bir araya gelmesiyle Türkçeleştirilmiştir (Fidan, 2011, s.6).

Günlük hayatta genellikle yönetim ve yönetim kavramları birbirleri yerine kullanılmaktadır. Her ne kadar bu iki kavram konuşma dilinde birbirlerinin yerine kullanılsa

da anlam bakımından bu iki kavramın farklı anlamlar içerdiği bir ayrım söz konusudur. Yönetim, hiyerarşik niteliği olan ve hükümet etme anlamına gelen bürokratik yapıya dayanan bir model iken; yönetişim ise yönetim sürecinden etkilenen aktör ile örgütler arasında etkileşimi, hükümet dışı organizasyonlar ile gayri resmi aktörlerin yönetim faaliyetlerine dâhil olduğu çok taraflı bir yaklaşım modelidir (Yüksel, 2000, s.145).

Yönetim, genellikle hiyerarşik bir yapıya dayanır ve karar alma süreçleri belirli bir otorite zinciri içinde yukarıdan aşağıya doğru ilerler. Bu modelde, yönetenler (liderler, yöneticiler) ve yönetilenler arasında genellikle tek taraflı bir ilişki vardır. Yönetenler kararları alır ve yönetilenler bu kararlara uyarlar. Yönetişim ise daha katılımcı, şeffaf ve karşılıklı bir yaklaşım benimser. Bu modelde, farklı paydaşlar arasında iş birliği ve etkileşim ön plandadır. Yönetenler ve yönetilenler arasında daha dengeli, karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Karar alma süreçleri daha fazla paydaşın katılımını içerir ve bu paydaşlar arasında karşılıklı etkileşime dayanan bir yönetim anlayışını ifade etmektedir (Barış, 2020, s. 417). Bu farklılık, özellikle günümüzde toplumsal beklentilerin ve organizasyonel yapıların değişmesiyle birlikte daha önemli hale gelmiştir. Yönetişim anlayışı, çeşitli paydaşların görüş ve ihtiyaçlarını dikkate alarak daha kapsayıcı ve sürdürülebilir çözümler üretmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, karşılıklı anlayış, saydamlık ve çeşitli perspektiflerden gelen bilgi ve deneyimlere değer verme üzerine odaklanarak daha etkili ve adil kararlar alınmasına olanak tanır.

Yönetişim kavramı tanımlanmasında alan yazı incelendiğinde güçlü bir fikir birliğinin olmadığı görülmektedir. Bu nedenle farklı yazar ve kuruluşlar, yönetişim kavramı için çok çeşitli tanımlar ürettiler (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2010, s.3). Yönetişim kavramının anlaşılmasına yönelik yapılan bazı tanımlamalar aşağıda özetlenmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) Kamuda iyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu raporuna göre "yönetişim", geleneksel hiyerarşik yönetim anlayışına alternatif olarak, tüm toplumsal aktörler arasında karşılıklı iş birliği ve uzlaşma temelinde şekillenen, sadece merkezi otoritenin değil, aynı zamanda STK, özel sektör, akademik kurumlar gibi çeşitli grupların da katılımını teşvik eden, süreçlerin ve kararların şeffaf bir şekilde iletilmesini ve paydaşlar arasında açıklık ilkesine dayalı bir iletişimi önemseyen, yöneticilerin ve karar alıcıların hesap verebilir olmasını öngörün, karar alma yetkisinin mümkünse en alt düzeye, yani etkili bir şekilde yerel düzeye devredilmesini esas alan bir kavram olarak ifade edilmiştir (Toksöz, 2008, s.17).

Yönetişim, günümüzde kapsadığı anlam itibariyle ilk defa Dünya Bankası (DB) tarafından kullanılmıştır. DB'nin bu konudaki çalışmaları pek çok uluslararası kurum veya kuruluşa ilham kaynağı olmasının yanında yön de vermiştir. DB, yönetişimi sadece bir

kavram olarak tanımlamakla kalmamış, aynı zamanda bu kavramı ölçülebilir ve karşılaştırılabilir hale getirmek adına yönetim göstergeleri geliştirmiştir. Bu göstergeler, dünya genelinde farklı ülkelerin yönetim performansını izleme, analiz etme ve karşılaştırma imkânı sunmaktadır (Barış, 2020, s.425).

Yönetim kavramının günümüzdeki kullanımı, özellikle kalkınma çalışmaları ve uluslararası ilişkiler bağlamında önemli bir yer edinmiştir. DB 'nin 1989 tarihli "Sub-Saharan Africa; From Crisis To Sustainable Development" başlıklı raporunda bu terim, Afrika'nın kalkınma zorluklarını açıklamak amacıyla kullanılmıştır. Bu raporda vurgulanan nokta, Afrika'nın karşılaştığı kalkınma ve büyüme sorunlarının temelinde "yönetim krizi" olduğudur. Yani, yönetimdeki eksikliklerin, politik istikrarsızlık, yolsuzluk, etkili kamu hizmeti sunumunun zorluğu ve benzeri faktörler aracılığıyla kalkınmanın önündeki temel engellerden biri olduğu ifade edilmiştir. DB 'nin bu raporu, yönetim kavramını bir ulusun işlerini yürütmek üzere politik gücün kullanımı olarak tanımlamıştır. Bu tanım, yönetimi sadece devletin politikalarını değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal süreçleri de içeren geniş bir bağlamda ele alır. Yani, yönetim krizi, politik gücün etkili ve adil bir şekilde kullanılamaması, kurumların zayıf olması ve halkın kamusal kaynaklara adil bir şekilde erişimini engelleyen faktörleri içermektedir (World Bank, 1989, s.60-61).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında (UNDP), yönetim kavramını katılımcı, şeffaf, sorumlu, etkili, adil ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmesiyle birlikte yönetmeye dikkat çekmektedir (UNDP, 1997, s.3).

Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü'nün (OECD) yönetim anlayışı, bireyler (STK), kurumlar (devlet) ve özel sektör aktörlerinin bir araya gelerek iş birliği yapmalarını ve birlikte yönetmelerini vurgular. Bu yaklaşım, çok paydaşlı bir yönetim anlayışını yansıtarak farklı aktörler arasında etkileşimi ve iş birliğini öne çıkarır. Bu, sadece devletin değil, aynı zamanda sivil toplum ve özel sektörün de aktif bir şekilde kalkınma süreçlerine katılımını teşvik etmektedir (OECD, 1995, s.14).

Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre yönetim, kurumsal yapı ile resmi ve gayri resmi ilişkilerin, organizasyonların politika yapım ve faaliyetlerinde iş birliği içinde yönetilmesini ifade eder. IMF bu kavramı tanımlarken şu unsurlara vurgu yapmaktadır: iş birliği, şeffaflık ve uyum ile temsil (IMF, 2008, s.2).

Yukarıdaki kurum ve kuruluşların tanımlarına bakıldığında yönetimin, devlet, özel sektör ve STK gibi aktörlerin birlikte iş birliği içinde hareket etmelerine vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda tüm paydaşların uzlaşmacı, hesap verebilir, şeffaf, etkin, sorumlu, adil ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde ortak hareket etmeleri şeklinde ifade edilmektedir. Bu tür

raporlar ve tanımlamalar, uluslararası kalkınma çabalarında yönetişimin önemini vurgulamakta ve ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşmaları için güçlü, şeffaf ve hesap verebilir yönetim sistemlerinin önemini vurgulamaktadır.

2.2. Yönetişimin Tarihsel Gelişimi

Yönetişim anlayışı, geleneksel yönetim anlayışına bir alternatif olarak ortaya çıkmış ve devletin sınırları, yetkileri ve kapasitesi konusunda farklı bir perspektifi benimsemiştir. Yönetişim teriminin net bir kökenini tanımlamak ve tarih boyunca gelişimini ve uygulamalarını doğru bir şekilde takip etmek zordur (Petrona, 2015, s.287). Yapılan araştırmalar sonucunda bu kavramın tarihinin eskiye dayandığı görülmüştür.

Yönetişim kavramının ortaya çıkması, özellikle 1970'lerde neoliberal ekonomik politikaların benimsenmesi ve Keynesyen iktisadın (1930-1970 yılları arasında dünya genelinde ekonomi ve siyasete etkisi olan ve kısaca devlet müdahalesini savunan bir yaklaşım) eleştirilmesi ile ilişkilidir. Bu dönemde, petrol krizleriyle birlikte yaşanan stagflasyon birçok ülkede ekonomik sorunlar, yüksek enflasyon, düşük büyüme ve işsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya kalınmıştı. Bu ekonomik zorluklar, Keynesyen politikaların etkinliğini sorgulayan bir ortam yaratmıştır (Levent, 2016, s.19). Yönetişim kavramının kökenleri, ekonomik politikalar açısından ortaya çıkışının ötesinde, çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Yönetişim, geniş bir perspektifi içerir ve sadece ekonomik politikalarla sınırlı değildir. İşte yönetim kavramının kökenlerine dair alan yazındaki bilgiler:

Yönetişim kelimesinin tarihsel kökenine dair en eski izler, Latince kökenli "gubernare" kelimesine dayanmaktadır, ancak İngilizce "governance" kelimesi olarak daha yaygın hale gelmiştir. Bu kelime, Orta Çağ'da Latince "gubernare" kelimesi üzerinden türemiş ve "dümen tutmak" veya "yönlendirmek" anlamına gelmiştir. Anne Mette Kjaer yönetim kelimesinin 14. Yüzyılın ortalarında kullanıldığını ifade etmektedir (Gündoğan, 2010, s.15). Bu kavramın ilk kez kullanıldığı ülke Fransa'dır (Gündoğan, 2010, s.199). 16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde hükümet kavramı ile eşdeğer olarak kullanılarak, "bir şeyin yönetildiği sistemi" ifade ediyordu (Tripathi, 2017, s.16968). 17. Yüzyılda yine Fransa'da yönetimle ilgili bazı düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu düşünceler hükümet ile sivil toplumu uzlaştırma yaklaşımı olarak ifade edilmiştir (Durgun, 2022, s. 20).

18. yüzyılın başlarında, terim daha çok bir yönetim otoritesini ifade ediyordu ve zamanla marjinalleşmiş bir kavram haline gelmiştir. Ancak, 19. yüzyılın ilerleyen dönemlerinde, özellikle ekonomik reformlar ve küreselleşme gibi faktörlerin etkisiyle, yönetim terimi yeni anlamlar kazanarak politik anlamından uzaklaşmıştır. Bu dönemde,

yönetişim kavramı, sürdürülebilir kalkınma gibi konularda daha çok süreçlere ve şekillere vurgu yaparak kullanılmaya başlanmıştır. 1980'lerde, özellikle ekonomik reformların etkisiyle, neoliberal politikaların benimsenmesi ve devlet müdahalesinin azaltılmasıyla birlikte yönetim terimi daha da popüler hale gelmiştir. Bu dönemde, küresel düzeydeki ekonomik ilişkilerin karmaşıklığı ve çeşitliliği nedeniyle, yönetim anlayışı, çok paydaşlı bir yaklaşımı ifade ederek önem kazanmıştır (Tripathi, 2017, s.16968-16969).

20. yüzyıl, yönetim kavramının anlamlandırılması ve kullanılması açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemde, hem ulusal hem de uluslararası örgütler tarafından yönetim kavramına dair farklı anlamlar yüklendi ve bu kavram, çeşitli politika alanlarında etkili bir şekilde kullanılmaya başlandı (İmamoğlu, 2021, s.140).

Yönetişim terimi, ilk kez 1989 yılında DB tarafından yayımlanan "Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth" raporunda kullanılmıştır. Bu raporda, Sahra Altı Afrika'daki kurumsal reform ihtiyacını ve daha etkili bir kamu sektörünün gerekliliğini ifade etmek amacıyla "yönetişim" terimi kullanılmıştır. Raporda, yönetim, "bir ulusun işlerini yönetmek için siyasi gücün kullanılması" olarak tanımlanmıştır (World Bank, 1989, s.60-61).

1990'lı yıllarda uluslararası düzeyde yapılan önemli toplantı ve çalışmalarda yönetim kavramının detaylı bir şekilde ele alındığını göstermektedir. Bu raporlardan bazılarının içerikleri şu şekilde açıklanmıştır: OECD (1992) raporunda, üye ülkelerin yönetim konusundaki deneyimlerini paylaşarak, iyi yönetim prensiplerini vurgulamıştır. Rio Zirvesi (1992), Rio de Janeiro'da düzenlenen Dünya Zirvesi'nde çevre ve kalkınma konuları ele alınmıştır. Bu zirvede, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel konularla birlikte, yönetim prensipleri de önemli bir yer tutmuştur. Habitat Toplantıları, Habitat II Konferansı, 1996 yılında İstanbul'da düzenlenmiş ve şehirleşme konularına odaklanmıştır. Bu toplantılarda, kentsel yönetim ve şehir yönetimi gibi konular da gündeme gelmiştir. 1994 Yönetişim Raporu, yönetim kavramını detaylı bir şekilde ele alarak, bu terimin gelişim sürecine katkıda bulunmuştur. Raporda, yönetimin siyasi, ekonomik ve sosyal boyutları üzerinde durulmuştur. 1997 Değişen Dünyada Devlet Raporu, devletin rolünün değişimini ve gelişen dünyadaki yeni zorlukları ele alarak, etkili yönetimin önemini vurgulamıştır. Bu raporlara göre hukukun üstünlüğü, şeffaflık/saydamlık, katılımcılık, etkinlik, hesap verebilirlik, cevap verebilirlik, eşitlik ve stratejik vizyon gibi yönetimin 8 tane faktörü bulunmaktadır (Güler, 2005, s. 38; Levent, 2016, s.21). Yönetişim, bu dönemlerde uluslararası topluluk tarafından giderek daha fazla önemsenen bir konu haline gelmiş ve çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır.

DB tarafından 1999 yılında yayınlanan Kapsamlı Kalkınma Çerçevesi Raporu'nda, kalkınma süreçlerini ele alırken insani, fiziksel, sosyal ve makroekonomik faktörleri bir araya

getirerek bir bütünsellik sunmayı amaçlar. Rapor, kurumların birbirine bağımlılığını vurgulayarak, kalkınma çabalarında tüm bu faktörlerin bir arada düşünülmesi gerektiğini savunur. Çerçeve, katılımcı bir süreçle hazırlanmıştır ve kalkınma projelerinin tasarımında daha bütünlükçü bir yaklaşım benimsemeyi hedeflemektedir. 2002 yılında yayınlanan Dünya Kalkınma Raporu, özellikle kurumların özel sektörü nasıl teşvik edebileceğine odaklanmaktadır. Rapor, piyasa ekonomilerinin etkin bir şekilde işleyebilmesi için güçlü ve etkili kurumların oluşturulmasının önemini vurgular. Ayrıca, özel sektörün büyüme ve kalkınma süreçlerine daha fazla katılımını sağlamak için hangi politika önlemlerinin alınması gerektiği konusunda öneriler sunmaktadır. Bu rapor, ekonomik kalkınmanın sadece makroekonomik düzeyde değil, aynı zamanda güçlü kurumlar ve özel sektör katılımıyla sağlanabileceğini vurgulamaktadır (İmamoğlu, 2021, s.141).

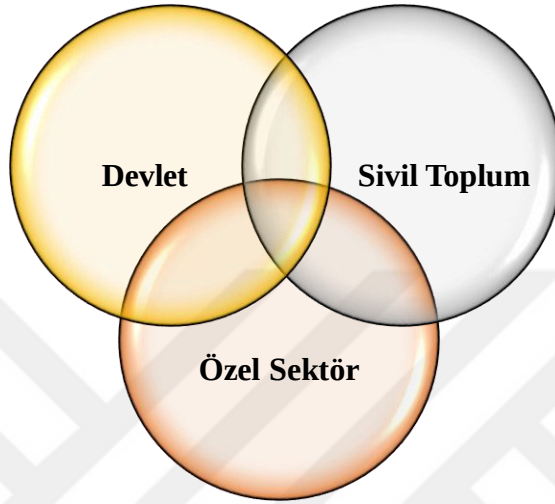
Tüm bu anlatılanlar ışığında yönetim kavramının tarihi sürecine bakıldığında, kavramın başlangıcı 14. yüzyıla kadar gitmesine rağmen günümüzde genel kabul görmüş bir tanımlaması yapılamamıştır. Süreç içerisinde bu kavramın tanımı ve içeriğinin zamanla değişiklik gösterdiği ve güncellendiği görülmektedir. Bunun temel nedenleri arasında süreç içerisinde yeni durumların ortaya çıkması ve bu durumların yönetim kavramının gelişimine paralel olarak etki alanını genişlettiğidir. Günümüzde, demokratik değerler, şeffaflık, hesap verilebilirlik, katılımcılık gibi unsurlar genellikle yönetim kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Yönetişim, küresel düzeyde birçok kurum ve kuruluşun gündemindedir ve bu bağlamda sürekli olarak değerlendirilip güncellenmektedir.

2.3. Yönetişimin Temel Aktörleri

Yönetişim kavramının evrimi ve yaygınlaşması, toplumsal etkileşimle şekillenmektedir. Bir ülkedeki kurumlar veya paydaşlar, tek başlarına yönetimi etkilemede sınırlıdır. İyi yönetim için aktörlerin birbirleriyle koordineli iş birliği önemlidir. İyi yönetim, her aktörün belirli görev ve sorumluluklarına bağlı olarak iş birliğine dayanmaktadır. Bu nedenle, bir ülkede iyi yönetimin sağlanması için etkili aktörlerin tanımlanması ve ilişkilerinin belirlenmesi gereklidir (İmamoğlu, 2021, s.159). Yönetişimin özü, belirli bir fonksiyon yüklendiğinde de anayasal istisnalar dışında baskın bir aktör olmamalıdır (Gündoğan, 2013, s.31).

Yönetişimin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki rolü, UNDP tarafından vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, yönetim aktörlerinin sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunacak şekilde örgütlenmeleri önemlidir. UNDP, sürdürülebilir kalkınmanın iyi yönetime bağlı olduğunu öne sürmektedir (UNDP, 1997, s.21).

Toplumdaki birçok grup, kurum ve kuruluş, yönetişimi etkileme kapasitesine sahiptir. Yönetişimin aktörlerinin devlet, özel sektör ve sivil toplum olmak üzere üç boyutta tanımlandığı ve her bir aktörün kendine özgü rollerinin bulunduğu belirtilmektedir. Yönetişim, bu üç temel aktörün iş birliği ve etkileşimi üzerine kurulu bir süreç olarak görölmektedir. Yönetişimin temel aktörleri şekil 1’de gösterilmektedir (UNDP, 1997, s.6; Habitat II, 2000, s.1).



şekil 2.1. Yönetişimin temel aktörleri

Kaynak: (UNDP, 1997)

şekil 2.1’de gösterilen yönetişimdeki her aktörün güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Bu nedenle, yönetişim sürecinin başarılı olabilmesi için aktörler arasında etkileşimin ve karşılıklı destek sağlanması önemlidir. Başarılı bir süreç için, aktörlerin birbirlerinin zayıf yönlerini telafi edebilecek politikalar izlemeleri gerekmektedir.

2.3.1. Devlet

Devlet, bir ülkedeki yönetim mekanizmasının ana aktörüdür ve siyasi kurumlar ile kamu kuruluşlarını içermektedir. Temel görevlerinden biri, yönetim süreçlerinde yurttaşlara etkin hizmet sunmaktır. Ancak, paydaşlarına danışılmadan alınan devlet kararları yönetişim sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Devletin yönetişimi olumlu etkilemesi için diğer aktörlerin katılımını benimsemesi önemlidir. Ekonomik ve yapısal reformlar karmaşık olduğu için, diğer aktörlerin etkilenebilmesiyle alınan kararların genel kabulü zordur. Bu durum, kararların kamusal katılımı ile alınmasının önemini vurgulamaktadır (İmamoğlu, 2021, s.160).

Yönetişim sürecinin olgunlaşabilmesi için en başta devlet kurumlarına önemli sorumluluklar düşmektedir. Devlet, yönetişim sürecinde önemli bir rol oynar ve temel görevleri arasında koordinasyon, düzenleme ve denetleme yer alır. Yönetişim, birçok aktörün

etkileşimde bulunduğu bir süreç olduğundan, her bir aktörden kaynaklanan sorunlarla başa çıkma ve bu aktörler arasında etkili bir iş birliği sağlama ihtiyacını içerir. (Firidin, 2017, s.6).

Devlet, sürdürülebilir ekonomi ve insan gelişimi için uygun bir ortam sağlamalıdır. Bu, hükümetin etkinliğini artırarak savunmasızları korumasını, insanları güçlendirmesini, demokratik ve âdemi merkeziyetçi bir yapı oluşturmalarını gerektirir. Zengin-yoksul uçurumunu azaltmalı, toplum arasındaki gelir farklılıklarını ve kültürel çeşitliliği dengede tutmalı, sosyal bütünleşmeyi teşvik etmeli ve çevreyi korumalıdır (UNDP, 1997, s.21-22).

Devlet, sermaye kesimi ve STK'lar için gerekli şartları oluşturup kolaylaştırarak bir katalizör rolü üstlenirken, topluma yön verme sorumluluğunun dengesini devletten STK'lara ve özel sektöre doğru kaydırması gerektiği vurgulanmaktadır. Yönlendirici devlet modeli, kürek çeken değil dümen tutan, yol gösterici ve rehberlik yapan bir anlayışı ifade eder. Bu bağlamda devletin hizmet ve karar alma süreçlerini özel sektör ve STK'lara devretmesi gerekliliği ön plana çıkarılmaktadır (Aliyi, 2020, s.30-31).

Devlet, iyi yönetim için hukukun üstünlüğünü benimsemeli, eşitlik ve adaleti vurgulayarak yurttaşların yaşam şartlarını iyileştirmelidir. Devletin iyi yönetim sürecinde başarılı olabilmesi için gelişmiş politika, kurum ve yönetim anlayışına sahip olması önemlidir. Diğer aktörleri sürece dâhil ederek, iyi yönetim ekonomik büyüme ve kalkınmayı hızlandırabilir (İmamoğlu, 2021, s.161).

2.3.2. Özel sektör

Özel sektör, büyük, orta ve küçük işletmeler, özel harcamalar vb. gibi sanayi, ticaret ve hizmet alanlarındaki tüm devlet dışı işletmeleri kapsamaktadır (Dahman, 2023, s.30).

1973'te Petrol İhraç Eden Ülkelerin (OPEC) petrol ambargosu sonrasında, yönetim eleştirilmiş ve neoliberal politikalar öne çıkmıştır. Devletin ekonomiye müdahalesinin gereksiz olduğu düşünülmüş ve hizmetlerin özel sektöre devredilmesiyle özel sektörün hızlı büyümesi ve kamuda politika süreçlerine katılımı artmıştır (Güler, 2005, s.89).

Özel sektör, 1980'lerden sonra özellikle büyükşehirlerde liberal politikalarla önemli bir hizmet ortağı oldu. Yönetişim sürecinde, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren özel kuruluşlar istihdam, gelir ve ekonomik kalkınma için ticaret, üretim ve hizmet sağlamaktadır (Maliye Bakanlığı, 2003, s.2).

Özel sektör kuruluşları, günümüzde geniş bir tartışma yelpazesine sahip olan ve öne çıkan bir aktör rolünü üstlenmektedir. Bu durum, sadece ekonomik ve sosyal etkileriyle değil, aynı zamanda karar alma süreçlerine etkin bir şekilde müdahil olmalarıyla da ilgilidir. Özellikle yerel düzeyde, yerel yönetişimi gerçekleştirmek adına yerel kararlara etki etme ve

söz sahibi olma konusunda önemli bir aktör olarak görülmektedir. Bu durum, özel sektörün toplum üzerindeki etkisinin ve sorumluluklarının geniş bir kapsamda ele alınmasını gerektirebilmektedir (Yıldırım, 2019, s.823).

2.3.3. Sivil toplum

Sivil toplum, gönüllülük prensibine dayanan, belirli bir yasal düzenleme içinde faaliyet gösteren, kendi kaynaklarına sahip, devletten bağımsız ve devlet ile özel alan arasında arabuluculuk yapan bir sosyal yapı olarak tanımlanmaktadır (Buluş, 2009, s.23). Bu tanım, sivil toplumun bağımsızlığını vurgular ve toplumun farklı kesimlerini bir araya getirerek çeşitli konularda faaliyet gösteren örgütlü bir yapı olduğunu belirtmektedir.

STK, devlet ve vatandaş arasında bir köprü görevi üstlenerek toplumu düzenleme, eğitme, sosyal ve ekonomik katılımı destekleme, siyasal, sosyal ve kültürel etkileşimi kolaylaştırma, dayanışmayı güçlendirme amacı taşıyan çalışmalar gerçekleştirir. Bu kuruluşlar, özgürlük, eşitlik ve sorumluluk ilkesine odaklanarak toplumsal temeller oluşturmaya çalışırlar (Maliye Bakanlığı, 2003, s.2). STK'lara; sendikalar, dernekler, vakıflar, çevre koruma grupları, gençlik kulüpleri vb. faaliyet gösteren yapılar örnek verilebilir.

STK, yönetişimi sağlamak için önemli bir rol oynar. Özerk hareket ederek toplumu ilgilendiren konularda farkındalık oluşturlar ve yerel düzeydeki sorunlara çözüm getirirler. Katılımcı yapılarıyla çoğulcu bir yapı oluşturarak etkili çözümler geliştirmeye odaklanırlar. Ayrıca, her soruna aynı yaklaşmayıp özgün çözümler üreterek yerel halka daha fazla katkı sağlama amacındadırlar (Yıldırım, 2019, s.823). STK'lar üstlendikleri bu görevler sayesinde, ekonomik büyüme üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir.

Sivil toplumun varlığı ve örgütlerinin yetkilendirilmesi, iyi yönetişimin önemli bir aktörüdür. Sivil toplum kurumlarının kamu işlerine katılımı teşvik ettiği, siyasi sistemde şeffaflığı arttırdığı, hukukun üstünlüğünü ve hesap verebilirliği güçlendirdiği ve dolayısıyla topluluk politika yapımına katkıda bulunduğu açıktır (Dahman, 2023, s.29).

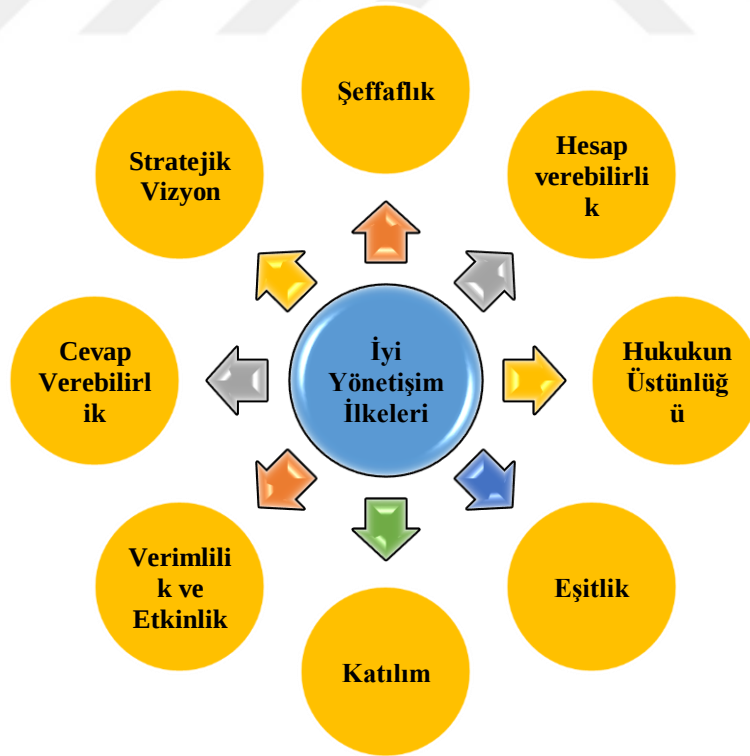
2.4. İyi Yönetişim ve İyi Yönetişimin Temel İlkeleri

Yönetim, toplumun değişen ihtiyaçlarına, bilim ve teknolojinin ilerlemesine, ekonomik ve sosyal yapıdaki dönüşümlere bağlı olarak sürekli evrim gösteren bir disiplindir. Bu süreçte, iyi yönetişimin nitelikleri ve gereklilikleri üzerine sürekli tartışmalar devam etmektedir. Devletlerin yönetsel değişimi bazen ani ve kapsamlı bir şekilde gerçekleştirebilirken, bazen de daha yavaş ve kademeli bir biçimde ilerleyebilir. Bu etkilerin bir

araya gelmesiyle günümüz devlet yönetimindeki son noktanın yönetim olduğu anlaşılmaktadır (Acar, 2017, s.60).

1989 yılında DB tarafından yayınlanan "Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth" başlıklı rapor, iyi yönetim kavramını ilk defa "Good Governance" terimiyle tanımlamıştır. Bu raporda, iyi yönetimin etkili bir kamu hizmeti, güvenilir bir yargı sistemi ve kamuya karşı sorumlulukla birlikte olması gerektiği vurgulanmıştır (World Bank, 1989, s. xii).

Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (UNESCAP); iyi yönetimi katılımcı, fikir birliğine dayalı, hesap verebilir, şeffaf, duyarlı, etkili ve verimli, adil ve kapsayıcı, aynı zamanda hukukun üstünlüğü prensiplerine dayanan 8 temel özelliikle tanımlamaktadır. Bu özellikler, yolsuzluğun en aza indirilmesini, azınlıkların görüşlerinin dikkate alınmasını ve karar alma süreçlerinde toplumdaki en savunmasız kişilerin sesinin duyulmasını içerir. Bu yaklaşım, toplumun mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarına olan duyarlılığını vurgulamaktadır (UNESCAP, 2005, s.1). Bu ilkelerin etkili bir şekilde birbirleriyle uyumlu olarak uygulanması, iyi yönetimin başarılı olmasına ve dolayısıyla ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. İyi yönetimin temel ilkeleri Şekil 2.2’de gösterilmiştir.



Şekil 2.2. İyi yönetimin temel ilkeleri

Kaynak: (Toksöz, 2008, s.19)

2.4.1. Şeffaflık ilkesi

İyi yönetişimin temel unsurlarından biri olan şeffaflık, genellikle saydamlık veya açıklık olarak da ifade edilmektedir. Kamu yetkililerinin, karar alma süreçlerini ve aldıkları kararları açık ve paylaşılabılır bir şekilde gerçekleştirmesi, bu ilkenin önemli bir parçasını oluşturur. Bu, demokratik bir yönetim anlayışının gereği olarak kabul edilmektedir. Kamu yetkililerinin karar alma süreçlerini paydaşlarla paylaşması ve bu süreçlerde daha fazla şeffaflık sağlaması, toplumun kararlar hakkında bilgi sahibi olmasını ve katılımını arttırmaktadır. Aynı zamanda, bu yaklaşım, kamusal güveni artırarak toplumun yönetim süreçlerine güvenini pekiştirecektir. Bu tür bir şeffaflık, kararların nasıl alındığı, hangi faktörlerin dikkate alındığı ve nasıl uygulandığı konusunda açıklık sağlayarak demokratik süreçleri güçlendirecektir (Toksöz, 2008, s.18-19).

Şeffaflık, karar alma süreçlerinde bilgi sahibi olma hakkını temsil eder ve günümüzde kalkınma süreçlerinde önemli bir yönetim unsuru olarak öne çıkmaktadır. Hükümetin tüm karar alma süreçlerinde tam şeffaflık gereklidir ve bu şeffaflık, iyi yönetim prensipleri ve uygun yasa ve politika uygulamalarıyla uyumlu olmalıdır. Bilgiler, medya ve diğer kanallar aracılığıyla yayınlanarak kolayca erişilebilir ve anlaşılır olmalıdır. Bu, işletim sistemi ve gerçek durum hakkında önemli bilgilerin dağılımını kolaylaştırır ve herkesin ihtiyaçlarına uygun şekilde takip edilebilir ve anlaşılabilir hale getirir (Ali, 2015, s.72).

Şeffaflık ilkesi, hesap verebilirlik için temel bir gerekliliktir. Bu ilke, hükümet veya kurumların uyguladığı politikalara dair bilgi ve belgeleri yurttaşlarla paylaşarak açık bir iletişim sağlar. Yurttaşlar, bu şeffaf yaklaşım sayesinde politika yapıcılara duydukları güveni artırabilir ve politika süreçlerini daha yakından takip ederek değerlendirebilir. Şeffaflık ilkesinin uygulanması, yapılan çalışmaların yurttaşların anlayabileceği sade bir dilde sunulmasını gerektirir. Bu şekilde, karmaşık politika süreçleri daha anlaşılır hale gelir ve yurttaşların politika çıktılarını anlamaları ve güven duymaları kolaylaşır (İmamoğlu, 2021, s.144). Dolayısıyla kamu yetkililerinin şeffaflık ilkesine uygun olarak hareket etmeleri, toplum ile daha iyi iletişim kurmalarına, güven inşa etmelerine yardımcı olacak ve ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır.

2.4.2. Hesap verebilirlik ilkesi

Hesap verebilirlik, kamu yöneticilerinin kamu sektöründeki işleyiş, bütçeleme ve raporlama süreçlerinden sorumlu olmalarını ve bu işlemlerde şeffaf ve açık bir şekilde hesap verebilmelerini ifade etmektedir (Toksöz, 2008, s.18). Bu kapsamda, kamu yöneticileri, görevleriyle ilgili kararları alırken, kaynakları etkili bir şekilde kullanırken ve bu süreçleri

yönetirken şeffaf bir şekilde hareket etmelidirler. Ayrıca, bu bilgileri kamuya açık bir şekilde sunarak, topluma hesap verebilirlik ilkesine uygun bir şekilde raporlama yapmalıdırlar. Bu sayede, kamu yöneticileri, vatandaşlar ve paydaşlar tarafından daha güvenilir ve şeffaf bir şekilde yönetildiklerini gösterebilirler.

Hesap verebilirlik, iyi yönetişimin temel bir unsuru olup, devlet, özel sektör ve STK'ların hem kamuya hem de kurumsal paydaşlarına karşı sorumluluklarını yerine getirmelerini içerir. Kimin kime karşı sorumlu olduğu, alınan kararların veya eylemlerin kurum içi veya kurum dışı olup olmadığına bağlı olarak değişebilir. Bir kuruluş veya kurum genel olarak, kararlarından veya eylemlerinden etkilenecek kişilere karşı sorumluluk taşır. Hesap verebilirlik, şeffaflık ve hukukun üstünlüğü olmadan etkili bir şekilde uygulanamaz (UNESCAP, 2005, s.3).

Hesap verebilirlik, kamusal gücün kötüye kullanılmasını önleme ve kamusal kaynakların hukuka uygun ve etkili bir şekilde kullanılmasını sağlama amacı taşıyan temel bir ilkedir. Bu ilke aynı zamanda yönetimin, vatandaşların istek ve beklentilerine uygun bir şekilde hareket etmesini sağlayarak vatandaşların devlete olan güvenini artırır. Günümüzdeki bilgi iletişim teknolojilerinin ilerlemesi ve performans yönetimine geçiş, vatandaşların kamusal bilgilere ve belgelere daha kolay erişmelerini mümkün kılarak hesap verebilirliği güçlendirmektedir (DPT, 2007, s.13).

2.4.3. Hukukun üstünlüğü ilkesi

Hukukun üstünlüğü, iyi yönetişimin temel ilkesidir ve diğer yönetim ilkelerini etkileyen önemli bir faktördür. Hukukun üstünlüğü ilkesi, yönetim ve karar alma süreçlerinin hukuki çerçeve içinde olmasını, objektif bilgilere dayalı kararlar alınmasını ve bu kararların hukuk yoluyla denetlenmesini ifade eder (Toksöz, 2008, s.19). Hukukun üstünlüğü, hükümetlerin uygulayacakları politikaların etkinliğini ve vatandaşların bu politikalara katılımlarını belirlemede kritik bir rol oynar. Adil, şeffaf ve öngörülebilir bir hukuki çerçeve oluşturmak, hukukun üstünlüğünü sağlamak için önemlidir ve bu, güçlü bir yönetim sisteminin anahtarıdır. Hukukun üstünlüğü, güç dengesini korur, yolsuzluğu azaltır ve toplumun güvenini artırır, bu da sürdürülebilir kalkınma için hayati bir unsurdur (İmamoğlu, 2021, s.160).

İyi yönetim, adil ve tarafsız bir hukuki çerçevenin varlığını gerektirir. Bu, yasaların herkes için eşit bir şekilde uygulanmasını içerir ve aynı zamanda özellikle azınlıkların haklarının tam olarak korunmasını sağlar. Hukuki çerçevenin tarafsızlığı, bağımsız bir yargı sistemine ve dürüst, tarafsız bir polis gücüne dayanır. Bu unsurlar, toplum içinde güveni

artırır, hukukun üstünlüğünü güçlendirir ve insan haklarına saygıyı temin eder. İyi yönetim prensipleri çerçevesinde, hukukun tarafsız ve adil bir şekilde uygulanması, toplumda adaletle duyulan güveni artırarak sürdürülebilir bir kalkınma için önemlidir (UNESCAP, 2005, s.2).

Hukukun üstünlüğü iyi yönetim hedefine ulaşmak için temel bir unsurdur. Adalet, yönetimin temelinde yer alır ve toplumun her kesiminden, farklı inançlardan gelen insanların ayırım gözetmeksizin barış ve uyum içinde yaşayabileceği adil bir ortamın oluşturulmasında kritik bir rol oynar. İyi yönetim, özellikle azınlıkların insan haklarının korunması amacıyla adil bir hukuki çerçevenin objektif bir şekilde uygulanmasını gerektirir. Bu, bağımsız bir yargı sistemi ve tarafsız bir polis gücü tarafından desteklenen adil yasalarla mümkündür. Hukukun üstünlüğü, yolsuzluğu önlemek ve toplumun güvenliğini sağlamak için önemlidir, bu da sürdürülebilir kalkınma için hayati bir unsurdur (Ali, 2015, s.71-72).

Hukukun üstünlüğü ilkesini uygulayan ülkeler genellikle daha güvenilir bir hukuki ortam sunarlar. Bu güven, yabancı yatırımcıların ülkeye olan güvenliğini artırabilir. Güçlü bir hukuki çerçeve, yatırımcılara haklarını koruma, adil bir rekabet ortamı ve anlaşmazlıkların adil bir şekilde çözülmesi gibi avantajlar sağlar. Yatırımcılar için hukuki güvencelerin olması, riskleri azaltır ve uzun vadeli yatırımları teşvik eder. Bu durum, ülkenin ekonomik büyümesine ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunabilir. Ayrıca, hukukun üstünlüğü sayesinde yolsuzlukla mücadele edilmesi, kaynakların etkili bir şekilde kullanılması ve toplumun genel refahının artması gibi faktörler de sürdürülebilir kalkınma açısından önemlidir.

2.4.4. Eşitlik ilkesi

Kamu sektöründe alınan kararlarda, toplumun herhangi bir kesiminin ayrıcalıklı bir şekilde muamele görmemesi ve tüm vatandaşların aynı kurallara eşit bir şekilde tabi olması gerektiği prensibi eşitlik ilkesini ifade eder (Toksöz, 2008, s.18). Bu, kamusal politika, hizmet ve uygulamalarda adil ve tarafsız bir yaklaşımın benimsenmesini ve her bireyin eşit haklara sahip olmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

İyi yönetim, tüm bireylerin haklarını güvence altına almayı ve refahlarını adil ve kapsayıcı bir şekilde iyileştirme veya sürdürme fırsatlarına eşit olarak erişmelerini sağlamayı içerir. Bu, kararların dışı dönük ve geleceğe yönelik bir perspektif içinde alınmasını gerektirir, yani tüm toplumun uzun vadeli çıkarlarını ve sürdürülebilirliği gözetir. Bu prensip, toplumun her kesiminin katılımını, temsilini ve eşitliğini destekleyerek adil ve kapsayıcı bir yönetim anlayışını yansıtır (Ali, 2015, s.73).

Bu prensip, bir toplumun refahının sadece belirli bir kesime değil, tüm üyelere adil ve eşit bir şekilde dağıtılması gerektiğini ifade eder. Bu, toplum içinde her bireyin, özellikle de savunmasız grupların, refahlarını artırma ve sürdürme fırsatlarına erişebilmeleri için eşit bir zeminde bulunmalarını amaçlar. İyi yönetim, toplumun her kesimine eşit katılım, temsil ve fırsatlar sunarak adaleti ve eşitliği destekler. Bu ilke, birçok yönetim modelinde önemli bir yer tutar ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kilit bir rol oynar (UNESCAP, 2005, s.3).

Kişilere karar alma süreçlerine eşit düzeyde katılım hakkı tanınması, eğitilmiş ve sağlıklı bireylerin kendilerini daha iyi geliştirebilme fırsatını beraberinde getirir. Bu durum, demokratik ve meşru yöntemler içinde, bireylerin mevcut durumlarına ve gelecek beklentilerine dair taleplerini devlet, özel sektör ve STK nezdinde ifade etme olanağına sahip olmalarını sağlar (Akçay, 2013, s.6-7).

2.4.5. Katılım ilkesi

Toplumdaki tüm kesimlerin, özellikle de en savunmasız olanların, karar alma süreçlerine etkin bir şekilde katılmasını ifade eder. Bu, demokratik bir yönetim anlayışının temelidir, çünkü herkesin görüşlerinin ve ihtiyaçlarının dikkate alınması, daha adil ve kapsayıcı kararlar alınmasını sağlar. Temsili demokrasi, bu ilkeyi güçlendiren bir modeldir, çünkü seçilmiş temsilciler aracılığıyla halkın sesini yükseltme imkânı sunar. Bu, iyi yönetim için önemli bir yaklaşımdır, çünkü çeşitli perspektiflerin ve toplumsal grupların temsil edilmesi, daha sağlıklı ve sürdürülebilir politika oluşturulmasına katkı sağlayacaktır (Ten Berge, 2012, s.21).

Katılım, iyi yönetimin temel unsurudur ve hem erkeklerin hem de kadınların doğrudan veya temsilci aracılığıyla karar alma süreçlerine aktif katılımını içerir. Temsili demokrasi, en savunmasız kesimlerin endişelerinin dikkate alınması konusunda her zaman yeterli olmayabilir, bu nedenle katılımın bilinçli ve örgütlü bir şekilde yönetilmesi gereklidir. Bu, özgür ifade ve örgütlenme haklarını içeren bir sivil toplumun oluşturulması anlamına gelmektedir (UNESCAP, 2005, s.2).

Katılımcılık, karar alma süreçlerinde bireylerin, sivil toplumun ve halkın aktif olarak yer alması anlamına gelir. Bu süreç, kararların hazırlık, uygulama ve izleme aşamalarında katılımcıların görüşlerinin dikkate alınmasını gerektirir. Kamu sektöründe katılımcılık, kararların etkilenecek tüm kesimleri kapsayacak şekilde alınmasını ve toplumun çeşitli görüş ve taleplerini göz önünde bulundurarak karar alma sürecini zenginleştirir (Toksöz, 2008, s.19).

Katılımcılık, devletin stratejileri geliştirme, icra etme ve denetleme aşamalarında vatandaşların ve sivil toplum örgütlerinin aktif katılımını sağlar. Katılımcılık, kötüye kullanımı engelleyerek kamu gücünü denetler, vatandaşların düzenlemelere olumlu yaklaşımlarını sağlar, uyumu artırır, ilginç fikirler ve gerçek verilerin elde edilmesine olanak tanır. Ayrıca, devlete olan güveni artırır, saydamlığı güçlendirir ve tüm taraflar arasında ortak bir dil oluşturması açısından da önemlidir (DTP, 2007, s.14).

2.4.6. Verimlilik ve etkililik ilkeleri

İyi yönetim, süreçlerin ve kurumların kaynakları en etkili biçimde kullanarak toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlar. Bu, sadece ekonomik verimliliği değil, aynı zamanda doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve çevrenin korunmasını da içerir. İyi yönetim, kaynakları etkili bir şekilde yöneterek toplumsal gereksinimleri karşılamakla kalmaz, aynı zamanda uzun vadeli sürdürülebilirlik ve çevresel dengeye odaklanarak gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakma hedefini güder. Bu anlamda, iyi yönetim sürdürülebilir kalkınmanın temel taşlarından biridir ve toplumun refahını sağlamak için doğal kaynakları dengeli ve adil bir şekilde kullanmayı amaçlar (UNESCAP, 2005, s.3).

Kamusal politikaların etkili olabilmesi, belirlenmiş hedeflere doğru zamanında ve etkili adımların atılmasıyla mümkündür. Etkililik, politika amaçlarına hem çıktı hem de etki açısından ulaşmayı hedefler. Bu noktada, kamu yönetimi süreçleri ve kurumları, mevcut kaynakları en etkin şekilde kullanarak istenen sonuçlara ulaşmalıdır (DTP, 2007, s.15). Verimlilik, bir organizasyonun veya üretim sürecinin, kullanılan kaynaklara göre ne kadar etkili olduğunu ölçen bir kavramdır. Girdi/çıktı oranı, belirli bir süre zarfında kullanılan kaynakların (girdilerin) üretim veya hizmet süreci sonucunda elde edilen çıktıya olan oranını ifade eder (Aydın, 2013, s.327).

Verimlilik ve etkililik ilkesi, kamu yönetiminin faaliyetlerini daha etkin, verimli ve politika hedeflerine uygun bir şekilde yönetme amacını ifade eder. Bu ilke, kamu yönetiminin kaynakları en iyi şekilde kullanarak kaliteli kamu ürünleri oluşturmasını, aynı zamanda hizmetleri en uygun maliyetle sunmasını hedefler. Yani, verimlilik, mevcut kaynakların en uygun kullanımını vurgularken; etkililik, hedeflere ulaşma yeteneğini ve politika amacına uygunluğu vurgular. Bu çerçevede, kamu yönetimi, kaynakları etkin bir biçimde kullanarak kaliteli hizmetler sunmalı ve politika hedeflerine uygun olarak faaliyet göstermelidir (Ayman Güler, 2003, s. 105).

2.4.7. Cevap verebilirlik ilkesi

İyi yönetim ilkeleri arasında yer alan cevap verebilirlik ilkesi ve kurumların tüm paydaşlara makul bir zaman dilimi içinde hizmet vermeye çalışmayı ifade eder (UNESCAP, 2005, s.2).

Cevap verebilirlik ilkesi, hükümetlerin iyi yönetim ilkelerine uygun olarak, yurttaşların talep ve beklentilerine duyarlı bir şekilde yaklaşmalarını ve bu konuda şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı bir tutum sergilemelerini ifade eder. Bu, toplum ile hükümet arasında sağlıklı bir ilişki kurulmasına ve etkili yönetim uygulamalarına katkıda bulunur (İmamoğlu, 2021, s.165).

Cevap verebilirlik, iyi yönetimin temel prensiplerinden biridir ve bireyin kamusal konularda yöneticilerden veya siyasilerden talep ettiği cevapları alabilmesini sağlar. Kamu yönetimi alanındaki gelişmeler, vatandaş memnuniyetini ön planda tutmayı ve kamunun tercihlerini dikkate almayı amaçlar. Cevap verebilirlik, bilgi paylaşımıyla gerçekleşir ve hizmet sunma sorumluluğu olan kişinin, vatandaşın taleplerine ve sorularına en kısa sürede etkili bir şekilde yanıt vermesini içerir. Bu prensip, vatandaşın kamu hizmetlerine katılımını artırarak, demokratik süreçlere daha fazla şeffaflık kazandırır ve toplum ile yönetim arasındaki güveni güçlendirir (Çukurçayır, Özer ve Turgut, 2012, s.18).

Cevap verebilirlik, sunulan hizmetin ihtiyaçları ne kadar etkili bir şekilde karşıladığını gösteren bir ölçüttür. Yüksek cevap verebilirlik, belirlenen hedeflere ulaşma ve sonuçlar ile hedefler arasında uyum sağlama yeteneğini ifade eder, aynı zamanda vatandaşların idari politika belirlemedeki etkileşimini artırır. Vatandaş odaklı hizmet anlayışı, kurumları cevap verebilirlik konusunda önemli sorumluluklarla yükümlü kılar. Kamu hizmetlerinin vatandaşın görüşlerine uygun olarak planlanması, cevap verebilirliğin temelini oluşturur. Hizmetlerin belirlenen hedeflere ulaşmada eksik olduğu durumlarda, vatandaş taleplerine odaklanarak hizmetleri revize etmek, cevap verebilirlik açısından önemli bir katkı sağlar (Ergün, 2006, s.69).

2.4.8. Stratejik vizyon ilkesi

Vizyon, bir kurumun geleceğe yönelik hedeflerini ve değerlerini belirleyen bir bakış açısı olarak tanımlanır. İyi yönetim, kamu yönetiminin etkili bir şekilde çalışabilmesi için bu vizyonun, gelecekte ortaya çıkabilecek tehditleri ve fırsatları öngörebilme yeteneğini içermelidir. Kamu yönetimi, vizyonunu oluştururken gelecekteki potansiyel riskleri ve fırsatları dikkate alarak stratejik bir planlama yapmalıdır (İmamoğlu, 2021, s.149). Bu, kurumun tehditlere karşı hazırlıklı olmasını ve fırsatları en iyi şekilde değerlendirmesini

sağlar. İyi yönetim bağlamında, bu öngörüler temelinde alınan stratejik kararlar, kurumun sürdürülebilirliğini ve etkinliğini artırmak adına kritik bir rol oynar. Bu sayede kamu yönetimi, gelecekteki belirsizliklere karşı esnek ve etkili bir şekilde tepki verebilir, toplumsal beklentilere uyum sağlar ve hedeflerine daha etkin bir biçimde ulaşabilir.

Stratejik vizyon, bir kurumun uzun vadeli hedeflerini ve belirlediği değerleri ifade eden kilit bir unsurdur ve bu vizyonun etkili olabilmesi için belirginlik ve süreklilik taşıması önemlidir. Vizyonun oluşturulmasında çalışanların ve yöneticilerin katılımı önemlidir, çünkü bu, çeşitli bakış açılarını içerir ve vizyonun kabul görmesini sağlar. Hedefler, gerçekçi ve ulaşılabilir olmalıdır, böylece çalışanlar bu hedeflere odaklanabilir ve motivasyonlarını koruyabilirler. En önemlisi, çalışanlar vizyonu içselleştirmeli ve ona inanmalıdır, çünkü bu, kurum içinde bir birlik ve bağlılık duygusu oluşturarak vizyonun başarılı bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunur. Bu unsurların bir araya gelmesi, stratejik vizyonun sürdürülebilir bir şekilde kurum kültürüne entegre edilmesini sağlar, böylece kurum uzun vadeli başarıya ulaşabilir ve değişen koşullara uyum sağlayabilir (Özer, 2006, s.81).

İyi yönetim ilkelerini birbirinden ayırmak mümkün olmamakla beraber, aynı zamanda birbirlerini destekledikleri görülmektedir. Dolayısıyla iyi yönetim, ifade edilen tüm ilkelerin gereği gibi yerine getirilmelerinin önem arz ettiği görülmektedir. Yönetişimin başarılı olabilmesi için tüm ilkelerin yüksek başarı oranlarıyla uygulanabilirliğe bağlıdır (Çukurçayır, Özer ve Turgut, 2012, s.13).

İyi yönetim ile ekonomik kalkınmanın ve toplumsal refahın birbirini güçlendiren bir ilişkisi bulunmaktadır, çünkü etkili yönetim, sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturur ve toplumun genel yaşam kalitesini iyileştirir (Süslü, Coşkun ve Pank, 2019, s.220). DB raporlarına göre, iyi yönetim piyasa ve hükümet verimliliğini artırır, yoksulluğu azaltır, gelir dağılımı eşitsizliğini düşürür ve ekonomik kalkınmaya öncülük eder. Ancak bu süreç yalnızca hükümet çabasıyla değil, aynı zamanda yurttaşların katılımıyla gerçekleşebilir (İmamoğlu, 2021, s.149).

2.5. Yönetişimin Ölçülmesi

Uluslararası yatırımcılar, yardım bağışçıları ve kalkınma analistleri, yönetim kavramının önemini daha iyi anlamaya başladıkça, bu kavramı karar alma süreçlerinde etkili bir şekilde kullanmaya çalıştılar. "Yalnızca ölçebildiğinizi yönetebilirsiniz" prensibini benimseyerek, yerel yönetim kalitesini değerlendirmek için niceliksel göstergelere odaklandılar. Bu çabalar, yönetim göstergelerinin talebinin artmasına neden oldu. Ancak, yeni göstergelerin büyük bir kısmı, yönetime olan ilginin son patlamasından önceki

dönemlere ait göstergeleri kullanmaktadır. Bu durumu daha iyi anlamadan önce, bir sonraki bölümde, bu tür göstergelerin en yaygın kullanılan beş örneğine kısaca göz atmak faydalı olacaktır (Arndt, 2009, s.38).

2.5.1. Uluslararası ülke riski rehberi

1980'den bu yana var olan Uluslararası Ülke Risk Rehberi (ICRG) derecelendirme sistemi, özellikle uluslararası yatırımcılar için önemli bir yönetim göstergesi haline gelmiştir. Sistem, 1979'da İran Şahı'nın devrilmesi sonrasında ortaya çıkan mali şokun ardından geliştirilmiştir. Bu dönemde, gelişmekte olan ülkelerde devlet banka kredilerinin artmasıyla birlikte uluslararası kredi verenler için maliyetli bir durum oluşmuştur. ICRG, ülkelerdeki mali, ekonomik ve politik riskleri değerlendirmek ve uluslararası ticari operasyonlardaki potansiyel riskleri analiz etmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu sistem, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve ülkeler arasındaki riskleri karşılaştırabilir kılmak için kullanılmaktadır. Ülkelerin derecelendirmeleri zaman içinde karşılaştırılabilir olacak şekilde tasarlanmıştır (Arndt, 2009, s.38).

ICRG derecelendirmesi, politik, finansal ve ekonomik olmak üzere üç ana risk alt kategorisinde toplam 22 değişkenden oluşur. Politik Risk endeksi 100 puan, Finansal Risk 50 puan, Ekonomik Risk ise 50 puan üzerinden değerlendirilir. Bu üç endeksten alınan toplam puanlar belirli ağırlıklarla çarpılarak, ikiye bölünerek bileşik ülke risk puanına dâhil edilecek ağırlıklar elde edilir. Elde edilen bileşik puanlar sıfır ile 100 arasında değişir ve daha sonra Çok Düşük Risk'ten (80 ila 100 puan) Çok Yüksek Risk'e (sıfır ila 49,5 puan) kadar farklı kategorilere ayrılır. Bu yöntem, uluslararası yatırımcılar ve diğer paydaşlar için ülkelerin genel risk seviyelerini anlamak ve kararlarını daha bilinçli bir şekilde yönlendirmek için kullanılır (www.icrgonline.com).

2.5.2. Özgürlük evi

Yönetişim göstergelerinin bir başka çok önemli kaynağı da, 192 ülkedeki siyasi haklar ve sivil özgürlüklere ilişkin yıllık derecelendirmeleri gazeteciler, analistler ve akademisyenler tarafından yaygın olarak kullanılan Özgürlük Evi'dir.

Özgürlük Evi, 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulmuş olan bir kar amacı gütmeyen özel bir savunuculuk örgütüdür. ABD'nin önde gelen siyasi partilerinin liderleri tarafından kurulan bu kuruluş, "aşırı sol ve aşırı sağ diktatörlüklerin kararlı bir rakibi" ve "aşırı sağın açık sesi" olarak hizmet etmek amacıyla oluşturulmuştur. Özgürlük Evi'nin temel amacı, dünya genelinde demokrasi ve özgürlüğü desteklemektir. Şu anda, bir düzineden

fazla büyük vakfı kapsayan, ABD hükümetinin, vergiden düşülebilir bağışların ve özel kaynaklardan gelen bağışların birleşimiyle finanse edilmektedir. Kuruluş, 36 önde gelen ABD'li siyasetçi, eski hükümet yetkilisi, iş dünyası ve işçi liderleri, yazarlar, akademisyenler ve gazetecilerden oluşan bir Mütevelli Heyeti tarafından yönetilmektedir. Bu heyet, "uluslararası ilişkilerde Amerikan liderliğinin insan hakları davası için gerekli olduğu" görüşünde birleşmekte ve özgürlüğü savunmaktadır (Arndt, 2009, s.41; <https://freedomhouse.org/about-us>).

Özgürlük Evi, "Dünyadaki Özgürlük" adlı ana yayınında bir ülkenin siyasi haklarını ve sivil özgürlüklerini 1'den 7'ye kadar bir ölçekte derecelendirir. Bu derecelendirme, "1" en yüksek (en iyi) seviyeyi, "7" ise en düşük seviyeyi ifade eder. Siyasi haklar ve sivil özgürlüklerin ortalaması, ülkenin "özgür" (3'ün altında puan), "kısmen özgür" (3 ila 5) veya "özgür değil" (5'in üzerinde) statüsünü belirlemek için kullanılır. Derecelendirmeler, 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden esinlenen bir kontrol listesine dayanarak, kurum içi uzmanların öznel algılarına göre hesaplanır (Arndt, 2009, s.42).

2.5.3. Uluslararası şeffaflık

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI), 1995'ten bu yana düzenli olarak yayımlanan ve dünya genelinde ülkelerin yolsuzluk algısını değerlendiren bir yönetim göstergesidir. Bu endeks, medyanın büyük ilgisini çeker ve aynı zamanda yatırımcılar, bağışçılar, analistler ve akademisyenler tarafından da geniş bir şekilde kullanılmaktadır (Arndt, 2009, s.45; <https://www.transparency.org/>).

CPI, yerleşik ve yerleşik olmayan iş insanlarının algılarına dayalı olarak oluşturulan bir anket araştırmasıdır. 2005 yılında, 10 farklı kuruluş tarafından gerçekleştirilen 16 anket ve uzman değerlendirmesinin sonuçlarına göre, 159 ülkeyi yolsuzluk düzeylerine göre sıralamıştır. Her bir ülkenin CPI puanı, en az yolsuzluk için "10" ile en çok yolsuzluk için "0" arasında bir ölçekte belirlenir. Bu puanlar, anket sayısı ve tahmini ölçüm hassasiyetine bağlı olarak belirli bir "güven aralığı" içinde tahmin edilir ve kamuoyuna açıklanır. Üçten az anket veya uzman değerlendirmesi olan ülkeler, algı verilerinin eksikliği nedeniyle endeks dışında tutulmuştur. Bu, birçok ülkenin, en yolsuzluğa bulaşmış olanlar da dahil olmak üzere, algı verilerinin eksikliği nedeniyle sıralama içinde yer almadığı anlamına gelir (Arndt, 2009, s.47).

2.5.4. Dünya bankası

DB, önemli iki yönetim göstergesi üretmektedir. Birincisi, 1996'dan beri Daniel Kaufmann ve DB Enstitüsü'ndeki meslektaşları tarafından yılda iki kez yayınlanan bir dizi

gösterge. Diğeri ise, DB'nin kendi personeli olan ülke ekipleri tarafından yıllık olarak üretilen Ülke Politikası ve Kurum Değerlendirmeleri (CPIA'lar). Bu değerlendirmeler, Bankanın borç alan ülkelerin politikalarının kalitesini, yoksulluğun azaltılmasını, sürdürülebilir büyümeyi ve etkin büyümeyi teşvik etmeye yönelik kurumsal çerçeveleri değerlendirmek amacıyla yapılır. Bu göstergeler, kalkınma yardımlarının etkili kullanımını desteklemek ve amaçlara ulaşmak için önemli araçlar olarak kullanılmaktadır (Arndt, 2009, s.48).

2.5.4.1. Uluslararası kalkınma derneği

DB, 1977'den bu yana Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) tarafından en yoksul ülkelere faizsiz kredi ve hibe tahsisine rehberlik etmek amacıyla kullanılan bir dizi değerlendirme yürütmektedir. Bu değerlendirmeler, bir ülkenin Country Policy and Institutional Assessment (CPIA) sonuçlarını içerir ve geçmişte genellikle kamuya açıklanmamıştır. Ancak, son zamanlarda bazı hükümetler, bu değerlendirmelerin sonuçlarını kendi inisiyatifleriyle kamuoyuna açıklamaya başlamışlardır. Bu değerlendirmeler, belirli bir CPIA'da değerlendirilen ülkelerin politikalarını, sayısal derecelendirmelerle ilgili olarak genellikle gizli bir şekilde bilgilendirmektedir (Arndt, 2009, s.48).

CPIA'lar, DB tarafından kullanılan değerlendirme kriterleri olup, zaman içinde Banka'nın deneyimlerinden öğrendiği yeni analitik anlayışlar ve derslere yanıt olarak gelişmiştir. Şu anda dört kümeye bölünmüş 16 kriterden oluşmaktadırlar (Arndt, 2009, s.48-49):

-Ekonomik Yönetim Kümesi: Makroekonomik yönetim, maliye politikası ve borç politikası kriterlerini içerir.

-Yapısal Politikalara İlişkin Küme: Ticaret politikaları, finans sektörü politikaları ve iş düzenlemeleri çevre kriterlerini içerir.

-Sosyal İçerme ve Eşitlik Politikaları Kümesi: Cinsiyet eşitliği, kamu kaynaklarının kullanımında eşitlik, insan kaynakları, sosyal koruma ve işgücü ile ilgili politikalar ve çevresel sürdürülebilirlik kurumlarını içerir.

-Kamu Sektörü Yönetimi ve Kurumları Kümesi: Mülkiyet hakları ve kurallara dayalı yönetim, kalite bütçe ve mali yönetim, gelir seferberliğinin etkinliği, kamu yönetiminin kalitesi ve şeffaflık, hesap verebilirlik kriterlerini içerir.

Her bir kümeye ayrı ağırlıklar verilerek 16 kriterin her biri değerlendirilir. Ülke ekibi, her bir kriter ve küme için 1'den 6'ya kadar puan verir. Bu puanlamalar, ülkenin genel CPIA notunu oluşturur. Bu değerlendirme, Banka fonlarının tahsisinde önemli bir rol oynayan "yönetişim faktörü" için kritik bir girdi sağlar. Bu sistem, ülkelerin yönetim kapasitesini ve

politika etkinliğini ölçerek, kalkınma yardımlarının daha etkili bir şekilde yönlendirilmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

2.5.4.2. Dünya bankası enstitüsü

DB Enstitüsü tarafından yayınlanan kamuya açık küresel yönetim göstergeleri seti, 1996'dan bu yana mevcut olup, yönetim alanındaki en kapsamlı veri setlerinden biridir. Bu göstergeler, medya, akademi ve uluslararası kuruluşlar arasında en çok alıntı yapılan ve geniş bir kullanım alanına sahip olan yönetim göstergeleri olarak öne çıkmaktadır. Bu veri seti, özellikle Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün CPI ile birlikte, gelişmekte olan ülkelerde yönetim konusunun gündeme getirilmesinde öncü bir rol oynamıştır (Arndt, 2009, s.50-51).

1996 yılından itibaren DB öncülüğünde, Kaufmann ve ekibi tarafından hesaplanan küresel yönetim göstergeleri, başlangıçta iki yılda bir (1996-1998-2000) hesaplanmış, ancak 2002 yılından günümüze her yıl düzenli olarak yayınlanmaktadır. Endeks, 2002 yılına kadar 150-200 arasındaki ülke ve bölgeleri altı yönetim göstergesine göre derecelendirirken, 2002'den itibaren 200'ün üzerinde ülkeyi yönetim düzeylerine göre değerlendirmeye başlamıştır. Günümüzde 212 ülke, küresel yönetim göstergeleri tarafından incelenmektedir (İmamoğlu, 2021, s.177).

Ülkeler, Küresel Yönetişim Endeksi'nde altı yönetim boyutu için "-2,5 ile +2,5" ölçeğinde incelenir. Bu ölçek, yönetim skorlarının +2,5'e yaklaştıkça iyileştiğini, -2,5'e yaklaştıkça ise kötüleştiğini gösterir. Ayrıca, DB tarafından yayınlanan Küresel Yönetişim Endeksi verileri, araştırmacıların kullanımı için "0-100" ölçeğine dönüştürülmüş halde sunulmaktadır. Bu endeks verileri, kamu, özel ve STK'lardan uzman görüşleri ile ankete katılanların görüşlerinin birleşiminden elde edildiği için büyük ölçüde algı temellidir (İmamoğlu, 2021, s.179).

Yönetişimin ölçülen 6 boyutu:

1. Hesap Verebilirlik (Şeffaflık): Bir ülkedeki vatandaşların hükümet seçimlerine katılımıyla birlikte ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve medya özgürlüğü gibi demokratik ölçütler ile ölçülmesidir.

2. Politik İstikrar: Hükümete karşı şiddet veya anayasaya aykırı eylemlerin, içinde aile içi şiddet ve terörizmin de bulunduğu şekilde, hükümetin istikrarsızlaştırılması veya devrilme ihtimalinin ölçülmesini sağlar.

3. Hükümetin Etkinliği: Kamu hizmetlerinin kalitesi, siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi ile hükümetin bu politikalara olan bağlılığının güvenilirliği gibi unsurları ölçmeyi sağlar.

4. Düzenlemelerin Kaliteli Olması: Hükümetin güçlü politika ve düzenlemelerle özel sektörün gelişimine izin verme ve teşvik etme yeteneğini ölçmeyi sağlar.

5. Hukukun Üstünlüğü: Temsilcilerin toplum kurallarına güveni ve uyumu ile birlikte sözleşmelerin uygulanması, polis ve mahkemelerin kalitesi ile suç ve şiddet ihtimalini ölçmeyi sağlar.

6. Yolsuzluk: Yolsuzluğun farklı biçimlerini ve devletin seçkinler ve özel çıkarlar tarafından nasıl "ele geçirildiğini" inceler ve kamu gücünün özel kazanç için ne kadar kullanıldığını ölçer (Kaufmann, 2007, s.3-4; Çayın, 2017, s.11-19).

Yönetişimin bu altı boyutu, birbirinden bağımsız olarak düşünülmemesi gerekir. Örneğin, daha iyi hesap verebilirlik mekanizmalarının daha az yolsuzluğa, etkili bir hükümetin daha iyi bir düzenleyici ortam sağlamasına veya hukukun üstünlüğüne saygının daha adil seçim süreçlerine ve kamunun daha az suiistimal edilmesine yol açabileceği düşünülebilir. Bu karşılıklı ilişkiler, altı bileşik yönetim ölçütünün ülkeler arasında güçlü bir pozitif korelasyona sahip olmasını açıklar. Ancak, bu ilişkiler aynı zamanda altı geniş kategoriye ayrılmış yönetim değişkenlerini belirlemenin tamamen net olmadığını gösterir. Atamaların bazı durumlarda tartışmalı olabileceği kabul edilse de, Dünya Yönetişim Göstergeleri'nin (WGI) temel kaynak verilerinin kullanılabilirliği, kullanıcıların verileri kendi ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlemelerine olanak tanır, bu da WGI'nin çok yönlü bir kullanımını sağlar (Kaufmann vd., 2010, s.5).

2.6. Yönetişim Türleri

Yönetişim kavramı, sadece ulusal düzeydeki politikalarla sınırlı değildir; aynı zamanda firmaların iş süreçlerinde, yerel düzeyde veya küresel düzeyde de etkili olabilmektedir. Bu nedenle yönetim, farklı bağlamlarda farklı boyutlarda ortaya çıkabilmektedir. Küreselleşme ve uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı, küresel yönetim kavramını gündeme getirmiştir. Kamu yönetimi, devletin iç işleyişi ve kamu politikalarının uygulanmasında önemli bir rol oynar. Bölgesel ve yerel yönetim, belirli bir bölge veya yerel topluluktaki yönetim süreçlerini içerir. Kurumsal yönetim ise özel sektörde şirketlerin içyapısını ve yönetimini kapsar. Bu farklı yönetim türleri, kavramın geniş bir perspektifte ele alınmasını sağlar ve her birinde farklı dinamikleri ve sorumlulukları içerir. Bu çeşitlilik, yönetişimin anlaşılması ve uygulanmasını zenginleştirir (İmamoğlu, 2021, s.150).

2.6.1. Küresel yönetim

Küreselleşme ile ortaya çıkan uluslararası örgütler, dünya genelindeki sorunlara uluslararası çözümler getirmek amacıyla küresel yönetim mekanizmalarını gündeme getirmiştir. Uluslar, birlikte karar alarak küresel politikalar oluşturmuş ve uygulamış, bu sayede dünya genelindeki sorunlara çözümler bulmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ülkeler arası yakınlaşma, küresel politikaların etkinliğini artırmıştır. Örneğin, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü gibi uluslararası anlaşmalar, çevresel, ekonomik, sosyal ve toplumsal sorunlara küresel çözümler sunmuştur.

Küresel yönetim, genel olarak dünyadaki olayları yöneten kurum ve süreçlerin karmaşıklığını ifade eder (Wang ve Rosenau, 2009, s.5). Bu kapsamlı terim, uluslararası ilişkiler, küresel politika, ekonomi, çevre yönetimi ve uluslararası iş birliği gibi çeşitli alanlarda kullanılarak küresel düzeydeki karar alma süreçlerini ve etkileşimleri anlamaya yöneliktir. Küresel yönetim, devletlerarası ilişkilerin yanı sıra uluslararası örgütler, sivil toplum, özel sektör ve diğer paydaşların etkileşimini de içerir.

Mayıs 1998'de İngiltere'nin Birmingham kentinde gerçekleşen toplantı, küresel yönetim ve çözüm odaklı uluslararası iş birliğinin en önemli örneğidir. Toplantıda gelişmiş ülkeler, küresel sorunlara odaklanarak çözüm yolları üzerine görüş alışverişinde bulunmuş ve iş birliğinin önemini vurgulamıştır. Konular arasında işsizlik, sürdürülebilir kalkınma, gelişmekte olan ülkelerin entegrasyonu, Asya ekonomik krizi ve nükleer çalışmalar gibi kritik meseleler ele alınmıştır (Özer, 2006, s.75-76).

Günümüzde küresel yönetimin üç temel özelliği bulunmaktadır. İlk olarak, ekonomik bağımlılık, göç, finansal krizler, uyuşturucu kaçakçılığı, çevresel sorunlar ve sağlık salgınları gibi küresel sorunlar acil çözüm gerektirir. İkinci olarak, hükümetlerin temel görevlerini yerine getirirken, devlet dışındaki kuruluşların talepleri, hedefleri, direktifleri ve politikalarıyla birlikte küresel yönetim aktörü haline gelmesidir. Üçüncüsü ise, demokrasi, insan hakları, rekabet, şeffaflık, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü gibi Batı deneyimine dayanan iyi yönetim ilkelerinin vurgulanmasıdır (Wang ve Rosenau, 2009, s.6).

2.6.2. Kamu yönetimi

Yönetim kavramı, karmaşık etkileşimleri ve tek yönlü nedensellikten ziyade çok yönlü ilişkileri ifade eder. Bu kavram, kamu sektörü, özel kuruluşlar, bireyler ve sivil toplum örgütleri gibi farklı aktörlerin genel tutum ve davranışlarını kapsar. Bu bağlamda, çeşitli ve sıklıkla çatışan çıkarların uyumlu hale getirildiği, uzlaşmacı eylemlerin formüle edildiği ve sürekli bir süreçten bahsedilebilir (Özer, 2006, s.77).

Her ülkenin kendine özgü bir yönetim şekli bulunmaktadır. Ülkenin yönetiminin diğer paydaş kurumlarla olan ilişkileri, kamu yönetişiminin kapsamına girmektedir. Ancak, kamu yönetimi ve kamu yönetişimi terimleri sıklıkla birbirleriyle karıştırılan kavramlardır. Kamu yönetimi, genellikle hükümetin yönlendirmesi olarak tanımlanırken, kamu yönetişimi daha geniş bir perspektifi kapsar. Kamu yönetişimi, sadece devlet işlerini etkili ve verimli bir şekilde yürütmekle sınırlı olmayan, aynı zamanda yönetim kavramının ötesinde olan unsurları içerir. Bu, yasallık, meşruiyet ve katılımın yanı sıra politik ve toplumsal etkileşimleri de içerir. Kamu yönetişimi, sadece idari işlemleri değil, aynı zamanda politik ve toplumsal yapılar arasındaki karmaşık etkileşimleri anlamayı ve yönlendirmeyi gerektiren bir faaliyettir (Kickert, 1997, 732).

Kamu yönetimi ilkeleri belirli bir bağlamdan bağlama farklılık gösterebilir; ancak aşağıdaki unsurların çoğu, genel olarak herhangi bir bağlamda önemli olması beklenen temel ilkeler:

- Demokratik karar alma,
- Vatandaş ve paydaş katılımı,
- Vatandaşlara adil ve dürüst muamele edilmesi,
- Politikaların sürdürülebilirliği ve tutarlılığı,
- Ortaklık içinde çalışma isteği ve kapasitesi,
- Şeffaflık,
- Sorumluluk,
- Sosyal katılım ve eşitlik (fırsat, kullanım, maliyet, erişim veya sonuçlar açısından),
- Çeşitliliğe saygı,
- Başkalarının haklarına saygı,
- Hukukun üstünlüğüne saygı ve
- Küresel bir ortamda rekabet edebilme yeteneğidir.

Kamu yönetişiminin bu önemli ilkeleri, sadece devlet kurumlarının değil, aynı zamanda STK'lar ve özel sektörün faaliyetlerini değerlendiren bütünlükçü bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu, kamu yönetimi ilkelerinin yalnızca devletin davranışlarını değil, aynı zamanda STK'ların ve özel şirketlerin nasıl hareket ettiğini de kapsayacak şekilde genişletilmesini gerektirmektedir (Bovaird, 2005, s.220-221). Dolayısıyla, kamu yönetişimi sadece hükümetin veya kamu kurumlarının yönetimini değil, aynı zamanda kamu iradesi ve çeşitli paydaşların yönetim algılarını da içeren bir bütünü temsil eder (İmamoğlu, 2021, s154).

2.6.3. Yerel ve bölgesel yönetim

Yerel veya bölgesel yönetim, yönetim faaliyetlerinin daha dar bir alanda yürütülmeye çalışıldığı bir yaklaşımı ifade eder. Bu yönetim modelinin temel özelliği, genel politikaların bölgesel veya yerel özelliklere uyumlu hale getirilmesidir (İmamoğlu, 2021, s.154). Yani, merkezi hükümet veya genel politika oluşturan otoriteler, karar alma süreçlerinde yerel veya bölgesel düzeydeki ihtiyaçları, koşulları ve öncelikleri dikkate alarak politikalarını şekillendirme çabasındadırlar. Bu yaklaşım, daha spesifik ve çeşitlilik gösteren yerel dinamiklere odaklanarak daha etkili ve katılımcı bir yönetim modelini teşvik etmeyi amaçlar. Bu sayede, her bölge veya yerel topluluk kendi özgün koşullarına uygun politikalar geliştirebilir ve karar alma süreçlerine daha etkin bir şekilde katılabilir.

Demokrasinin güçlenmesi için yerel halkın iyi bilgilendirilmiş olması gereklidir (Dye, 1996, s.14'ten aktaran Güven vd., 2017, s.196). Bu nedenle yerel halkın katılımı, şeffaf katılım yolları ve hesap verebilirlikle, demokrasinin güçlenmesi için gerekli bilginin sağlanması gereklidir. Bu durum, merkezi yönetime göre yerel yönetimlerde daha etkili bir şekilde gerçekleştirilebilir. Yerel yönetimlerde demokrasiyi güçlendirmek için ise yönetim ilkesi önemli bir rol oynar. Dolayısıyla yönetim kavramı, yerel yönetimlerin rolünün arttığı ve önemli bir faktör olduğu bağlamında önemli bir rol oynamaktadır.

Yönetim yaklaşımı, idari yetkilerin merkezi yönetimden farklı kurumlara devredilmesini öngörür. Bu kurumlar arasında taşra kuruluşları, yerel yönetimler, yarı özerk kurumlar, meslek kuruluşları, gönüllü örgütler ve şirketler bulunabilir. (Akyel ve Köse, 2010, s.13). Merkezden yerel yönetimlere aktarılan yetki ve sorumluluklar, halkın katılımını ve beklentilerine cevap verme kapasitesini artırarak yönetim odaklı bir yaklaşımın benimsenmesini sağlar. Yerel yönetimlere toplum tarafından verilen değer, yerel ihtiyaçları karşılama konusunda kilit bir rol oynamaktadır (Güven vd., 2017, s.189). 1980'lerden itibaren, yerel yönetimlerde meydana gelen değişim süreci "yerel yönetim" olarak adlandırılmakta olup, bu geçiş, yerel yönetimlere bakış açısında bir zihniyet değişimini ifade etmektedir (Bıçkıcı ve Sobacı, 2011, s.215). Yönetimin yerel yönetimlerde uygulanmasında önemli bir araç olan katılım olgusu, vatandaşların aktif katılımının sağlanmasıyla ilişkilendirilir. Dünya genelindeki birçok sorun, yoksulluk, açlık, hastalıklar, çevresel sorunlar, eşitsizlikler, eğitim sistemi sorunları ve insan hakları ihlalleri gibi konularda vatandaş katılımının eksikliğiyle ilişkilendirilir (Ökmen ve Görmez, 2009, s.109'dan aktaran Güven ve Alan, 2019, s.51).

Bölgesel yönetim, ulusal ve yerel yönetimden farklı bir rol üstlenir. Ulusal alt yapıda çeşitli yerleşim birimlerinin ve çevrelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını demokratik ilkelerle çözmeyi amaçlayan bir yönetim mekanizmasıyla, merkezi yönetimi,

yerel yönetimleri, özel sektörü ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirir. Ayrıca, belirli bir bölge ve yerleşim birimlerini bir arada ve ayrı ayrı değerlendirir, örneğin, bir kentin planlama sorunlarıyla ilgilenirken aynı zamanda bütün bir bölgenin bu plana nasıl entegre edileceğini de düşünür (Çukurçayır, 2010, s.629).

Etkili bir bölgesel yönetim için kilit faktörler:

- Bölgesel ekonominin işlevselliği ve odak şehir ile işlevsel hinterland arasındaki ilişki,
- Bölgedeki siyasi yapıların uyumlu veya parçalı olması,
- Kilit aktörlerin yerel faaliyetler üzerindeki kontrol düzeyi,
- Bölgedeki liderlik ve organizasyon yeteneğinin mevcudiyetinin olmasıdır.

Yerel ve bölgesel yönetim arasındaki temel farka bakıldığında, yerel kavramının daha dar bir alanı ifade etmesine karşın, bölge kavramının daha geniş bir alanı kapsadığı görülmektedir (Breathnach, 2013, s.57).

2.6.4. Kurumsal yönetim

Kurumsal yönetim Newton'un ikinci yasası gibi belirli ve sabit bir tanıma sahip değildir (Pekar, 2020, s.8). Kurumsal yönetimin tanımı bireyin dünyaya bakış açısına göre farklılık gösterebilmektedir (Gillan, 2006, s.382). Kurumsal yönetimin tanımına dair farklı görüşler şu şekilde özetlenebilir: Tricker (1984) kurumsal yönetim rolünün, şirketin işlerini yürütmekten ziyade kuruluşa genel yön vermek, yönetimin yürütme eylemlerini gözetmek ve kontrol etmek, ayrıca şirketin ötesindeki çıkarların hesap verebilirlik ve düzenlemeye ilişkin meşru beklentilerini karşılamakla ilgili olduğunu belirtir (Rhodes, 1996, s.654). Bu, yönetimin daha geniş bir perspektife sahip olduğunu ve şirketin çeşitli paydaşlarına karşı sorumluluklarını içerdiğini vurgulamaktadır. Shleifer ve Vishny (1997) kurumsal yönetimi, şirketlere finansman sağlayan tedarikçilerin yatırımlarını koruma yolları olarak tanımlar, Zingales (1998) kurumsal yönetim sistemlerini, bir firmanın ürettiği yarı kiralalar üzerindeki karmaşık kısıtlamalar dizisi olarak görürken, Gillan ve Starks (1998) ise kurumsal yönetimi, bir şirketteki faaliyetleri kontrol eden yasalar, kurallar ve faktörler sistemi olarak ele almaktadır. Bu tanımlar, kurumsal yönetimi bir dizi karmaşık etkileşimlerle şekillenen ve finansman sağlayan tedarikçilerle ilişkilendirilen bir sistem olarak ele almaktadır.

Kurumsal yönetim, diğer yönetim türlerine göre daha küçük bir ölçekte etki alanına sahiptir. Ancak, bu anlayış bir ülkedeki yönetimden etkilenebilir ve bir şirketin yönetim anlayışı, genel yönetim anlayışından daha iyi olabilir. Kurumsal yönetim, bir kurumun

veya şirketin paydaşlarıyla ilişkilerindeki davranış biçimini ifade eder. Bu davranış biçimi, kapsayıcı veya dışlayıcı olabilir; kapsayıcı olan iyi kurumsal yönetim olarak adlandırılırken, dışlayıcı yönetim kötü kurumsal yönetim olarak kabul edilir (İmamoğlu, 2011, s.157).

Kurumsal yönetimde iyi yönetim uygulamaları, şirketlerin sermayeyi etkili bir şekilde kullanmalarını, yatırımcı güvenini sürdürmelerini ve uzun vadeli sermaye çekmelerini sağlamaktadır. Ayrıca stratejik odaklanmayı artırır, pazarda güven ve topluluk desteği oluşturur ve kurumsal rekabet avantajının önemli bir kaynağını oluşturmaktadır (Ho, 2005, s.213). Bu uygulamalar, şirketlerin sürdürülebilir başarıya ulaşmasında yardımcı olabilmektedir.

Kurumsal yönetim, bir şirketin paydaşları arasındaki ilişkileri düzenleyen mekanizmaları kapsar. Bu mekanizmalar, hissedarlar, alacaklılar, çalışanlar, tüketiciler, tedarikçiler ve hükümet gibi çeşitli paydaşların çıkarlarını koruma amacıyla kontrol uygulanmasını sağlar. Profesyonel yöneticiler, girişimciler ve diğer çalışanlar, şirketin temel kararlarını yönlendirir ve kontrol eder. Kurumsal yönetim, piyasa ekonomisinde mülkiyet ve kontrol ayrılığına odaklanarak, paydaşların şirketi nasıl kontrol ettiğiyle ilgilenmektedir (John ve Senbet, 1998, s.372).

Kurumsal yönetim mekanizmaları, finansal kuruluşlar ve piyasalar tarafından sağlanan belirli ürünlerden ziyade kaynakların toplanması ve paylaşımı, kaynakların aktarılması, risk yönetimi, bilgi üretimi ve sağlanması, teşvik sorunlarıyla başa çıkma ve rakip iddiaların çözümü gibi işlevlere odaklanır. Kurumsal yönetim, bu işlevlerin etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmesine odaklanırken, piyasalar ve kurumlar arasındaki etkileşimler bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır (Claessens, 2006, s. 95). Kurumsal yönetim, şirket içi sorunların çözümüne katkıda bulunmanın yanı sıra paydaşlarla olan ilişkilerde kontrol mekanizması görevini de üstlenir. Bir şirketin yönetim anlayışı, sadece iç paydaşlara değil, aynı zamanda dış paydaşlara verdiği önemi de yansıtan bir göstergedir (İmamoğlu, 2021, s.158).

2.7. Ekonomik Büyümenin Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi

İstikrarlı ekonomik büyüme, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önemli bir hedeftir (Çelik, 2023, s.3). Bu tez çalışmasında da, iyi yönetişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini belirlemeyi hedeflediği için, bu bölümde ekonomik büyüme kavramı ve önemi ile büyümeyi etkileyen faktörler ele alınmaktadır. İlk olarak, ekonomik büyüme kavramı ve önemi açıklanmaktadır. Ardından, yatırım, insan sermayesi, teknolojik gelişmeler ve diğer önemli faktörler gibi büyümeyi etkileyen unsurlar açıklanmaktadır. Akabinde,

ekonomik büyümenin ölçülmesi ve son olarak, ekonomik büyümenin maliyeti konusu ele alınmaktadır. Ayrıca, iyi yönetim göstergeleri, şeffaflık, hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü gibi unsurlar, ekonomik büyüme ile olan ilişkileriyle birlikte detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bölüm, tezin ana konusuna odaklanarak, iyi yönetişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini anlamak için gerekli teorik temeli sağlamayı amaçlamaktadır.

2.7.1. Ekonomik büyüme kavramı ve önemi

Ekonomik büyüme, bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmet miktarının artışını ifade eder. Büyümeyi ölçmek için kullanılan temel göstergelerden biri Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) veya Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) olarak bilinen ekonomik üretilimdir. GSYH veya GSMH, bir ülkenin ekonomisindeki toplam mal ve hizmet üretimini temsil eder. Ayrıca, bu terimler aynı zamanda Toplam Talep veya Toplam Harcama olarak da adlandırılır, çünkü ekonomik büyüme genellikle tüketim, yatırım, kamu harcamaları ve net ihracatın bir kombinasyonu ile ilişkilidir. Ekonomik çıktı rakamları genellikle enflasyonun etkilerini ortadan kaldırmak için düzeltilerek ölçülür. Bu durumda, bu rakamlar “reel” terimlerle ifade edilir. Reel GSYH veya reel GSMH, enflasyonun neden olduğu fiyat artışlarını dikkate alarak, ekonomik büyümenin gerçek miktarını yansıtan bir ölçüdür. Enflasyona göre düzeltilmiş bu reel terimler, ekonomik büyümenin daha doğru bir şekilde ölçülmesini yani, gerçek ve sürdürülebilir bir artışı temsil etmesini sağlamaktadır (Morgan, 2019, s.5).

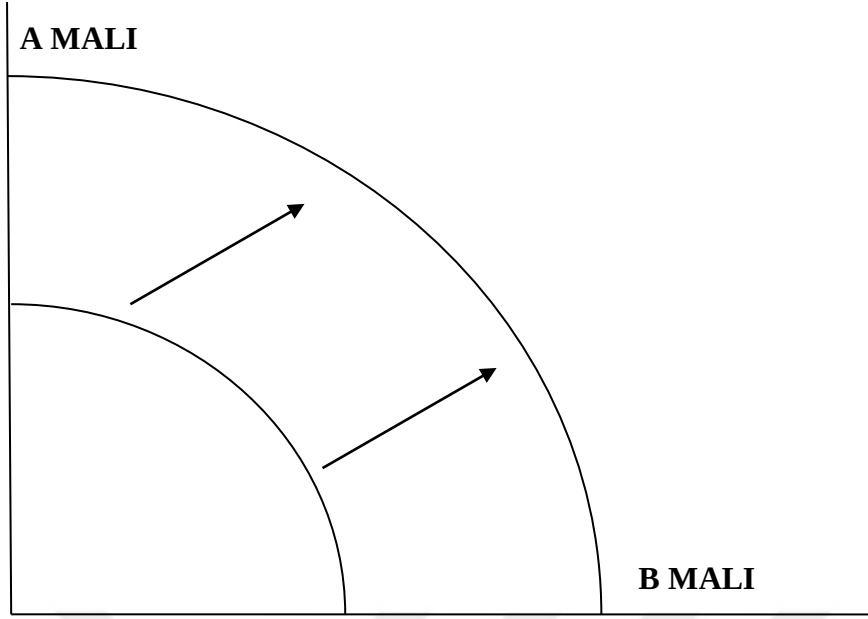
Ekonomik büyüme, bir ülkede belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin genellikle bir yıl gibi belirli bir zaman aralığından diğerine gösterdiği oransal değişimi ifade eder. Bu değişim genellikle milli gelir üzerinden ölçülmektedir. Milli gelir, bir ülkenin belirli bir dönemde mal ve hizmetlerin üretiminden elde ettiği üretim faktörleri gelirlerinin parasal değerini temsil eder. İktisadi büyüme, milli gelirdeki oransal değişim olarak tanımlanabilir ve aynı zamanda GSMH ya da GSYH gibi göstergelerdeki oransal değişim olarak da ifade edilebilir. GSMH, bir ülkedeki yerleşiklerin belirli bir dönemde toplam faaliyetleri sonucunda yaratılan tüm mal ve hizmetlerin toplam değerini temsil ederken, GSYH ülkede üretilen nihai mal ve hizmetlerin üretim değerini ifade eder (Açıkgöz, 2007, s. 18-19). Bu çalışmada ekonomik büyümenin gerçek miktarını yansıtmayı sağlayan reel GSYH' deki yüzdesel değişim kullanılmaktadır.

Büyümeye reel GSYH'daki artış, ekonomide daha fazla mal ve hizmet üretileceği anlamına gelir. Bu durum, genellikle üretim faaliyetlerinin artması, işsizlik oranlarının düşmesi ve gelir düzeylerinin yükselmesiyle ilişkilendirilir. Daha fazla mal ve hizmet

üretilmesi, toplumun tüketim potansiyelini artırır, çünkü insanlar daha fazla ürün ve hizmete erişebilirler. Bu durum, tüketimde ve yaşam kalitesinde artış anlamına gelir, dolayısıyla toplumun refahı artar. Kişi başına reel ekonomik büyüme ise, reel GSYH'nın ülke nüfusuna bölünmesiyle hesaplanır. Bu ölçüt, bireylerin yaşam standartlarındaki gelişmeleri daha doğrudan izlemeye yardımcı olur. Eğer kişi başına reel ekonomik büyüme gerçekleşiyorsa, bu genellikle bireylerin gelir düzeylerinin arttığı ve yaşam standartlarının yükseldiği anlamına gelir. Bu durum, ekonominin bireylerin refahını artırmada başarılı olduğunu ve genel olarak toplumun yaşam kalitesinin iyileştiğini göstermektedir (Erdinç, 2018, s.3).

Ekonomik büyüme kavramı, Adam Smith'ten bu yana ekonomi literatüründe uzun vadeli bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Ekonomik büyüme üzerine yapılan teorik ve uygulamalı analizlerde, bir ülkenin üretim olanakları eğrisinin paralel olarak sağa (dışa) kaymasının sebepleri incelenmiştir. Bu kaymalar, genellikle teknolojik ilerlemeler, sermaye birikimi, eğitim düzeyinin artması gibi faktörlere bağlı olarak ortaya çıkar. Üretim olanakları eğrisindeki bu kaymalar, bir ülkenin ekonomik büyüme sürecini ifade eder (Uyan, 2023, s.4). Yani, ekonomik büyüme, bir ülkenin zaman içinde daha fazla mal ve hizmet üretebilme kapasitesinin artması ve dolayısıyla refahın artışı anlamına gelir. Bu kavram, ekonomik gelişmeleri anlamak ve yönetmek için temel bir çerçeve sunar, ancak sürdürülebilirlik, gelir dağılımı ve çevresel etkiler gibi konular da ekonomik büyüme tartışmalarında önemli rol oynar.

Üretim imkânları eğrisi, bir ekonominin kaynaklarını ve sabit bir teknolojiyi temel alarak farklı malların üretimindeki etkin dönüşüm ilişkilerini grafikleştirilen bir araçtır. Bu grafik, bir ekonominin mevcut kaynaklarını kullanarak çeşitli mal ve hizmetlerin üretimi arasındaki dengeyi gösterir. Potansiyel GSMH, tam ve etkin bir şekilde kullanılan üretim faktörleriyle elde edilebilecek maksimum mal ve hizmetlerin parasal değeridir. İktisadi büyüme ise üretim imkânlarının artışı ve üretim imkânları eğrisinin sağa doğru kaymasını temsil eder. Üretim imkânları eğrisi, toplumun sınırlı kaynaklarının artması, kaynakların niteliklerinin iyileşmesi ve teknolojinin gelişmesi gibi faktörlerle zamanla Şekil 2.3 gibi sağa kaymaktadır. Bu, ekonominin daha fazla mal ve hizmet üretebilme potansiyeline sahip olduğunu ve dolayısıyla ekonomik büyümenin gerçekleştiğini gösterir (Erdinç, 2018, s.3-4).



Şekil 2.3. Üretim imkânları eğrisi

Kaynak: (Erdoğan, 2018, s.4)

İktisadi büyüme, bir ülkenin reel gayrisafi yurtiçi hasılasında veya üretim kapasitesindeki artışı ifade eder. Kişi başına gelir açısından büyüme, ekonomik faaliyetlerin genişlemesi ve kişi başına gelirdeki artışları içerir. Büyümenin temelinde arz faktörleri etkilidir; arzın genişlemesi veya üretim olanaklarının artması büyümeyi gösterir. Uzun dönemde devam eden ve kalıcı artışlar, iktisadi büyümenin ana hedefidir. Kısa vadeli değişimler gözlemlense de, büyüme genellikle yapısal değişikliklerle uzun dönemde ölçülür (Erdoğan, 2018, s.3).

Türkiye Ekonomi Kurumu, iktisadi büyümeyi iki ana kavram üzerinden açıklamıştır. İlk olarak, eksik istihdamın çözülmesiyle kısa vadeli iş çevrimlerine dayalı büyümeye vurgu yapar. Bu durum, ekonominin belirli dönemlerde üretimdeki dalgalanmaları ifade eder. İkinci olarak ise, tam istihdamda iken ekonomik yapıya yeni faktörlerin eklenmesi veya teknolojik gelişmelerin orta ve uzun vadeli büyümeyi etkilediğine odaklanır (TEK, 2003, s.4). Bu durumda, ekonominin genel olarak büyüyüp gelişmesi ve daha uzun bir süreçte istikrarlı bir büyüme trendi izlemesi anlamına gelmektedir. Türkiye Ekonomi Kurumu'nun bu iki büyüme kavramı arasındaki ayrımı vurgulayarak sunduğu açıklama, ekonomik büyüme süreçlerini daha iyi anlamak ve analiz etmek için kullanılabilecek önemli bir çerçeve sunmaktadır. Ekonomik büyüme bu çalışmada da orta ve uzun vadeli bir süreç olarak kabul edilmektedir.

Ekonomik büyümenin ülkeler için önemine bakıldığında, şu hedefleri gerçekleştirmeleri büyük önem arz etmektedir (Morgan, 2019, s.7-8):

- **Yüksek kamu ve özel sektör borçlarını kapatmak:** Anapara yatırıma dayalı borç verme hesaplamaları, borçların geri ödemesinde faiz ve anapara

üzerinden yapılan hesaplamalara dayanır. Muazzam miktardaki kamu ve özel sektör borçları, bu hesaplamaların temelinde yer aldığı için, borçların sürdürülebilir bir şekilde geri ödenmesi için ekonomide yıllık parasal genişleme gereklidir. Bileşik faizle büyüyen borçların ödenmesi için ekonomide dolaşımda yeterli para bulunmalıdır. Bu durum, sürekli yıllık ekonomik büyümeyi destekler, çünkü artan para arzı, borçların faiz ve anapara ödemelerini karşılamak için gerekli kaynağı sağlar. Bu nedenle, ekonomide sürekli yıllık büyüme, borçların sürdürülebilir bir şekilde yönetilebilmesi için kritik bir unsurdur.

- **Ulusal borcu aşmak:** Eğer ekonomik büyüme, kamu ve özel sektör borçlarının artış hızını aşarsa, ulusal borcun GSYH'ye oranı azalır. Bu durumda, artan ekonomik faaliyet ve gelir, borçların GSYH oranını düşürerek ekonomik iyileşmenin bir göstergesi olabilir. Örneğin, kamu sektörü borcu GSYH'nin %90'ından %80'ine düştüğünde, bu durum ekonomik iyileşmenin/büyümenin bir işareti olabilir ve bu başarı, borç geri ödemesini artırmadan da elde edilebilir.
- **Enflasyonu kontrol altına almak:** Daha fazla mal ve hizmet üretildiğinde arz yönlü büyüme, eğer mal ve hizmetlerdeki büyüme aynı dönemde para arzındaki büyümeyi aşarsa enflasyonu düşürmelidir. Bu durum, üretimin artmasıyla birlikte fiyatların genel olarak düşmesi ve enflasyonun kontrol altına alınması anlamına gelir. Çünkü artan arz, talep ile uyumlu olmadığında fiyatları aşağı çeker ve enflasyonu azaltır. Bu nedenle, piyasaya daha fazla mal ve hizmet girmesi genellikle toplam fiyatların düşmesiyle sonuçlanır.
- **Para biriminin gücünü ve uluslararası ticareti korumak:** Ekonomik büyüme, para birimini güçlendirmeli ve diğer ülkelerle ticareti kolaylaştırmalıdır. Güçlü bir para birimi, ülkeyi yabancı yatırımcılar için cazip hale getirebilir ve uluslararası ticareti destekleyebilir. Ekonomik büyümeyle birlikte para birimi güçlenirse, bu, para birimini yatırım aracı haline getirebilir ve ülkenin diğer ülkelerle uzun vadeli ticaret anlaşmalarını güvence altına almasını sağlayabilir. Ayrıca, güçlü bir para birimi, dış yatırımı teşvik ederek ekonomik büyümeyi destekleyebilir.

Ekonomik büyüme, gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkeler için de önemli bir konudur (Özel, 2012, s.64). Dolayısıyla ekonomik büyümenin önemini vurgulamak için

ekonomik büyümenin temel özelliklerini belirtmek faydalı olacaktır. Bu özellikler şu şekilde açıklanabilir (Kaya, 1998, s.20'den aktaran Kırarlar, 2005, s.17-18):

- Büyüme sayısal bir olgudur ve büyüme analizleri genellikle niceliksel özellikleri yansıtır.
- Büyüme, uzun dönemli bir olgudur ve kısa dönemli değerlendirmeler hatalı yorumlara neden olabilir. Bu nedenle, genellikle uzun vadeli analiz araçları kullanılır.
- Büyüme, reel bir artışı ifade eder ve nihai ürün (üretim) ile milli gelirdeki artışları içerir.
- Büyüme, dinamik bir olgudur ve statik kavramlarla yeterince açıklanamaz.
- Büyüme, genellikle makro ve global analizlere dayanır, ancak mikro düzeydeki analizlerden soyutlanamaz ve bunlarla da bağlantılıdır.

2.7.2. Ekonomik büyümenin faktörleri

Bu bölümde ekonomik büyümenin temel faktörleri başlıklarına yer verilmektedir. Sermaye, emek (işgücü), teknolojik gelişme ve doğal kaynaklar büyümenin temel kaynakları olarak kabul edilir. Doğal kaynaklar sınırlıdır ve tükenme riski taşıdığı için, son 200 yılda dünya üretimindeki önemli artışın esas kaynağı sermaye, emek ve teknolojik gelişme olmuştur (Üzümcü, 2002, s.6' dan aktaran Şen, 2007, s.5). Aşağıda sıralanan bu büyüme faktörleri, aynı zamanda büyümeyi etkileyen veya belirleyen kaynaklar olarak da değerlendirilmektedir.

2.7.2.1. Beşeri faktörler

Beşeri faktörler, bir ekonomideki işgücünün ve işgücünün verimliliğini artıran bedensel ve zihinsel yeteneklerin toplamını ifade eder. Temel olarak, beşeri faktörler, emek faktörünün özelliklerini yansıtır ve üretim sürecinde hayati bir rol oynar. Bu faktörler, eğitim, bilgi, beceri gibi faktörler aracılığıyla işgücünün verimliliğini artırır. İşte bu faktörler, beşeri sermaye kavramını oluşturur. Beşeri sermaye, emek faktörünün verimliliğini artıran niteliklerin bütünü olarak düşünülür. Beşeri faktörler ve beşeri sermaye, ekonominin gelişmesi ve rekabet gücünün artması için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, beşeri faktörler üzerinde etkili olan bir başka kavram da sosyal sermayedir. Sosyal sermaye, toplumların kendi iç değerlerinden ve ekonomik birimler arasındaki etkileşimlerden kaynaklanan davranış kalıplarını içerir. Bu kavramlar, ekonomik ve sosyal kalkınmanın yanı sıra toplumların genel refah düzeyinin belirlenmesinde önemli bir rol oynarlar (İmamoğlu, 2021, s.11).

Beşeri sermaye, işgücünün sahip olduğu bilgi ve becerilerin toplamını ifade eder. Bu kavram, tecrübe, bilgi ve eğitimin beşeri sermaye oluşumunda temel unsurlarını oluşturur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan bilgi toplumuna geçiş süreciyle birlikte, fiziki sermaye ve doğal kaynakların önemi azalmış, yerini bilgi ve beşeri sermaye almıştır. Bu dönemde, ekonomik büyüme ve rekabet gücü açısından beşeri sermayenin rolü giderek daha belirgin hale gelmiştir (Koç, 2013, s.242).

Beşeri sermaye, ekonomik kalkınmanın temel unsurlarından biridir ve üretimin gerçekleşmesi için zorunlu bir faktördür. Ekonomik göstergelerin olumlu yönde gelişmesi genellikle güçlü bir beşeri sermayeye dayanır. Üretim süreçlerinin başarılı olabilmesi için sadece fiziki sermaye ve emek yeterli değildir, aynı zamanda etkili bir beşeri sermayenin varlığı da gereklidir. Az gelişmiş ülkeler, fiziki sermaye ve emeğe sahip olmalarına rağmen, beşeri sermayelerinin yetersizliği nedeniyle bazı ürünlerin üretimini gerçekleştiremezler. Beşeri sermayesi güçlü olan ülkeler ise genellikle üretim açısından daha az sorun yaşarlar. Ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için fiziki sermayenin yanı sıra güçlü bir beşeri sermayeye de ihtiyaç vardır (Özyakışır, 2011, s.46-71).

2.7.2.2. Doğal faktörler

Doğal faktörler, bir ülkenin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakları, iklim şartları ve coğrafik koşulları içerir. Bu kaynaklar genellikle yenilenebilir ve yenilenemez olarak iki kategoriye ayrılır. Güneş, rüzgâr, toprak, su ve orman gibi kaynaklar yenilenebilir kaynaklara örnek teşkil ederken, petrol yatakları, kaya gazı, doğalgaz, madenler ve mineraller gibi kaynaklar ise yenilenemez kaynakları oluşturur. Doğal kaynaklar, ülkeler arasında ve bölgeler arasında farklılık gösterir ve bu farklılıklar, ekonomik büyüme açısından ülkelere avantaj veya dezavantaj sağlayabilir. Temel üretim faktörlerinden biri olan doğal kaynaklar, bir ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynar (İmamoğlu, 2021, s.11).

Doğal kaynaklar, ekonomik kalkınmanın önemli bir parçası olarak ekonomik büyüme ve sanayileşme süreçlerinde etkili bir rol oynar. Sanayileşme süreci genellikle tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçişi ifade eder. Bu süreçte, kırsal bölgelerden kentlere göç artar ve üretimde yeni teknolojilere geçiş görülür. Sanayileşme, demir ve kömür endüstrilerinden sonra makine, kimya ve elektronik endüstrilerine doğru genişler. Özellikle elektronik endüstrisine ulaşmak için yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarının kullanımı kaçınılmazdır. Bu kaynaklar, sanayileşme sürecinde gerekli olan hammaddelerin ve enerjinin temininde kritik bir rol oynar (Başol vd., 2005, s.61-71).

2.7.2.3. Sermaye

Fiziksel sermaye, bir işletme veya ekonominin üretim süreçlerinde kullanılan makine, teçhizat, araç gereç ve aletler gibi somut varlıkları ifade eder. Bu unsurlar, üretim kapasitesini artırmak, verimliliği yükseltmek ve rekabet avantajı elde etmek amacıyla kullanılır (İmamoğlu, 2021, s.12). İşletmeler, sermaye yatırımları yaparak üretim süreçlerini geliştirir ve modernize eder. Bu, işgücünün daha etkin bir şekilde kullanılmasına katkıda bulunur ve üretimde verimliliği artırır. Fiziksel sermaye, ekonomik büyümeyi destekleyen ve işletmelerin rekabetçiliğini güçlendiren önemli bir faktördür.

Sermaye, üretim sürecinde emeğin verimliliğini artıran ve üretimin devamlılığını sağlayan unsurları kapsayan geniş bir kavramdır. Bu unsurlar arasında fabrika, makine, aygıt donatım gibi fiziksel varlıklar yer alır. Sermaye, emeğin etkinliğine katkı sağlayarak üretim süreçlerini daha verimli hale getirmeyi ifade eder. Sermaye birikimi ise bir ülkenin veya firmanın belirli bir dönem içinde üretebileceği toplam mal ve hizmet miktarını ifade eder. Bu birikim, ekonomik büyüme, yenilik ve sürdürülebilir kalkınma için önemli bir faktördür (Acer, 2019, s.27).

Sermaye birikimi, mevcut gelirin bir bölümünün tasarruf edilip gelecekteki üretimi ve geliri artırmak amacıyla yatırıma dönüştürülmesi sürecidir. Bu süreç, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın temelini oluşturur. Üretimdeki artışı sağlamak için hem sermaye hem de işgücüne ihtiyaç vardır. Bir ülkede yeterli işgücüne karşılık yetersiz miktarda sermaye bulunması, işgücünün potansiyelini tam olarak kullanmanın zorluğuna işaret eder. Bu nedenle, ekonomik büyümeyi hedefleyen bir ülke için sermaye birikimi kritik bir öneme sahiptir. Sermaye birikimindeki yetersizlik, birçok ülkenin ekonomik geri kalmışlığının temel sebeplerinden biridir (Taban, 2011, s.19-22'den aktaran Apaydın, 2013, s.8).

Sermaye birikiminin yetersiz olması, ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeylerindeki farklılıkların artmasında önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin perspektifinden bakıldığında, ekonomik yapının dönüştürülmesi ve gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşabilmesi için tasarruf ve yatırım dengesinin sağlanması, yatırımların sermaye birikimine etkili bir şekilde katkı sağlaması büyük önem taşımaktadır. Bu süreç, ekonomik kalkınmanın ve sürdürülebilir büyümenin temelini oluşturur (Acer, 2019, s.28).

2.7.2.4. Teknolojik gelişme

Teknolojik gelişme, ekonomik büyüme sürecinde kritik bir etkidir. Genel olarak, teknoloji, mal ve hizmet üretiminde kullanılan yöntemlerin toplamını ifade eder. Bu, bilgi,

beceri ve altyapının bütünsel bir çıktısıdır ve ekonomik büyüme için temel bir faktördür (Erbelet, 2016, s.315).

Teknolojik gelişme, ekonomi düşünürlerinin dikkatini çekmiş ve özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomik büyüme teorilerine entegre edilmiştir. Schumpeter, bu gelişmeyi "yaratıcı yıkım" olarak tanımlayarak ekonomik büyüme kuramlarına katmıştır. Ona göre, bir ekonomide rekabet avantajının kaynağı, teknolojik gelişmelerden gelmektedir (Aghion, 2002, s.860).

Teknolojik gelişmeler, ekonomik büyüme ve gelişmenin temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan hızlı ekonomik büyüme, büyük ölçüde gerçekleşen teknolojik ilerlemelere ve bu ilerlemelerin uygulanabilirliğini engelleyen faktörlerin ortadan kalkmasına bağlanmaktadır. Teknolojik ilerlemeler, üretim süreçlerini daha verimli hale getirme, yeni ürün ve hizmetlerin ortaya çıkmasını sağlama ve genel ekonomik etkinliği artırma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, ülkeler teknolojik gelişmelere odaklanarak rekabet avantajı elde edebilir ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyebilirler (Uyan, 2023, s.14).

Sanayileşmiş ülkelerdeki teknolojik ilerlemeler, uzun vadeli ekonomik büyümeyi etkileyen temel faktörlerden biridir. Teknolojik değişim, ülkedeki bilimsel çalışmalarla sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Bu bağlamda, nüfusun eğitim seviyesinin artırılması, teknolojik yenilik potansiyelini güçlendirecektir (Taban, 2011, s.19-22'den aktaran Apaydın, 2013, s.9).

Ekonomik büyümenin en önemli kaynakları arasında, vasıfsız işgücü miktarında veya fiziki sermaye stokunda oluşan basit artışlardan ziyade, teknolojik yenilikler ve bunların yarattığı taşıma etkileri bulunmaktadır (Kibritçioğlu, 1998, s.226). Bu bağlamda teknoloji, ekonomik büyümeyi önemli ölçüde etkileyen sürekli gelişen ve değişen bir alan olarak ifade edilebilir. Yeni ve daha etkili teknolojiler, üretkenliği artırabilir, maliyetleri düşürebilir ve rekabet avantajı sağlayabilir. Dolayısıyla, teknolojik gelişme, ekonomik büyüme ve kalkınma için önemli bir faktördür.

2.7.3. Ekonomik büyümenin ölçülmesi

Reel GSYH ve kişi başına GSYH, uluslararası alanda ekonomik büyümeyi ölçmek ve karşılaştırmak için en yaygın olarak kullanılan iki önemli iktisadi büyüme aracıdır (Yağcı, 2016, s.7; İmamoğlu, 2021, s.14). Bu iki gösterge, bir ülkenin ekonomik performansını ölçmek ve karşılaştırmak için sıkça kullanılmaktadır.

Ekonomik büyümenin ölçülmesinde temel gösterge olan GSYH nominal ve reel olmak üzere iki farklı hesaplama şekli bulunmaktadır. Nominal GSYH, belirli bir dönemde üretilen

mal ve hizmetlerin o dönemdeki piyasa fiyatlarına göre değerini ifade eder (Erdoğan, 2018, s.7). Ancak bu yöntem, fiyat değişimlerinin GSYH'yi etkileyerek gerçek ekonomik büyüme hakkında yanıltıcı sonuçlara neden olabilir. Reel GSYH ise temel alınan döneme ait sabit fiyatları kullanarak hesaplanır, bu da enflasyonun etkilerini ortadan kaldırır. Reel GSYH'nın kullanılması, ekonomik büyümede mal ve hizmet üretim miktarındaki değişimleri yansıtarak daha gerçekçi sonuçlara ulaşılmasını sağlar. Bu sayede enflasyonun etkisi göz önüne alınarak ekonominin reel büyümesi daha doğru bir şekilde değerlendirilebilir (İmamoğlu, 2021, s.14).

Nominal GSYH, enflasyon gibi fiyat artışlarını içerdiğinden, iktisadi büyümenin gerçek miktarını değerlendirmekte sınırlamalara neden olabilir. Bu nedenle, iktisadi büyümenin daha doğru bir ölçümü için reel GSYH tercih edilmektedir. Reel GSYH'nın formülü, nominal GSYH'nın GSYH Deflatörü ile düzeltilmiş halini ifade eder. Yani, nominal GSYH'nın fiyat artışlarından arındırılmış bir değeri olarak düşünülebilir. Reel GSYH hesaplama formülü şu şekildedir (Erdoğan, 2018, s.7; Yağcı, 2016, s.7):

$$Reel\ GSYH_t = \frac{Nominal\ GSYH_t}{GSYH\ Deflatörü_t} \quad (2.1)$$

İktisadi büyüme hesaplanırken genellikle reel GSYH büyüme oranı kullanılır. Bu büyüme oranı, bir dönemin reel GSYH büyüklüğü ile bir önceki dönemin reel GSYH büyüklüğü arasındaki farkın bir önceki dönemin reel GSYH büyüklüğüne oranlanması ile hesaplanır (Erdoğan, 2018, s.9; Yağcı, 2016, s.7).

Büyüme oranı formülü aşağıdaki gibidir:

$$Büyüme\ Oranı\ (g) = \frac{Reel\ GSYH_t - Reel\ GSYH_{t-1}}{Reel\ GSYH_{t-1}} \times 100 \quad (2.2)$$

Bu formül sayesinde iktisadi büyümenin yüzdesel olarak ne kadar olduğu ölçülür. Reel GSYH büyüme oranı, enflasyonun etkilerinden arındırılmış bir şekilde ekonominin gerçek büyüme performansını yansıtmaktadır.

Ekonomik büyümenin ölçülmesinde kullanılan önemli araçlardan bir diğeri, kişi başına GSYH olarak kabul edilmektedir. Bu ölçüt, bir ülkedeki toplam GSYH'nın o ülkenin nüfusuna bölünmesiyle elde edilir. Böylece her bir kişiye düşen ortalama gelir miktarı bulunur. Kişi başına GSYH, ekonominin büyüklüğünü ve refah düzeyini değerlendirmek için önemli bir araçtır. Bu ölçüt, hem bir ülkenin farklı dönemlerdeki ekonomik performansını

izlemek hem de farklı ülkeler arasında ekonomik büyüme ve refah düzeyini karşılaştırmak için kullanılmaktadır (Yağcı, 2016, s.7).

2.7.3.1. Kişi başına reel gayri safi yurtiçi hâsıla

Ekonomik refahın ölçütü olarak milli muhasebe kavramları, kişi başına GSYH ve kişi başına milli gelir gibi göstergeleri içerir. Ülkelerin ekonomik refah hedefleri genellikle kişi başına düşen gelirin sürekli arttırılmasına odaklanır. Bu göstergelerin hesaplanmasında nominal değerler değil, reel değerler kullanılır. Reel değerler, enflasyonun etkisini dikkate alarak gerçek satın alma gücünü yansıtarak daha güvenilir bir ölçüm sunar. Kişi başına değerlerin esas alınması, ülkelerin zaman içindeki nüfus değişiminden kaynaklanabilecek yanılgıları ortadan kaldırır, böylece farklı nüfus büyüklüğüne sahip ülkelerin adil bir şekilde karşılaştırılmasını mümkün kılar (Erdoğan, 2018, s.10).

Pozitif bir ekonomik büyüme durumunda, üretimdeki artış hızının nüfus artış hızından daha yüksek olduğu bir senaryoda bile, kişi başına düşen üretim miktarının azalması mümkündür. Bu durum, nüfus artışının üretimdeki artışı aşması ve sonucunda kişi başına düşen üretimin azalmasına yol açmasıyla ortaya çıkar. Bu durum, ekonomik büyümenin kişisel refahı artırmak yerine azaltabileceği anlamına gelir. Gerçek büyüme hızını hesaplamak için, sadece üretimdeki artış hızını değil, aynı zamanda nüfustaki değişiklikleri de dikkate almak önemlidir. Reel GSYH'nın ülke nüfusuna bölünmesiyle elde edilen kişi başına düşen reel GSYH kavramı, bu bağlamda kullanılır. Bu ölçüt, ekonomik büyüme ile nüfus artışının etkileşimini göz önüne alarak kişi başına düşen gerçek refahı ifade eder. Bu sayede, sadece nominal büyüme değil, reel büyüme dikkate alınarak ekonomik performans daha doğru bir şekilde değerlendirilebilir (Erdoğan, 2018, s.10-11). Kişi Başına Reel GSYH denklem (2.3) ile elde edilmektedir (İmamoğlu, 2021, s.16).

$$Kişi\ Başına\ Reel\ GSYH_t = \frac{Reel\ GSYH_t}{Toplam\ Nüfus_t} \quad (2.3)$$

2.7.4. Ekonomik büyümenin maliyetleri

Ekonomik büyüme, bir ülkenin refahını artırmak, işsizliği azaltmak ve yaşam standartlarını yükseltmek için önemli bir araç olarak kabul edilir. Ancak, ekonomik büyüme beraberinde çeşitli riskler ve olumsuzluklar da getirebilir. Bu riskler, kaynakların sürdürülemez şekilde tüketilmesi, gelir adaletsizliği, çevre kirliliği, toplumsal dengesizlikler gibi sorunları içerebilir. Ekonomik büyüme sürecinde yaşanan hızlı değişimler ve dengesizlikler, ekonomik istikrarsızlığa ve krizlere yol açabilir. Bu bağlamda, ekonomik

büyümeyle ortaya çıkan sorunlar ve istikrarsızlıklar, büyümenin maliyetleri olarak ifade edilmektedir (İmamoğlu, 2021, s.16).

Ekonomik büyüme, üretim ölçeğindeki artışlarla birlikte ekonomik yapıda değişikliklere, tüketim alışkanlıklarının ve tarım anlayışının dönüşmesine, nüfus artışıyla birlikte kentleşmeye yol açar. Ancak, bu süreç doğal kaynakların israfına ve çevre kirliliğinin artmasına neden olabilir (Gangadharan ve Valenzuela, 2001, s.515). Bu bağlamda, ekonomik büyümenin maliyetlerini sosyal, ekonomik ve çevresel açılardan değerlendirmek mümkündür. Ekonomik büyüme, bireylerin gelir düzeylerinde artış ve sosyal yapıda değişikliklere neden olarak bazı sosyal sorunlara yol açabilir. Örneğin, artan gelir düzeyi suç oranları, zararlı alışkanlıklar ve boşanma gibi sosyal olaylarda artışlara neden olabilir (İmamoğlu, 2021, s.16).

Ekonomik büyüme aynı zamanda tüketim alışkanlıklarında değişikliklere de neden olabilir. Ancak, bu değişikliklere karşı talebin karşılanamadığı durumlar ekonomik istikrarsızlıklara yol açabilir. Talep fazlalıkları veya eksiklikleri, üretim ve tedarik zincirinde dengesizliklere neden olarak ekonomik dalgalanmalara sebep olabilir.

Çevresel olarak bakıldığında, ekonomik büyüme genellikle doğal kaynakların aşırı kullanımına ve çevre kirliliğine neden olabilir. Sanayileşme ve artan üretim faaliyetleri, çevresel kaynakların tükenmesine ve ekosistemlere zarar verilmesine yol açabilir. İktisadi büyümenin sürdürülebilirliği, çevresel sürdürülebilirlik odaklı önlemlerin alınması ile mümkün hale gelmektedir (Aslan, 2010, s.194-195). Çevresel faktörleri göz önünde bulunduran ve doğal kaynakları koruyan bir ekonomik büyüme modeli, uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından kritik önem taşımaktadır. Bu çerçevede, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme, enerji verimliliğini artırma, atık yönetimi politikalarının geliştirilmesi, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı, ormancılık uygulamalarının düzenlenmesi gibi çevresel sürdürülebilirlik önlemleri alınmalıdır.

Sonuç olarak, ekonomik büyüme sağladığı avantajların yanında sosyal, ekonomik ve çevresel maliyetleri de beraberinde getirebilir. Bu maliyetler, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği ve toplumun genel refahı açısından dikkate alınması gereken önemli unsurlardır. Dolayısıyla, ekonomik büyüme çabaları sürdürülürken, bu olumsuz etkilerin önlenmesi veya en aza indirilmesi için dengeli politikaların uygulanması önemlidir.

2.8. Konu İle İlgili Literatür

Literatürde ekonomik büyüme ile yönetim değişkenleri arasındaki ilişkiyi temel alan çalışmalar genel olarak üç ana grupta sınıflandırılabilir. Değişkenler arasındaki ilişki yönlü yapılabilir sınıflandırma; pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu, negatif yönde bir ilişkinin

olduğu ve değişkenler arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı şeklinde gruplandırılabilir. Değişkenler arasında literatürde yer alan çalışmalarda yönetişimin göstergesi olarak kullanılan değişkenler dikkat çeken bir olgudur. Genel olarak çalışmalarda Dünya Bankası tarafından hesaplanan yönetişim endeksinin kullanıldığı ancak bazı çalışmalarda ise yönetişimin alt faktörleri olarak kabul edilebilecek söz hakkı ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu, düzenleme kalitesi, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrolü ve demokrasi gibi faktörlerin açıklayıcı değişken olarak analize dâhil edildiği söylenebilmektedir. Çalışma sonuçları genel olarak gerek yönetişim endeksinin gerekse yönetişimin alt faktörlerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde bir ilişki olduğu yönündedir. Ancak az sayıda da olsa değişkenler arasında negatif ilişki olduğunu ifade eden çalışmalar da mevcuttur. Evrensel (2010); çalışmada ekonomik büyüme ile yolsuzluk arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde Şanlısoy ve Kök (2010)'de çalışmalarında ele aldıkları değişkenler arasında uzun dönemli, negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Çalışmalarda yönetişimin alt faktörleri olarak kabul edilebilecek değişkenlerin ele alınmasının doğal bir sonucu olarak değişkenler arasındaki ilişki yönlü farklı etkileşim sonuçlarının yer aldığı çalışmalara da rastlanılmaktadır. Diğer bir ifade ile çalışma sonuçları, ele alınan alt faktörle göre pozitif ya da negatif etki yönde değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin; Shchegolev ve Hayat (2018) çalışmada ekonomik büyüme ile hükümetin etkinliği, idari kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk arasında pozitif ve anlamlı, hesap verebilirlik (şeffaflık) ile pozitif ve anlamsız, politik istikrar ile ise negatif ve anlamsız bir ilişki olduğunu ileri sürmüşlerdir. Figankaplan (2017) çalışmada; mülkiyet haklarının korunması, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrolü ile Kişi Başına Reel GSMH arasında pozitif, idari kalite ile ise negatif bir ilişki olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ünlükaplan vd. (2018) çalışmalarında; ekonomik büyüme ile idari kalite, yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkinliği ve ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik arasında pozitif, hukukun üstünlüğü ile ise negatif bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Zhuo, O, Muhammad ve Khan (2020) çalışmalarında; hukukun üstünlüğü, söz hakkı ve hesap verebilirlik ve yolsuzluğun kontrolü ile ekonomik büyüme arasında pozitif; siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu, düzenleyici kalite ve devlet etkinliği arasında ise negatif bir ilişki olduğunu ileri sürmüşlerdir. Benzer şekilde; Gani (2011), Omoteso ve Mobolaji (2014), Siddique, Nawaz ve Majeed (2016), Abdelbary (2018), Awan, vd. (2018), Fagbemi, vd. (2021) ve Feyisa, vd. (2022)'nin çalışma sonuçlarında da değişkenlere göre pozitif veya negatif etki olduğu yönünde bulgular yer almaktadır. Beşkaya ve Manan (2009) ise çalışmalarında; ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlükler arasında

pozitif bir ilişki bulunurken; demokrasi ile arasında ilişkiye dönük bir yargı tespit edememişlerdir.

Diğer taraftan çalışmaya dâhil edilen ülke/ülke grupları açısından da çalışma sonuçlarının değişkenler arasındaki ilişkinin pozitif veya negatif etki şeklinde farklılaşmaktadır. Özdemir ve İmamoğlu (2021) çalışmalarında değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin; gelişmiş ülkelerde, devlet etkinliği, düzenleyici kalite ile söz hakkı ve hesap verebilirlik arasında nedensellik olduğunu, gelişmekte olan ülkelerde ise nedenselliğin olmadığı şeklinde ileri sürmüşlerdir. Mohammadi, Mohammadi ve Targari-Seraji (2017) çalışmalarında ele aldıkları ülkelerin gelir gruplarına göre değişkenler arasında pozitif veya negatif etki olduğunu ifade etmişlerdir. Abdelbary ve Benhin (2018) çalışmalarında kullandıkları modelde yönetişimin genel olarak büyümeyi pozitif etkilerken, Arap ülkeleri örneğinde ise negatif etkilediğini ileri sürmüştür. Rodrik vd. (2004) çalışmalarında analize dâhil edilen gelişmiş ülkelerde pozitif, az gelişmiş ülkelerde ise negatif bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Yalçinkaya ve Yazgan (2016)'ın ise çalışma sonuçları, yönetişim ile büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki ve G-9 ülke grubunda pozitif, G-10 ülke grubunda ise negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.

Ekonomik büyüme ile yönetişim arasındaki ilişkinin yönüne yönelik yapılan çalışmaların özet formu Tablo 2.1'de sunulmuştur.

Tablo 2. 1. Literatür Derlemesi

Yazar(lar) ve Çalışmanın Tarihi	Kapsama Alınan Ülke(ler)	Analiz Dönemi	Kullanılan Yöntem	Bağımlı Değişken	Açıklayıcı Değişken	Bulgular
Abrams ve Lewis (1995)	90 ülke	1968-1987	Yakınsama Hipotezi	Ekonomik büyüme	Ekonomik özgürlük	POZİTİF
Absadykov (2020)	Kazakistan	1996-2017	Doğrusal Regresyon Analizi	GSYH Büyüme Oranı	WGI Yönetişim Göstergeleri	POZİTİF
Abdelbary (2018)	Mısır	1996-2016	Granger Nedensellik	Kişi Başına GSYH	WGI Yönetişim Göstergeleri	POZİTİF NEGATİF
Abdelbary ve Benhin (2019)	97 ülke (19 u Arap ülkesi)	1995-2014	Panel EKK	Kişi başına düşen gerçek GSYH büyümesi	Büyüme değişkeni ve brüt yatırım, faktörün büyüme oranlarının ilgili temsilcileridir. Üretim sürecindeki girdiler (emek ve sermaye) ve ortaöğretime kayıt oranı İnsan sermayesinin kalitesinin bir göstergesi olarak eklenmiştir.	POZİTİF NEGATİF
Adzima ve Baita (2019)	Sahra Altı Afrika Ülkeleri	2000-2018	Panel EKK	Reel GSYH Büyüme Oranı	Yönetişim Göstergeleri	POZİTİF
AlBassam (2013)	BM Ülkeleri	2006-2011	Korelasyon Analizi	Ekonomik büyüme (GSYH)	Söz hakkı ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü, hükümetin etkinliği ve yolsuzluğun kontrolü	POZİTİF

Al-Naser ve Hamdan (2021)	6 Körfez Ülkesi	1996-2019	Çoklu Regresyon Modeli	Ekonomik büyüme (GSYH)	Yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalite ve hukukun üstünlüğü	POZİTİF
Alomaisi, Schomaker, ve Shmaileh (2016)	YEMEN	1996-2013	En Küçük Kareler (EKK)	Ekonomik büyüme	Yönetişim göstergeleri	POZİTİF
AlShiab, Al-Malkawi ve Lahrech (2020)	29 ülke (23 Gelişmiş, 6 Gelişmekte olan ülke)	1997-2017	Panel Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Kişi Başına Reel GSYH	WGI Yönetişim Göstergelerinden hesaplanan yönetim endeksi, enflasyon, reel faiz oranı ve brüt tasarruf.	POZİTİF
Amorim ve Da Silva (2016)	215 ülke	1996-2014	Panel VAR	Kişi Başına GSYH	WGI 4 yönetim göstergesi	POZİTİF
Bağun (2005)	AB'ye aday ülkeler	1999-2005	Panel EKK	Reel GSYH Büyüme Oranı	Yönetişim Göstergeleri ve kamu yönetim kalitesi	POZİTİF
Awan, vd. (2018)	SAARC ülkeleri	1996-2014	Panel EKK	Kişi Başına GSYH	WGI 3 yönetim göstergesi	POZİTİF NEGATİF
Benlahcene, vd. (2019)	Körfez İşbirliği Konseyi 5 ülke	2001-2016	Panel Granger Nedensellik	GSYH	Söz Hakkı ve Hesap Verebilirlik (VA), Devlet Etkinliği (GE) ve Yolsuzluğun Kontrolü (CC)	POZİTİF
Bota-Avram, vd. (2018)	136 ülke	2006-2015	Granger ve TodaYamamoto Nedensellik	GSYH	Yönetişim endeksi, yatırım, enflasyon, nüfus, kamu harcamaları ve açıklık	POZİTİF
Beşkaya ve Manan (2009)	Türkiye	1970-2005	Zaman Serileri Analizi	Ekonomik büyüme	Ekonomik özgürlük	POZİTİF İLİŞKİ YOK

Bouoiyour ve Naimbayel (2012)	Sahra altı Afrika'daki 27 ülke	2002-2009	Panel Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Kişi Başına GSYH	Hükümetin etkinliği, siyasi istikrar, yolsuzluğun kontrolü ve düzenleyici kalite, söz hakkı ve hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü, nüfus artış hızı, enflasyon oranı, ortaöğretime kayıt, cinsiyet eşitliği endeksi, sabit sermaye yatırımları	POZİTİF
Cooray (2009)	71 Ülke (Gelişmiş, gelişmekte ve geçiş sürecinde olan ülkeler)	1996-2003	Panel Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Kişi başına düşen gelirdeki değişim	Yönetişim göstergeleri	POZİTİF
Doğanay ve Değer (2020)	23 Az gelişmiş, 63 Gelişmekte olan ve 48 Gelişmiş ülke grubu	2002-2018	Panel Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Kişi başı gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH)'daki artış oranı (GDP)	WGI göstergeleri ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (VA), hükümet etkinliği (GE), idari kalite (RQ), hukukun üstünlüğü (RL), siyasi istikrar ve şiddetsizlik (PS) ve yolsuzluğun kontrolü (CC)	POZİTİF
Emara ve Chiu (2016)	188 Ülke (21'i MENA)	2009-2013	Regresyon modeli	Kişi Başına GSYH	Hükümetin etkinliği, siyasi istikrar, yolsuzluğun kontrolü ve düzenleyici kalite, söz hakkı ve hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü	POZİTİF
Emara ve Jhonsa (2014)	197 Ülke	2009	Panel EKK	Kişi başına düşen GSYH	Yönetişim göstergeleri	POZİTİF

Evrensel (2010)	121 ülke	1990-2000	Panel EKK	Reel GSYH Büyüme Hızı	ICRG Yolsuzluğun Kontrolü ve enflasyon	NEGATİF
Feyisa, vd. (2022)	34 Sahra Altı Afrika Ülkesi	2005-2019	Panel veri temel bileşenler analizi (PCA)	Kişi başına düşen reel GSYH	Altı yönetim kalite göstergesi ve dört yönetim kalite göstergesi bileşik indeksi	POZİTİF NEGATİF
Figankaplan (2017)	11 ülke	1990-2015	Panel EKK	Kişi Başına Reel GSMH	Yargı bağımsızlığı, mülkiyet haklarının korunması, RQ, RL, CC, fiziki sermaye yatırımları, işgücü ve beşeri sermaye	POZİTİF NEGATİF
Fagbemi, vd. (2021)	Sahra altı Afrika'daki (SSA) 25 ülke	2005-2019	Panel Düzeltilmiş Standart Hata ve Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi	Kişi başına düşen GSYH ve Doğrudan Yabancı Yatırım	Politik istikrar, Söz hakkı ve sorumluluk	POZİTİF NEGATİF
Gani (2011)	84 Gelişmekte Olan Ülkeler	1996-2005	Panel EKK	Reel GSYH büyüme	Yönetişim göstergeleri	POZİTİF NEGATİF
Góes (2016)	119 Ülke	2000-2012	Panel Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Kişi Başına GSYH	WGI 4 yönetim göstergesi	POZİTİF
Gök (2012)	Az Gelişmiş Ülkeler		Panel	Ekonomik büyüme	İyi yönetim endeksi	POZİTİF
Hayaloğlu (2015)	MINT ülkeleri	1990-2012	Panel veri analizi	Ekonomik büyüme	Demokrasi	POZİTİF
Huynh ve Jacho-Chávez (2009)	101 Ülke	1996-2006	Panel EKK	Reel GSYH	İyi Yönetişim Göstergeleri	POZİTİF

Iheonu, Ihedimma ve Onwuanaku (2017)	12 Batı Afrika Ülkesi	1996-2015	Panel EKK	Kişi Başına GSYH	WGI 4 yönetim göstergesi	POZİTİF
İmamoglu (2021)	Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler	2006-2017	Panel EKK	Yönetişim, İnovasyon, Ekonomik Büyüme		POZİTİF
Jalilian, Kirkpatrick ve Parker (2007)	96 Ülke	1980-2000	Panel EKK	Kişi Başına GSYH Büyüme Oranı	Düzenlemelerin kalitesi (RQ) ve hükümetin etkinliği (GE) ile brüt sermaye, eğitim, ticaret, enflasyon ve kamu harcamaları	POZİTİF
Kaufmann, Kraay ve Zoido-Lobaton (2002)	175 Ülke	2000-2001	Panel EKK	GSYH Büyüme Oranı	WGI Yönetişim Göstergeleri	POZİTİF
Khan, Burdey ve Farooq (2019)	SAARC ülkeleri (Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Sri Lanka ve Nepal)	2002-2017	Panel EKK	GSYH	Devlet etkinliği (GE), açıklık, finansal gelişme ve toplam nüfus	POZİTİF
Kostić, vd. (2019)	33 Avrupa ülkesi	1996-2016	Panel EKK	Kişi başına GSYH	Yönetişim Endeksi	POZİTİF
Lahouij (2017)	110 Gelişmekte olan ülke	2002-2014	Havuzlanmış zaman serileri	Kişi başına düşen GSYH	Yönetişim göstergeleri	POZİTİF
Leblang (1996)	Tüm Ülkeler	1960-1990	Panel EKK	Kişi Başına Reel GSYH Büyüme Oranı	Demokrasi, mülkiyet hakları, eğitim ve özel sektör kredileri	POZİTİF
Liu, vd. (2018)	Çin	2001-2015	Var Modeli Etki-Tepki Analizi	Ekonomik büyüme (GSYH)	Yönetişim göstergeleri	POZİTİF

Mohammadi, Mohammadi ve Targari-Seraji (2017)	97 ülke	2000-2012	Panel EKK	Kişi Başına GSYH Büyüme Oranı	WGI Yönetişim Göstergeleri	POZİTİF NEGATİF
Mohammadi, Shahnoushi ve Ronaghi (2017)	MENA ülkeleri (Seçilmiş)	2002-2012	Vektör Otoregresif (VAR) Analizi ve Nedensellik Analizi	Kişi başına düşen gelir, yatırım ve istihdam	İyi yönetim göstergeleri	POZİTİF
Morrissey ve Udomkermongkol (2012)	46 Gelişmekte olan ülke	1996-2009	Dinamik Panel Veri Analizi	GSYH, özel yatırımdır, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, reel çıktı ve kamu yatırımı	Söz hakkı ve hesap verebilirlik (VA), siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu (PS), düzenleme kalitesi (RQ), hukukun üstünlüğü (RL) ve yolsuzluğun kontrolü (CC).	POZİTİF
Navaz, İqbal ve Khan (2014)	35 Asya ülkesi	1996-2012	Panel Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	GSYH Büyüme Hızı	İyi Yönetişim Göstergelerinden elde edilen bileşik Yönetişim Endeksi	POZİTİF
Omoteso ve Mobolaji (2014)	Sahra Altı Afrika ülkeleri	2002-2009	Panel EKK	Kişi başına düşen reel GSYH'nin büyüme oranı	Yolsuzluğun kontrolü ve diğer kurumsal/yönetişim değişkenleridir	POZİTİF NEGATİF
Özdemir ve İmamoğlu (2021)	18 G20 Ülkesi (9 ülke gelişmiş, 9 ülke gelişmekte olan)	2002-2018	Emirmahmutoğlu ve Köse Nedensellik	Kişi Başına GSYH	WGI dünya yönetim göstergesi	POZİTİF NEGATİF
Pasara (2021)	51 Sahra Altı ülkesi		Vektör Otoregresif (VAR) Analizi		Üç değişken kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla (GSYH), yönetim ve yükseköğretim harcamaları	POZİTİF

Radulović (2020)	5 AB üyesi ile 5 katılım sürecinde olan ülke	1996-2017	Panel ARDL	GSYH Büyüme Oranı	WGI Yönetişim Göstergeleri	POZİTİF
Ramadhan (2019)	Endonezya		Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Ekonomik büyüme	Yönetişim göstergeleri	POZİTİF
Rodrik vd. (2004)	137 ülke	1995-2002	Panel EKK	Kişi Başına GSYH	Hukuk kuralları, coğrafya, dış açıklık, ölüm oranları ve yabancı dil konuşan nüfus	POZİTİF NEGATİF
Samarasinghe (2018)	145 ülke	2002-2014	Dengeli Panel Veri Analizi	Kişi Başına Reel GSYH	Söz hakkı ve hesap verebilirlik değişkeni (VA), siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu (PV), yolsuzluğun kontrolü (CC), doğrudan yabancı yatırımlar, brüt sermaye oluşumu, kamu harcamaları ve açıklık	POZİTİF
Seldadyo, Nugroho ve De Haan (2007)	82 Ülke	1984-2004	Parsimonious Regresyon Analizi	Kişi Başına GSYH Büyüme Oranı	Yönetişim Endeksi, eğitim, yatırım ve yatırım fiyatları	POZİTİF
Shchegolev ve Hayat (2018)	5 Eski SSCB ülkesi Azerbaycan, Belarus, Kazakistan, Rusya ve Ukrayna	1996-2015	Panel EKK	Kişi Başına GSYH Büyüme Oranı	Politik özgürlükler ve yönetim endeksi	POZİTİF NEGATİF
Siddique, Nawaz ve Majeed (2016)	91 Ülke	1999-2014	Panel SGMM	Ekonomik büyüme (GSYH)	Yönetişim Endeksleri	POZİTİF NEGATİF
Singh (2022)	BRICS ülkeleri	1997-2015	Eşbütünleşme Ve Nedensellik Analizi	Kişi başına düşen gerçek GSYH	İyi yönetim göstergeleri	POZİTİF

Şahin (2018)	MENA ülkeleri	2002-2015	Panel EKK	Kişi Başına GSYH Büyüme Oranı	Politik özgürlükler ve yönetim endeksi, enflasyon oranı, nüfus artışı, ticaret, brüt sermaye oluşumu ve özel sektör kredileri	POZİTİF
Şanlısoy ve Kök (2010)	Türkiye	1987-2006	Eşbütünleşme ve EKK	Reel GSMH	ICRG Politik Risk Endeksi, işgücü, yatırım ve özel sektör kredileri	NEGATİF
Tarek ve Ahmed (2013)	Gelişmekte Olan Ülkeler	1998-2011	Panel Veri Analizi	Ekonomik büyüme	Kurumsal değişkenler	POZİTİF
Ünlükaplan vd. (2018)	Türkiye	2002-2013	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi	Kişi Başına GSYH	WGI Yönetişim Göstergeleri, sabit sermaye yatırımları, toplam çalışılan saat	POZİTİF NEGATİF
Yalçınkaya ve Yazgan (2016)	G20 Ülkeleri	1996-2014	Panel Eşbütünleşme ve Panel DSUR	Kişi Başına Reel GSYH	Dünya Yönetişim Göstergeleri, Ekonomik Özgürlükler Endeksi, sabit sermaye yatırımları, istihdam ve kamu harcamaları.	POZİTİF NEGATİF
Yıldırım (2009)	96 ülke	1970-2005	Aghion-Howitt Modeli	Ekonomik büyüme	Ekonomik özgürlük	POZİTİF
Zhuo, O, Muhammad ve Khan (2020)	31 Gelişmiş ülke	2002-2018	Panel EKK ve GMM	Ekonomik büyüme	İyi yönetim göstergeleri, enflasyon, reel faiz oranı ve kamu eğitim harcamaları	POZİTİF NEGATİF

3. İYİ YÖNETİŞİMİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDE ETKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Gerek politik ve sosyal gerekse de ekonomik alanda yaşanan çok değişimlerin etkisiyle gün yüzüne çıkan yönetim kavramının; karar alma sürecinde kamu, özel ve sivil toplum örgütleri gibi kuruluşların iş birliği içerisinde hareket edebilirliğinin üzerindeki etkisi, denetim mekanizması ve en önemlisi ise ülke performansının değerlendirilmesi açısından önem arz ettiği bilinen bir gerçektir. Diğer taraftan, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ulusal refahın artırılması ve bireylerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesinde en önemli araçlardan biri ekonomik büyümedir. Bu doğrultuda çalışmada, Dünya Bankası tarafından yürütülen iyi yönetim göstergelerinin (WGI) Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı ya da etki var ise hangi yönlerde olduğunun kişi başına düşen reel GSYH açısından araştırılması amaçlanmıştır.

3.2. Veri Seti

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de iyi yönetişimin kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu bağlamda, iyi yönetişimin kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisi, Doğrusal Olmayan Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (NARDL) kullanılarak analiz edilmiştir.

Bu doğrultuda kullanılan veri seti, 1996-2022 yıllarını kapsamaktadır. Modelde bağımsız değişken olarak iyi yönetim göstergeleri (WGI); bağımlı değişken olarak ise kişi başına düşen reel GSYH göstergesi kullanılmıştır. Değişen varyans sorununa karşı veri setlerinin doğal logaritması kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankasının elektronik veri dağıtım sisteminden (Dünya Bankası (<https://data.worldbank.org/>)) elde edilmiştir.

Bu çalışmada, kişi başına düşen geliri ölçmek için 2015'in dolar cinsinden sabit fiyatlarıyla GDP ile iyi yönetim göstergeleri endekslerinin ortalaması kullanılmıştır. GDP endeksi ve iyi yönetim göstergeleri verileri, Dünya Bankası veri tabanından derlenerek analiz edilmiştir. Tablo 3.1'de değişkenlere ilişkin kısaltmalar ve tanımlamalar sunulmuştur.

Tablo 3. 1. Değişken Tanımlamaları

Değişken Kısaltması	Değişken Tanımı
GDP	Kişi başına düşen gelir (2015 sabit fiyatları ile (\$))
YON	İyi yönetim göstergelerinin ortalaması endeksi
YON ⁺	Pozitif ayrıştırılmış iyi yönetim göstergelerinin ortalaması endeksi
YON ⁻	Negatif ayrıştırılmış iyi yönetim göstergelerinin ortalaması endeksi
DYY	Doğrudan yabancı yatırım
IHI	İhracat hacim endeksi
BSO	Brüt sermaye oluşumu
C	Sabit katsayı

Kaynak: Dünya Bankası (<https://data.worldbank.org>)

3.3. Ekonometrik Metodoloji

Bu bölümde zaman serisi veri analizinin tanımı ve genel bilgileri ifade edilmiştir. Kullanılmış olan ekonometrik model, kullanılan testler ile analiz yöntemleri açıklanmıştır.

3.3.1. Zaman serisi verisi

Ekonometrik araştırmalarda üç farklı veri türü kullanılmaktadır. Kullanılan bu veri seti türleri; zaman serisi verisi, yatay kesit veri ve panel veri olarak sıralanabilmektedir. Yatay kesit verisi, birden fazla değişkenin değerlerinin aynı zaman döneminde incelenen veriler olarak tanımlanırken (Yerdelen Tatoğlu, 2018, s.1-2); panel veri ise zaman serileri ve yatay kesit verilerinin birleştirilmesiyle oluşan, belirli birimlerin zaman içindeki değişimlerini gösteren havuzlanmış veriler olarak tanımlanmaktadır (Gujarati and Porter, 2009, s.591).

Zaman serileri, zaman birimlerine göre değişim gösteren serilerdir ve en az iki değişkenden oluşurlar. Birincisi zaman birimlerinin yer aldığı zaman değişkeni diğeri ise zamanla değişen değişkenlerdir. Zaman serileri, zaman birimlerine göre değişimleri incelerler ve birden fazla değişkenin birlikte değişimini gösterirler. Örneğin, yıllık gayri safi yurt içi hâsıla ve yıllık dış ticaret açığı gibi bileşik seriler örnek verilebilir. İki değişkenli zaman serileri grafiklerle gösterilirken genellikle yatay eksenle zaman değişkeni, dikey eksenle ise diğer değişkenin aldığı değerler yer alır. Bu şekilde,

serinin zaman içindeki değişimleri görsel olarak incelenebilir (Güriş, Çağlayan Akay ve Güriş, 2020, s. 2).

Zaman serileri, ekonometri araştırmalarda önemli bir yere sahiptir ve farklı şekillerde tanımlanabilirler. En basit tanımıyla, zaman serileri toplanan verilerin zaman birimlerine göre düzenlenmesiyle oluşturulan serilerdir. Bu seriler, birbirini izleyen zaman dilimlerinden elde edilen gözlemlerden oluşur. İncelenen bir zaman serisi genellikle Y ile ifade edilir ve gözlemler $t = 1, 2, \dots, T$ olmak üzere $Y_1, Y_2, \dots, Y_T$ şeklinde gösterilir. Zaman serisini ifade etmek için "t" indisini kullanılmaktadır (Güriş, Çağlayan Akay ve Güriş, 2020, s. 141).

Zaman serisi veri analizlerinde kullanılan temel model;

$$Y_t = c + \Phi_1 Y_{t-1} + \Phi_2 Y_{t-2} + \dots + \Phi_p Y_{t-p} + \theta_1 \varepsilon_{t-1} + \theta_2 \varepsilon_{t-2} + \dots + \theta_q \varepsilon_{t-q} + \varepsilon_t \quad (3.1)$$

Bu denklemde:

Y_t , zaman serisinin değerini temsil eder.

c , sabit terimi ifade eder.

$\Phi_1, \Phi_2, \dots, \Phi_p$ otoregresif terimlerdir, yani geçmiş değerlerin katsayıları.

$\theta_1, \theta_2, \dots, \theta_q$ hareketli ortalama terimleridir, yani hata terimlerinin katsayıları.

ε_t , zaman serisinin hata terimidir (Sevüktekin, Nargeleçekenler, 2007, s.45-52).

Zaman serisi analizlerindeki en temel varsayımlardan biri, serinin durağan olduğunun kabul edilmesidir (İzolluoğlu, 2019, s.3).

3.3.1.1. Zaman serilerinde durağanlık

Durağanlık, zaman serisi verilerinin sürekli artma veya azalmanın olmadığı ve belirli bir ortalama etrafında dalgalanma eğiliminde olduğu durumu ifade eder. Bu durum, verilerin zaman içinde belirli bir dağılım göstermesi ve varyanslarının zaman boyunca sabit kalmasıyla ortaya çıkar. Durağanlık, zaman serilerindeki istikrarlı davranışın bir göstergesidir (Sevüktekin, Nargeleçekenler, 2007, s.229).

Durağanlık, zaman serilerinin ortalaması ve varyansının sabit kaldığı ve hesaplanan kovaryansın iki dönem arasındaki uzaklıkla ilişkili olduğu bir stokastik süreç olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre, durağanlık aynı zamanda zayıf durağanlık, kovaryans durağanlık veya olasılıksal durağanlık olarak da adlandırılır. Durağan zaman serilerinin temel bir özelliği, serinin ortalamasının zamanla değişmemesi ve ardışık değerler arasındaki farkların zamanın kendisinden değil, zaman birimleri arasındaki

mesafeden kaynaklanmasıdır. Ancak, ekonomik zaman serileri gerçekte çoğu zaman durağan olmayabilir; serinin ortalaması zamanla değişebilir, artan veya azalan bir trend gösterebilir ve serideki dalgalanmalar sonucu meydana gelen kırılmalar durağanlığı bozabilmektedir (Kutlar, 2017, s.4'ten aktaran İzolluoğlu, 2019, s.5).

Y_t , aşağıdaki özellikleri taşıyan bir zaman serisi ise:

$$\text{Ortalama: } E(Y_t) = \mu \quad (3.2)$$

$$\text{Varyans: } Var(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2 \quad (3.3)$$

$$\text{Ortak Varyans: } y_k = E[(Y_t - \mu)(Y_{t+k} - \mu)] \quad (3.4)$$

Denklemlerde kullanılan μ ortalama değerini, y_k ise Y_t ile Y_{t+k} arasındaki k dönemlik farkı temsil eden ortak varyansı ifade eder. Durağan bir zaman serisi özelliklerine sahip serilerde, ortalaması, varyansı ve farklı zaman dilimlerindeki ortak varyans değerleri, ölçüm yapılan her zaman periyodu için sabit kalır. Bu varsayımları karşılamayan zaman serileri ise durağan olmayan zaman serisi olarak tanımlanmaktadır (Gujarati and Porter, 2009, s.740).

3.3.1.2. Birim kök Sınaması

Serilerin birim kök içermesi veya durağan olmaması, geçmişteki değerlerin serinin gelecekteki davranışını etkilediğini gösterir. Örneğin, gayri safi yurtiçi hasıla değişkeninin düzey değerinde durağanlık olmaması veya birim kök içermesi durumunda, birinci dereceden fark alındığında serinin durağan hale geldiği görülebilir. Bu durum, gayri safi yurtiçi hâsıla değişkeninin bir dönem önceki değerlerinin gelecekteki değerleri üzerinde etkili olduğunu gösterir.

Ekonomik değişkenlerin çoğu durağan değildir. Durağan olmayan serilerle yapılan analizler hatalı sonuçlar verebilir. Analizlerde değişkenlerin güçlü eğilimler/trendler taşıması ve sabit bir ortalama etrafında dalgalanması istenir. Zaman serilerinin durağan olması, değişkenler arasındaki ilişkilerin gerçek veya sahte olduğunu belirler. Bu nedenle birim kök içermeyen değişkenler analizler için kritiktir.

Birim kök testleri, analiz yönteminin belirlenmesine yardımcı olur. Grafiklerdeki trend veya sabitlik durumuna göre model seçimi yapılır: trendli, sabitli veya sabitsiz. Çalışmada tüm modeller incelenir: sabitli, sabitli ve trendli, sabitsiz ve trendsiz. Geleneksel ve yapısal kırılmalı birim kök testi altında sunulan bu modeller, analizin doğru yönlendirilmesini sağlar (Göksu ve Balkı, 2023, s.37).

Bu bölümde, çalışmada kullanılan yöntemler üzerinde durulacak ve özellikle Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi ile Eşbütünleşme testlerinin yanı sıra NARDL modeli ve diğer tanımlayıcı testlerin nasıl uygulandığı açıklanacaktır. Bu testler, modelin birim kök yapılarını sınamak ve zaman serisi verilerinin özelliklerini detaylı bir şekilde incelemek için kullanılmaktadır.

3.3.1.3. Geleneksel birim kök testleri

Bu başlık altında geleneksel birim kök testlerine odaklanmanın sebebi, literatürde en sık kullanılan birim kök testleri olmalarıdır: ADF (Augmented Dickey-Fuller) (Dickey ve Fuller, 1979), PP (Phillips-Perron) (Phillips ve Perron, 1988) ve KPSS (Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin) (Kwiatkowski vd. 1992) testleri. Ancak, bu testlerin yapısal kırılmaları dikkate almaması önemli bir eksikliktir. Dolayısıyla, geleneksel birim kök testlerinin raporlanacağı bir çalışmada, ekonometri literatüründeki gelişmeler ışığında yapısal kırılmalı birim kök testlerinin de eklenerek sağlamlığın kontrol edilmesi gerekmektedir (Göksu ve Balkı, 2023, s.37-38).

➤ ADF birim kök testi

Bu çalışmanın modelindeki değişkenlerin durağan olup olmadığını test etmek için Genişletilmiş Dickey-Fuller testi (ADF testi) kullanılmaktadır. ADF testini geçmeden önce öncelikle Dickey-Fuller (DF) testi açıklanmıştır.

Dickey ve Fuller'ın 1979 yılında geliştirdikleri DF (Dickey-Fuller) testi, birçok birim kök testine temel teşkil eder. Tau testi olarak da bilinen bu yöntem, serilerdeki birim kök varlığını değerlendirmek için kullanılır. DF testi, hata terimlerinin bağımsız ve sabit varyanslı olduğunu varsayar ve birinci dereceden otoregresif (AR(1)) model üzerine kuruludur. Bu test, zaman serilerinin AR karakteristiğini ele alarak, AR(1) modelinin varsayımı olan tek bir birim kökün varlığına odaklanır. İlgili model, sadece bir karakteristik köke sahip olduğu için, DF testi bu modelin özelliklerini kullanarak birim kök hipotezini test eder. Daha önce AR(1) modeli,

$$Y_t = pY_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.5)$$

olarak yazılan modelde birim kök analizini yapmak için öncelikle eşitliğin her iki tarafından Y_{t-1} çıkartılarak ilk farklar denklemi

$$\Delta Y_t = (p-1)Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.6)$$

Şeklinde oluşturulmaktadır. Burada $p - 1 = \delta$ olarak ifade edilirse, denklem

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.7)$$

şeklinde olacaktır. Bu denklem ile birim kök varlığının araştırılması için $\delta = 0$ (veya $p - 1 = 0$) hipotezi test edilir. DF (1979) testi, birim kökün varlığını değerlendirmek için üç farklı denklem biçimi kullanılmaktadır. Bunlar,

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.8)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.9)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta T + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.10)$$

şeklinde gösterilir. DF (1979) testinde kullanılan üç farklı denklem, zaman serisinin çeşitli yapısal özelliklerini ele almak üzere tasarlanmıştır. İlk denklem, ne sabit bir terim ne de trend içerirken, ikinci denklem yalnızca sabit bir terimi, üçüncü denklem ise hem sabit bir terim hem de bir trend içermektedir. Tüm denklemler için $\varepsilon_t \sim D(0, \sigma^2)$ olduğu varsayılmaktadır. DF (1979) test istatistiği,

$$\tau_{\hat{\delta}} = \frac{\hat{\delta}}{s_{\hat{\delta}}} \quad (3.11)$$

Olarak hesaplanmaktadır. Denklemde $\hat{\delta}$ modellerden tahmin edilen Y_{t-1} 'in katsayısının değeri ve $s_{\hat{\delta}}$ ise $\hat{\delta}$ parametresinin standart hatasıdır. Temel ve alternatif hipotezler test için aşağıdaki şekilde olmaktadır.

$H_0 : \delta = 0$ ise seri birim köke sahiptir

$H_1 : \delta < 0$ ise seri birim köke sahip değildir

DF (1979) testinin temel amacı, bir zaman serisinin birim köke sahip olup olmadığını, yani durağan olup olmadığını belirlemektir. Birim kök bulunması durumunda, serinin ortalama ve varyansının zamanla değişken olduğu kabul edilmektedir. DF, farklı model yapılarına göre değişen kritik değerleri tablolar halinde sunmuştur. Bu tablolar, test edilen serinin örneklem büyüklüğüne göre farklılık göstermektedir. İlk denklemde, ne sabit ne de trend olan yapı için τ , sadece sabit içeren ikinci denklem için τ_{μ} ve hem sabit hem de trend içeren üçüncü denklem için τ_T test istatistikleri hesaplanır. McKinnon (1991, 1996) tarafından geliştirilen bu kritik değerlerle, hesaplanan istatistik değerleri karşılaştırılır. Eğer test istatistiği kritik

değerden düşük çıkarsa, temel hipotez (seri durağan değildir) reddedilir (Güriş, Çağlayan Akay ve Güriş, 2020, s. 170-171).

Dickey ve Fuller (1981) tarafından önerilen Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi, DF (1979) testinden farklı olarak otokorelasyon problemini ele alır. Otokorelasyonun varlığı durumunda, gecikmeli fark terimleri (ΔY_{t-i}) denklemlere eklenerek bu problemin üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır. Bu ek terimlerin kullanılmasıyla oluşturulan denklemler, ADF testini oluşturmaktadır. ADF denklemleri,

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.12)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.13)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta T + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m a_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.14)$$

şeklinde oluşturulur. ADF denklemleri, DF denklemlerinde olduğu gibi farklı yapılarla oluşturulur. İlk denklemde sabit ve trend bulunmazken, ikinci denklemde sadece sabit yer alır ve üçüncü denklemde hem sabit hem de trend vardır. Bu denklemlere ek olarak, otokorelasyonun varlığına bağlı olarak hata terimlerinin düzeltilmesi için gecikmeli fark terimleri (ΔY_{t-i}) eklenir. Ancak, gecikme terimlerinin sayısı, hata terimlerinin otokorelasyonsuz olmasını sağlayacak kadar olmalıdır. Bu sayı, testin gücünü azaltmamak için gereksiz derecede büyük olmamalıdır. Aynı şekilde, gecikme sayısının olması gerekenin altında belirlenmesi, otokorelasyon sorununu düzeltmede yetersiz kalabilir ve test sonuçlarının doğruluğunu etkileyebilir. Bu nedenle, gecikme uzunluğunun seçimi kritik öneme sahiptir. Bu süreçte, bilgi kriterleri olarak AIC (Akaike Bilgi Kriteri) ve SIC (Savage İkinci Dereceden Bilgi Kriteri) gibi yöntemler kullanılabilir. Bu kriterler, farklı gecikme uzunluklarını karşılaştırarak en uygun modelin seçimine yardımcı olabilmektedir. ADF test istatistiği,

$$t_{\hat{\delta}} = \frac{\hat{\delta}}{\hat{\sigma}_{\hat{\delta}}} \quad (3.15)$$

Şeklinde hesaplanmaktadır. Temel ve alternatif hipotezler test için aşağıdaki şekilde olmaktadır.

$H_0 : \delta = 0$ ise seri birim köke sahiptir

$H_1 : \delta < 0$ ise seri birim köke sahip değildir

Temel hipotez, bir zaman serisinin birim köke sahip olduğunu ve dolayısıyla durağan olmadığını ifade etmektedir. Hesaplanan bu test istatistiği, sabit ve trend içermeyen ilk denklem için τ , sadece sabit içeren ikinci denklem için τ_μ ve hem sabit hem de trend içeren üçüncü denklem için τ_T test istatistikleri hesaplanır. Bu değerler, McKinnon tarafından geliştirilen kritik değerlerle karşılaştırılır. Eğer test istatistiği kritik değerden düşük çıkarsa, temel hipotez (seri durağan değildir) reddedilir (Güriş, Çağlayan Akay ve Güriş, 2020, s. 174-175).

3.3.1.4. Yapısal kırılmalı birim kök testleri

Zaman serilerindeki durağan-dışılığın bir başka kaynağı, ana kütle regresyon denklemi boyunca farklı örneklemelerin yapısal kırılmalar sergilemesidir. Ekonomide bu tür yapısal değişimler veya "kırılmalar", genellikle ekonomik politikalardaki değişiklikler, ekonominin yapısındaki değişimler veya belirli bir endüstride yaşanan önemli gelişmeler tarafından tetiklenebilir. Bu tür yapısal değişimler belirgin bir şekilde meydana gelmiş olabilir ancak bunlar regresyon modelleri içinde dikkate alınmamış veya göz ardı edilmişse, elde edilen tahminlerin ve bu tahminlere dayalı olarak yapılan ön raporların sistemli bir şekilde yanıltıcı olacağı açıktır.

Zaman serilerindeki kırılmalar, ana kütle regresyon katsayılarında ani bir değişikliklerle kendini gösterebileceği gibi, zamanla kademeli bir şekilde değişen katsayılarla da ortaya çıkabilir. Makroekonomik zaman serilerindeki kesikli kırılmaların bir kaynağı, makroekonomik politikalardaki önemli değişikliklerdir. Örneğin, sabit kur politikalarından dalgalı kur politikalarına geçiş veya dönemsel para politikası değişiklikleri gibi durumlar bu tür kırılmaları tetikleyebilir. Diğer yandan, kırılmalar zamanla daha yavaş bir şekilde meydana gelebilir. Örneğin, ekonomik politikaların uzun bir süreçte ortaya çıkardığı değişimler veya ekonominin yapısındaki kademeli değişimler bu tür kırılmalara örnek olarak gösterilebilir (Sevüktekin, Nargeleçekenler, 2007, s.397).

3.3.1.5. Zaman serisi modelleri

Bu çalışmada Doğrusal Olmayan Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (NARDL) kullanılarak analiz yapılmıştır.

❖ Doğrusal olmayan gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (NARDL Modeli)

ARDL yöntemi ve NARDL yöntemi, ekonometrik analizde yaygın olarak kullanılan yöntemlerdir. ARDL yöntemi, bağımsız değişkenlerdeki artış ve azalışların bağımlı değişken üzerindeki etkisinin simetrik olduğunu varsaymaktadır. Yani, bağımsız değişkenlerde meydana gelen artış veya azalışın, bağımlı değişken üzerinde aynı yönde ve aynı büyüklükte bir etkiye sebep olduğu düşünülmektedir. Ancak, NARDL yöntemi bu etkiyi pozitif ve negatif olarak ayrıştırmaktadır. Yani, bağımsız değişkenlerdeki artışın bağımlı değişkene olan etkisinin, azalıştan farklı olabileceğini kabul etmektedir. Bu iki yöntem arasındaki fark, bağımsız değişkenlerin etkisinin nasıl modellendiğiyle ilgilidir. ARDL yöntemi, etkiyi simetrik olarak ele alırken, NARDL yöntemi etkiyi pozitif ve negatif olarak ayrıştırmaktadır (Göksu ve Balkı, 2023, s.78). Bu çalışmada da NARDL analizi kullanılarak, yönetim endekslerinin GDP üzerindeki eşbütünleşme etkisini pozitif ve negatif olarak ayrıştırmasına bakılmaktadır.

ARDL sınır testi, Shin vd. (2014) tarafından geliştirilen asimetrik eşbütünleşme ilişkisini incelemek için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, doğrusal olmayan modellerin tahmin edilmesinde de etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Geleneksel doğrusal modeller, durağan olmayan stokastik değişkenleri simetrik doğrusal bir kombinasyon olarak ele aldığından, uzun dönem ilişkileri kısıtlayıcı olarak görülebilmektedir. Ancak NARDL yaklaşımı, Granger ve Yoon'un (2002) tanımladığı saklı eşbütünleşme kavramına dayanır ve asimetrik eşbütünleşmeyi inceleyebilmektedir. Bu yaklaşım, Pesaran vd.'lerinin (2001) önerdiği ARDL sınır testinin uyarlanmış halidir ve doğrusal olmayan ilişkileri daha doğru bir şekilde modellemeye olanak tanımaktadır. NARDL modeli, ortak bütünleşme ve asimetriklerin birlikte modellenmesinde diğer modelleme tekniklerine (yani hata düzeltme modeli (ECM), eşik ECM, Markov anahtarlama ECM ve Düzgün Geçiş ECM) göre önemli avantajlar sunmaktadır (Aspendis, 2014, s.2).

NARDL yöntemi, geleneksel eşbütünleşme testlerinin varsayımlarını genişleterek daha esnek bir çerçeve sunmaktadır. Bu yöntemde, değişkenlerin hem $I(0)$ hem de $I(1)$ olabileceği kabul edilir ve ayrıca değişkenlerin pozitif ve negatif bileşenleri arasındaki eşbütünleşme ilişkisi de incelenebilmektedir (İçen, 2021, s.10).

Ekonomik büyüme ile iyi yönetim göstergeleri arasındaki ilişkinin araştırılmasında kullanılan asimetrik eşbütünleşme regresyonu aşağıdaki gibidir:

$$\ln GDP_t = \beta^+ \ln YON_t^+ + \beta^- \ln YON_t^- + \mu_t \quad (3.16)$$

Burada β^+ ve β^- uzun dönem parametrelerini ifade etmektedir ve YON'deki pozitif ve negatif değişimlerin kısmi toplam süreçleri şu şekilde ayrıştırılmaktadır:

$$\ln YON_t^+ = \sum_{j=1}^t \Delta \ln YON_j^+ = \sum_{j=1}^t \max(\Delta \ln YON_j, 0) \quad (3.17)$$

$$\ln YON_t^- = \sum_{j=1}^t \Delta \ln YON_j^- = \sum_{j=1}^t \max(\Delta \ln YON_j, 0) \quad (3.18)$$

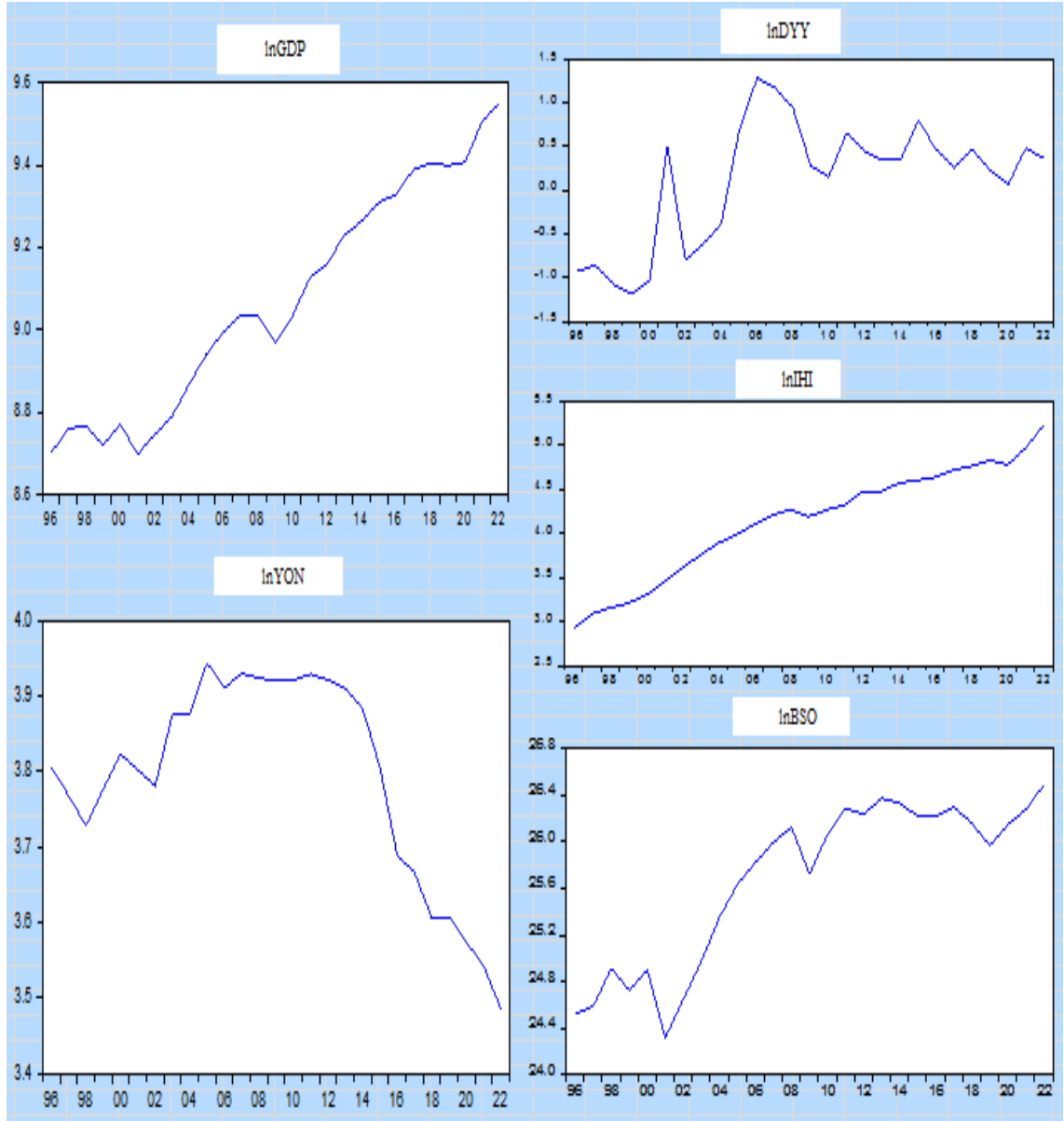
Denklem (3.16)'da yer alan asimetrik eşbütünleşme denklemi asimetrik hata düzeltme formunda;

$$\begin{aligned} \Delta \ln GDP_t = & a + \rho \ln GDP_{t-1} + \theta^+ \ln YON_{t-1}^+ + \theta^- \ln YON_{t-1}^- + \beta \ln DYY_{t-1} + \chi \ln IHI_{t-1} + \eta \ln BSO_{t-1} \\ & + \sum_{j=1}^{k-1} \gamma_j \Delta \ln GDP_{t-j} + \sum_{j=1}^{l-1} (\varphi^+ \Delta \ln YON_{t-j}^+ + \varphi^- \Delta \ln YON_{t-j}^-) + \\ & \sum_{j=1}^{m-1} c \Delta \ln DYY_{t-j} + \sum_{j=1}^{n-1} d \Delta \ln IHI_{t-j} + \sum_{j=1}^{s-1} e \Delta \ln BSO_{t-j} + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (3.19)$$

olarak ifade edilmektedir. Yukarıda denklem 3.19'da yer alan “ Δ ” fark operatörünü, değişkenlerin başındaki “ $\ln$ ” doğal logaritmalarının alındığını, “ ε_t ” hata terimini, “ a ” sabit terimini, “ $\gamma_j, \varphi^+, \varphi^-, c, d, e$ ” kısa dönem katsayılarını, “ $\rho, \theta^+, \theta^-, \beta, \chi, \eta$ ” uzun dönem katsayılarını ve “ k, l, m, n, s ” gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. Burada Denklem (3.19)'den hareketle asimetrik uzun dönem ilişkisi $\rho = \theta^+ = \theta^- = \beta = \chi = \eta = 0$ kısıtlamaların test edilmesiyle araştırılmaktadır. Pozitif yönetim oranı, negatif yönetim oranı, doğrudan yabancı yatırım oranı, ihracat hacim endeksi ve brüt sermaye oranı uzun dönem katsayıları ise sırasıyla $-\theta^+ / \rho, -\theta^- / \rho, -\beta / \rho, -\chi / \rho, -\eta / \rho$ şeklinde hesaplanmaktadır. Ayrıca eşitlik (3.19)'da standart bir Wald testi ile uzun dönem ve kısa dönem asimetrisi test edilmektedir. Uzun dönem simetrisi için Wald testine ilişkin H_0 hipotezi $-\theta^+ / \rho = -\theta^- / \rho$ şeklinde hesaplanmaktadır. Kısa dönem asimetri güçlü ve zayıf form olmak üzere iki şekilde test edilmektedir. Kısa dönem asimetri için aynı gecikme uzunluğuna sahip pozitif ve negatif kısa dönem parametrelerinin birbirine eşitliği ($\varphi^+ = \varphi^-$) Wald testi ile sınanmaktadır. Zayıf asimetri ise pozitif kısa dönem parametrelerinin toplamının negatif olanların toplamına eşitliğinin ($\sum_{j=1}^{q-1} \varphi^+ = \sum_{j=1}^{q-1} \varphi^-$) Wald testi ile sınanmasına dayanmaktadır (İçen, 2021, s.11).

3.4. Ampirik Bulgular

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait verilerin, 1996'dan 2022 yılına kadar aldıkları değerler Grafik 3.1'de sunulmuştur.



Grafik 3. 1. Değişkenlere ait grafikler

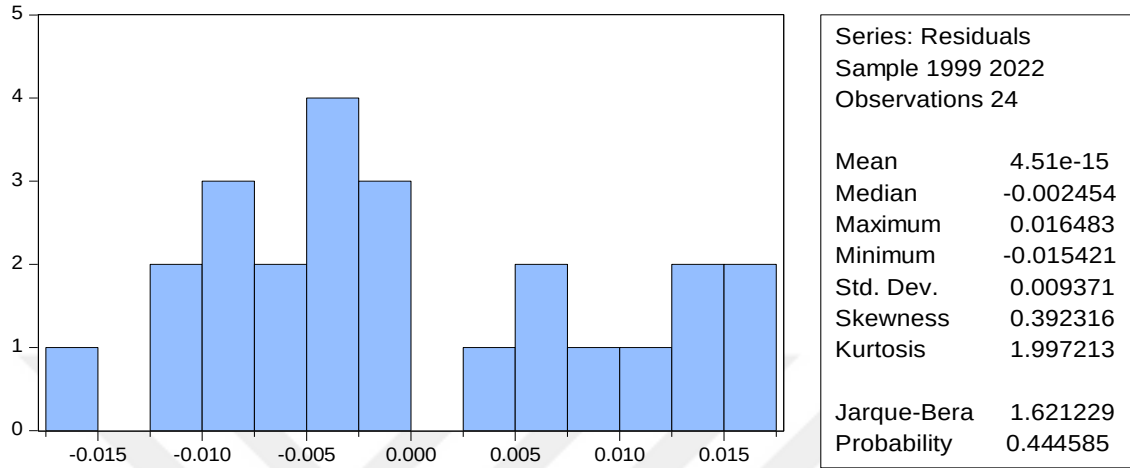
Kaynak: Dünya Bankası verilerinden faydalanarak yazar tarafından oluşturulmuştur

Grafik 3.1 incelendiğinde, ekonomik büyümeyi gösteren “lnGDP”, yönetim göstergelerinin ortalamalarının aldığı değerlere ait grafik “lnYON”, doğrudan yabancı yatırım verilerine ait grafik “lnDYY”, ihracat hacim endeksine ait verilerin grafiği “lnIHI” ve brüt sermaye oluşumu verilerine ait grafik “lnBSO” serilerinin grafikleri gösterilmiştir. Veriler logaritmik formda kullanılmış olup, bu verilerin tanımlayıcı testleri aşağıda özetlenmiştir.

3.4.1. Tanımlayıcı testler

3.4.1.1. Normallik testi

Değişkenlere ait verilerin normallik testi analizi için hata terimlerinin Jarque-Bera testi ve olasılık değerleri Şekil 3.1’de özetlenmiştir.



Şekil 3. 1. Jarque-Bera test sonucu

“Jarque-Bera” test sonuçları 1.621229 ve olasılık değeri ise 0.444585 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan olasılık değeri (0.444585) 0.10’dan büyük olduğu için veri setinin normal dağılıma uygun olduğu tespit edilmiştir.

3.4.1.2. Otokorelasyon

Çalışmada otokorelasyon, Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 3.2’de özetlenmiştir.

Tablo 3. 2. Otokorelasyon Testi Sonucu

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	2.7836	Prob. F(2,4)	0.1847
Obs*R-squared	13.9658	Prob. Chi-Square(2)	0.2475

Otokorelasyon test sonuçlarına göre test istatistiği değeri 13.9658 olup olasılık değeri ise 0.2475’tir. Hesaplanan olasılık değeri (0.2475) 0.10’dan büyük olduğu için veri setinde otokorelasyon sorununun olmadığı tespit edilmiştir. Yani, veri setinin otokorelasyon sorunu yoktur.

3.4.1.3. Değişen varyans

Çalışmada değişen varyans, “Breusch-Pagan-Godfrey” testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 3.3’te özetlenmiştir.

Tablo 3. 3. Değişen Varyans Testi Sonucu
Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey

F-statistic	1.02642	Prob. F(17,6)	0.5282
Obs*R-squared	17.8591	Prob. Chi-Square(17)	0.3978
Scaled explained SS	0.5565	Prob. Chi-Square(17)	1.0000

Değişen Varyans test sonuçlarına göre testin katsayı değeri 0.5565 olup olasılık değeri ise 1.0000'dir. Hesaplanan olasılık değeri (1.0000) 0.10'dan büyük olduğu için veri setinde değişen varyans sorununun olmadığı tespit edilmiştir.

3.4.1.4. Fonksiyonel form (biçim) testi

Çalışmada kullanılan modelin model kurma hatası "Ramsey-RESET testi" ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 3.4'te özetlenmiştir.

Tablo 3. 4. Ramsey RESET Testi Sonucu

	Değer	df	Olasılık
t-statistic	0.3282	5	0.7561
F-statistic	0.1077	(1, 5)	0.7561

Ramsey-RESET testi sonuçlarına göre bu testin katsayı değeri 0.3282 olup olasılık değeri ise 0.7561'dir. Hesaplanan olasılık değeri (0.7561) 0.10'dan büyük olduğu için veri setinde model kurma hatası yoktur.

3.4.1.5. ADF birim kök testi

Çalışmada NARDL tahmini gerçekleştirilmeden önce değişkenlerin birim kök özellikleri sınanmıştır. Değişkenlere ilişkin birim kök analizlerinde ADF birim kök testleri uygulanmıştır ve sonuçlar Tablo 3.5'de özetlenmiştir.

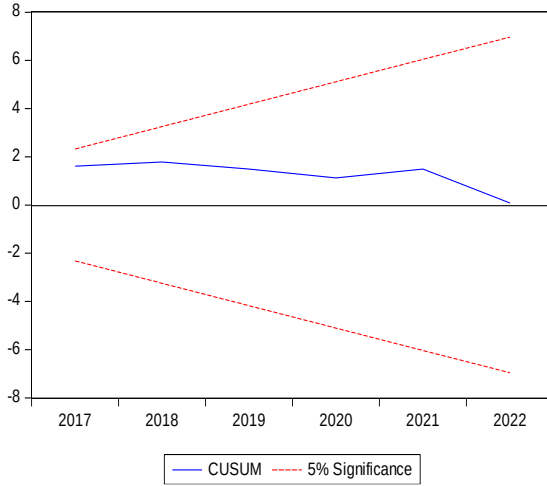
Tablo 3. 5. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

ADF BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI				
	DÜZEYDE		BİRİNCİ FARKTA	
Değişken	t-istatistiği	Olasılık	t-istatistiği	Olasılık
GDP	0.4177	0.9798	-2.9951	0.0497
YON	0.5231	0.9842	-2.1973	0.0297
DYY	-2.0967	0.2475	-5.8558	0.0000
IHI	-1.0193	0.7309	-1.7700	0.0730
BSO	-1.3043	0.6120	-4.8944	0.0000

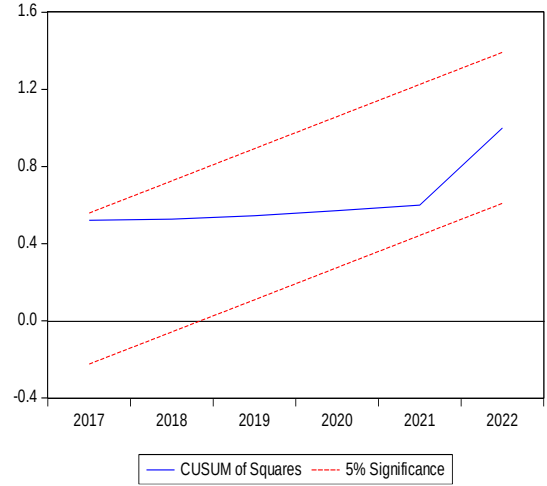
Tablo 3.5 incelendiğinde, elde edilen birim kök bulgularına göre değişkenlerin düzeyde durağan olmadığı; ancak birinci farkta durağan oldukları görülmektedir. Yani değişkenlerin I(1)'de durağan oldukları tespit edilmiştir.

3.4.1.6. CUSUM ve CUSUMQ grafikleri

Brown, Durbin, and Evans (1975) tarafından geliştirilen CUSUM testleri, bir modeldeki kırılmayı veya parametre stabilitesini sınamak için kullanılır. Analiz sonuçları grafiksel olarak sunulur ve ardışık kalıntılardan elde edilen değerlerle güvenlik sınırları belirlenir. Bu testler, zaman içindeki değişimleri ve modelin istikrarını değerlendirmede önemli bir araç olarak kabul edilir. CUSUMQ yöntemi ise, güven sınırları ve grafik için ardışık kalıntıların kareleriyle hesaplanır. Bu yöntemde, alt ve üst sınırlar %5 anlamlılık düzeyinde belirlenir. Grafik, elde edilen değerlerin güven aralıklarının dışına çıkması durumunda modelde yapısal bir kırılmanın varlığını veya parametre istikrarının olmadığını gösterir. Ancak grafikteki dalgalanmalar, parametrelerin istikrarlı olduğunu ve yapısal bir kırılmanın olmadığına işaret eder (Yerdelen Tatoğlu, 2020,s.209-212). Çalışmada kullanılan verilere ait CUSUM ve CUSUMQ grafikleri Grafik 3.2 ve Grafik 3.3'te özetlenmiştir.



Grafik 3. 2. CUSUM



Grafik 3. 3. CUSUMQ

Grafik 3.2 ve Grafik 3.3'te tahmin edilen doğrusal olmayan ARDL modeline dayanan CUSUM ve CUSUMQ yapısal istikrar test sonuçlarına göre, %5 düzeyinde herhangi bir gözlemden bant dışına çıkmadığı görülmüştür. Bu durum grafiklerinin, %95 güven aralığına sahip olup istenilen sınırlar içinde yer aldığı görülmektedir. Bu sonuçlar, modelde ele alınan dönem boyunca yapısal bir istikrarsızlık belirtisi olmadığını ve tahmin edilen regresyon denkleminin istikrarlı olduğunu göstermiştir. Yani, model genel olarak geçerli ve güvenilir olarak kabul edilebilir. Bu sonuçlar, modelin analiz edilen değişkenler arasındaki ilişkiyi doğru şekilde yakaladığı ve modelin uygulandığı dönemde istikrarlı bir şekilde çalıştığını göstermiştir.

3.4.1.7. NARDL sınır testi

Doğrusal olmayan ARDL sınır testi yaklaşımına ilişkin F-istatistiği değeri ve kritik sınır değerleri Tablo 3.6'da özetlenmiştir.

Tablo 3. 6. NARDL Sınır Testi Sonuçları

NARDL Sınır Testi Sonuçları

Test İstatistiği	Değer	Signif.	I(0)	I(1)
F ist.	4.24	5%	3.1	3.87
k	2			

NARDL sınır testi sonuçlarına göre hesaplanan F-istatistiği 4.24 olarak bulunmuştur. Bu F-istatistiği değeri, %5 anlamlılık düzeyinde kritik sınır değerlerinden ($4.24 > 3.87$) daha yüksek çıkmıştır ve bu, istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla, çalışmada kullanılan değişkenler arasında sınır testi yaklaşımına göre doğrusal olmayan eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olduğu tespit edilmiştir.

3.4.1.8. Katsayıların hesaplanması

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı belirlendikten sonra, bu değişkenlerin katsayıları analiz edilmiştir. Bu analiz, değişkenlerdeki %1'lik bir artışın veya azalışın GDP'yi ne kadar artırıp azaltacağını incelemiştir. Katsayılar ile ilgili sonuçlar, Tablo 3.7'de özetlenmiştir.

Tablo 3. 7. Katsayıların Hesaplanması

Değişkenler	Katsayılar	Std. Hata	t-İstatistik	Olasılık
LNYON_POS	-3.1489	0.5162	-6.1008	0.0009
LNYON_NEG	-0.3022	0.1366	-2.2114	0.0690
IHI	0.5980	0.1018	5.8736	0.0011
DYY	0.1146	0.0329	3.4844	0.0131
BSO	0.1055	0.0313	3.3696	0.0150
C	4.5041	0.7188	6.2665	0.0008

$$GDP = (-3.1489 * LNYON_POS - 0.3022 * LNYON_NEG + 0.5980 * IHI + 0.1146 * DYY + 0.1055 * BSO + 4.5041)$$

Tablo 3.7'de elde edilen sonuçlara göre, uzun dönem katsayıların ve "C" sabit katsayısının istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, yönetim endeksi ortalamasındaki artış veya azalışların ekonomik büyüme oranını aynı yönde etkilediğini göstermektedir. Başka bir deyişle, yönetim endeksine gelen pozitif ve negatif şoklar ekonomik büyümeyi benzer şekilde değiştirmektedir. Bu nedenle yönetim endeksleri ortalamasındaki artış veya azalışların, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin büyüklüğü açısından bir asimetri olduğu anlaşılmaktadır. Uzun dönem itibarıyla pozitif yönetim ortalamaları katsayısı -3.1489 iken, negatif yönetim ortalamaları katsayısı -0.3022'dir. Bu sonuç doğrultusunda yönetim endeksinde yaşanacak % 1'lik artışın, GDP'de yaklaşık olarak % 3.15'lik azalışa sebep olacağı, bununla beraber yönetim endeksinde yaşanacak % 1'lik azalışın da GDP'de yaklaşık olarak % 0.30 gibi bir azalışa sebep olacağı görülmüştür. Ayrıca, ihracat hacmi endeksi oranında meydana gelecek olan % 1'lik artış (azalış) GDP'de yaklaşık % 0.60 artışa (azalışa), doğrudan yabancı yatırım oranındaki % 1'lik artış (azalış) GDP'de yaklaşık % 0.11 artışa (azalışa) ve brüt sermaye oluşumu oranındaki % 1'lik artış (azalış) GDP'de yaklaşık % 0.10 gibi bir artışa (azalışa) sebep olacağı görülmüştür.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar

Yönetişim kavramı, devletin yönetimiyle sınırlı kalmayıp diğer paydaş gruplarını da içine alan geniş bir perspektife sahiptir. Bu perspektif, karar alma süreçlerinde katılımcılığı, şeffaflığı, hesap verebilirliği, iş birliğini ve sorumluluğu teşvik ederek daha kapsayıcı ve adil bir yönetim anlayışını desteklemektedir. Yönetişim ilkeleri, paydaşların etkili bir şekilde katılımını sağlayarak toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini dikkate alma ve ortak çözümler bulma sürecini güçlendirerek değerlendirmeler yapmaktadır (Toksöz, 2008, s.17). Yönetişim, altı farklı göstergeye dayanarak bu değerlendirmeyi yapmaktadır. DB tarafından yayınlanan kamuya açık küresel yönetim göstergeleri: söz hakkı ve sorumluluk, hukukun üstünlüğü, hükümet etkinliği, yolsuzluğun kontrolü, politik istikrar ve şiddetin/terörün yokluğu ve düzenleyici kalitedir (Kaufmann, 2007, s.3-4).

İktisat biliminin önemli konularından biri olan ekonomik büyüme ise, politika yapımcılarının ve araştırmacıların odaklandığı temel bir hedeftir. Bu nedenle, ekonomik büyümeyi anlama ve büyümeyi yönlendiren faktörleri belirleme çabası büyük önem taşımaktadır. Bu çaba, ekonomik büyüme üzerine birçok bilimsel araştırmayı ortaya çıkartmıştır. Ekonomik büyümenin en önemli belirleyicilerinden bir de GSYH'dir (Uyan, 2023, s.63). Bu çalışmamızda da ekonomik büyümeyi ölçmek için kişi başına düşen reel GSYH'yi temsil eden GDP kullanılmıştır.

Tüm ülkelerin en büyük hedeflerinden biri, ekonomik büyümeyi sağlayarak vatandaşlarının yaşam standartlarını yükseltmektir. Ekonomik büyüme ile beraber vatandaşların yaşam standartları daha iyi koşullarda sürdürülebilir olduğu görülmektedir. Bir ülkenin ekonomik büyümesinin temel göstergesi kişi başına düşen reel GSYH'dir. Dolayısıyla kişi başına düşen reel GSYH'yi etkilen diğer koşullar da doğal olarak ekonomik büyümeyi etkileyecektir. Bu çalışmada kişi başına düşen reel GSYH ile yönetim kalitesi arasındaki ilişki sınanmıştır. Bu bağlamda iyi yönetişimin kişi başına düşen gelir üzerindeki asimetric etkisi, Doğrusal Olmayan Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (NARDL) kullanılarak analiz edilmiştir. Modelde kullanılan bağımlı değişken, ekonomik büyüme göstergesi olarak GDP alınırken; bağımsız değişkenler olarak da DB tarafından yayınlanan kamuya açık altı küresel yönetim göstergelerinin ortalamasını temsil eden YON değişkeni ile kontrol

değişkenleri olarak da doğrudan yabancı yatırım (DYY), ihracat hacim endeksi (IHI) ve brüt sermaye oluşumu (BSO) dâhil edilmiştir.

Genel olarak birinci bölümde, çalışma genel hatlarıyla özetlenmiştir. İkinci bölümde ise yönetim kavramı ve önemi, tarihsel gelişimi, temel aktör ve ilkeleri, ölçülmesi ve türleri ile ekonomi büyümenin kavramsal ve kurumsal yapısı, önemi, ölçülmesi ve maliyeti açıklanmıştır. Devamında ise iyi yönetim göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine yapılan ampirik literatüre yer verilmiştir. Genel olarak ikili arasındaki ilişki, ülke ve dönem bazında farklılık göstermiş olsa da çoğunlukla pozitif yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde 1996-2022 yılları arasında iyi yönetim göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Türkiye özelinde zaman serisi analizi metodu ile incelenmiştir. Bu doğrultuda ekonomik büyümeyi temsilen kişi başına düşen reel GSYH kullanılmıştır. Kontrol değişkeni olarak ise doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat hacim endeksi ve brüt sermaye oluşumu değişkenleri modele dâhil edilmiştir. Bu çerçevede kurulan model, Doğrusal Olmayan Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model (NARDL) metodu ile tahmin edilmiştir. Bu bağlamda kurulan modele normallik testi, otokorelasyon testi, değişen varyans testi ve Ramsey-RESET testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre kurulan modelde otokorelasyon, değişen varyans ve model kurma hatasının olmadığı ve modele ait değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir. CUSUM ve CUSUMQ grafikleri ile dönem aralığında parametrelerin istikrarlı olup olmadığı ile yapısal kırılmanın varlığı sınanmış, analiz sonuçlarına göre çalışma döneminde kullanılan parametrelerin istikrarlı olduğu ve yapısal kırılmadan etkilenmediği tespit edilmiştir.

Çalışmada değişkenler arasındaki eşbütünlüşme ilişkisinin varlığı F sınır testi yardımıyla araştırılmıştır. Hesaplanan F istatistiği (4,24), kritik değerden (3,87) büyük olduğundan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiş, sonrasında ise NARDL uzun dönem katsayıları hesaplanmıştır.

Hesaplanan uzun dönem katsayıları incelendiğinde pozitif yönetim endeksi katsayısı -3.1489 iken, negatif yönetim endeksi katsayısı -0.3022'dir. Bu sonuç doğrultusunda yönetimin kalitesinde ki % 1'lik artışın, GDP'de yaklaşık olarak % 3.15'lik azalışa sebep olacağı, bununla beraber yönetimin endeksinde yaşanacak % 1'lik azalışın da GDP'de yaklaşık olarak % 0.30 gibi bir azalışa sebep olacağı tespit edilmiştir. Bu sonuç, yönetim endeksine gelen pozitif şokların, negatif şoklara kıyasla

kişi başına düşen reel GSYH üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle yönetim endeksi üzerine gelen herhangi bir pozitif şokun yani yönetim kalitesini artıracak politikaların kişi başına düşen geliri azalttığı buna paralel olarak yönetim endeksinde yaşanacak negatif şoklarında kişi başına düşen geliri azaltacağı sonucuna varılmıştır. Bu durum, ilgili dönemde Türkiye örnekleminde, yönetim kalitesi ile ekonomik büyüme arasında asimetrik bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Yine elde edilen sonuçlara göre, ihracat hacim endeksinde meydana gelecek %1’lik bir artış veya azalış, GDP’de yaklaşık % 0.60 oranında bir artış veya azalışa neden olmaktadır. Benzer şekilde, doğrudan yabancı yatırım oranında %1’lik bir artış veya azalış, GDP’de yaklaşık % 0.11 oranında bir artış veya azalışa yol açtığı tespit edilmiştir. Ayrıca, brüt sermaye oluşumu oranındaki %1’lik bir artış veya azalış, GDP’de yaklaşık % 0.10 oranında bir artış veya azalış meydana getirdiği tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde çalışmanın ana hipotezi olan “yönetim kalitesi ve ekonomik büyüme arasında ilişki vardır” önermesi kabul edilmiştir. Bununla beraber Türkiye’de iyi yönetim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin, asimetrik bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda yönetim göstergelerinde meydana gelecek artış veya azalışların ekonomik büyüme oranını azaltacağı belirlenmiştir.

4.2. Öneriler

Çalışmada Türkiye’de ilgili dönemler itibariyle iyi yönetim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin, asimetrik bir ilişki olduğu tespit edildiğinden Türkiye özelinde ve genel itibariyle asimetrik ilişki çıkan çalışmalarda, politika yapıcılara ve araştırmacılara aşağıdaki öneriler sunulabilmektedir:

- Asimetrik ilişkiler nedeniyle, yönetim reformlarının ani ve köklü değişiklikler yerine, dengeli ve aşamalı bir yaklaşımla uygulanması tavsiye edilmektedir.
- Yönetim reformları, uzun vadeli ekonomik planlamayla uyumlu olmalı ve bütçe dengelenmesi de göz önünde bulundurulmalıdır.
- Yönetim göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini asimetrik olarak daha ayrıntılı değerlendirmek amacıyla, altı göstergenin

ayrı ayrı incelendiği derinlemesine çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalarla, her bir göstergenin ekonomik büyüme üzerindeki belirli etkilerini ve bu etkilerin potansiyel etkileşimlerinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına olanak tanıyacaktır.

- Çalışmadaki verilere ek olarak, Türkiye'nin yanı sıra farklı ülke gruplarını da içeren bir panel veri modeli kullanılabilir. Bu model sayesinde ülkeler arasında karşılaştırmalı analizlerin yapılabilir. Bu şekilde, farklı ülkeler arasındaki dinamikler daha iyi anlaşılabilir ve yönetim göstergelerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilir.



KAYNAKÇA

- Abdelbary, I., 2018, Governance matters and economic growth: beyond the Egyptian revolution. *Theoretical Economics Letters*, 8(4), 741-754.
- Abdelbary, I., and Benhin, J., 2019, Governance, capital and economic growth in the Arab Region. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 73, 184-191.
- Abrams, B. A. ve Lewis, K. A., 1995, Cultural and institutional determinants of economic growth: a cross-section analysis, *Kluwer Academic Publishers*, 83, 273-289.
- Absadykov, A., 2020, Does good governance matter? Kazakhstan's economic growth and worldwide governance indicators. *Otoritas: Jurnal Ilmu Pemerintahan*, 10(1), 1-13.
- Acar, M., 2017, Yeni kamu yönetiminde yönetişimin önemi ve ülkemizde oluşturulan yönetişim mekanizmaları, Yüksek Lisans Tezi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı*, Kayseri.
- Acemoğlu, Daron vd., 2001, The colonial origins of comparative development: an empirical investigation, *American economic review*, 1369-1401.
- Acemoğlu, Daron vd., 2003, Institutional causes, macroeconomic symptoms volatility, crises and growth, *Journal of Monetary Economics*, 50, 49-123.
- Acer, A., 2019, Türkiye'de 2000 sonrası ekonomik büyümenin başlıca belirleyicileri, Yüksek Lisans Tezi, *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Açıkgöz, Ş., 2007, İktisadi büyümenin kaynakları: doğrusal olmayan dinamiklik, oynaklık ve yapısal değişim, Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı*. Ankara.
- Adzima, K., and Baita, K., 2019, The impact of governance on economic growth: An empirical assessment in Sub-Saharan Africa. Available at SSRN 3470607.
- Akçay, M., 2013, Belediyeler ve iyi yönetişim, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi (Yönetim Bilimleri) Anabilim Dalı*, Ankara.
- Akyel, R. ve Köse, H. Ö., 2010, Kamu yönetiminde etkinlik arayışı: etkin kamu yönetimi için etkin denetimin gerekliliği.
- AlBassam, B. A., 2013, The relationship between governance and economic growth during times of crisis. *European Journal of Sustainable Development*, 2(2), 1-1.
- Ali, M., 2015, Governance and good governance: a conceptual perspective, *Dialogue (Pakistan)*, 10(1).

- Aliyi, F., 2020, Yönetişim ilkeleri çerçevesinde uluslararası örgütlerde yönetim: TÜRKSOY örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü* Ankara.
- Al-Naser, M. and Hamdan, A., 2021, The impact of public governance on economic growth: Evidence from gulf cooperation council countries. *Economics & Sociology*, 14(2), 85-110.
- Alomaisi, N., Schomacker, R., and Shmaileh, A., 2016, The impact of governance on economic Growth in Yemen: an empirical study. *International Journal of Management and Applied Sciences*, 2(2), 116-170.
- AlShiab, M. S. I., Al-Malkawi, H. A. N., and Lahrech, A., 2020, Revisiting the relationship between governance quality and economic growth. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 10(4), 54.
- Amorim, G., and Da Silva, M. E. A., 2016, Governance and growth: A panel var approach. Erişim adresi: https://www.anpec.org.br/encontro/2016/submissao/files_I/i6-b664b335dcf00c41e5f5adbbd539cbd1.pdf, [Erişim Tarihi: 20 Ocak 2024].
- Apaydın, F., 2013, Büyümenin ekonomi politiği: Türkiye örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı*, Çorum.
- Apergis, N., 2014, Asymmetric real exchange rate pass-through and poverty in China: evidence from a nonlinear model, *Applied Economics Letters*, DOI: 10.1080/13504851.2014.990615
- Arndt, C. E., 2009, Governance indicators, Doctoral Thesis, *Maastricht University*, Boekenplan.
- Artan, S., & Hayaloğlu, P. (2014). Kurumsal yapı ve iktisadi büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *Sosyoekonomi*, 22(22).
- Aslan, F., 2010, İktisadi büyümenin ekolojik sınırları ve kalkınmanın sürdürülebilirliği, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, Ankara.
- Awan, R. U., Akhtar, T., Rahim, S., Sher, F., and Cheema, A. R., 2018, Governance, corruption and economic growth. *Pakistan Economic and Social Review*, 56(1), 1-20.
- Aydın, A. H., 2013, *Kamu yönetimine giriş*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ayman Güler, B., 2003, Yönetişim: tüm iktidar sermayeye, *Praksis*, 9(105), 102.
- Bağun, M., 2005, The quality of governance and economic growth in Croatia. *Financial theory and practice*, 29(4), 279-308.

- Barış, A., 2020, Uluslararası ekonomik kuruluşların yönetim yaklaşımı, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(02), s.417-425.
- Başol, K., Durman, M., ve Çelik, M. Y., 2005, Kalkınma sürecinin lokomotif; doğal kaynaklar, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 61-71.
- Benlahcene, A., Akmal Ismail, N. S., Kacemi, T., and Lim, C. Y., 2019, Causal linkage between political, economic, institutional governance and economic growth: An evidence from the selected GCC countries. *Journal of Governance and Development (JGD)*, 15(1), 51-63.
- Beşkaya, A. ve Manan, Ö., 2009, Ekonomik özgürlükler ve demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişkinin zaman serileri ile analizi: Türkiye örneği, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 47-76.
- Bıçkıcı, D. ve Sobacı, M. Z., 2011, Yerel yönetimden yerel yönetişime: postfordizm bağlamında yerel yönetimleri anlamak, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2).
- Boța-Avram, C., Groșanu, A., Răchișan, P. R., and Gavriletea, M. D., 2018, The bidirectional causality between country-level governance, economic growth and sustainable development: A cross-country data analysis. *Sustainability*, 10(2), 502.
- Bouoiyour, J., and Naimbayel, D., 2012, Economic growth in Sub-Saharan Africa: is governance a source of inequality between countries?. In A Paper Presented at the 17th Annual Conference of the African Econometric.
- Bovaird, T., 2005, Public governance: balancing stakeholder power in a network society, *International review of administrative sciences*, 71(2), 217-228.
- Breathnach, P., 2013, Regional governance and regional development: Implications of the Action Programme for Effective Local Government, *Administration*, 61(3), 51-73.
- Buluş, A., 2009, Sivil toplum kuruluşlarına tarihsel bir örnek: Osmanlı vakıfları, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 20-36.
- Cooray, A., 2009, Government expenditure, governance and economic growth. *Comparative economic studies*, 51, 401-418.
- Çayın, M., 2017, Kurumsal yapı göstergelerinin yerel ekonomik kalkınma göstergeleri üzerindeki etkileri: Erzurum ve Batman üzerine bir uygulama, Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, Erzurum.
- Çelik, Y., 2023, Türkiye’de ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki, Yüksek Lisans Tezi, *Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, Zonguldak.

- Çukurçayır, M. A., Özer, M. A., ve Turgut, K., 2012, Yerel yönetimlerde yolsuzlukla mücadelede yönetim ilke ve uygulamaları, *Sayıştay Dergisi*, (86), 1-25.
- Dahman, A., 2023, Good governance and sustainable development in algeria: an econometric analysis 1989-2021, Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi Ortadoğu Ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Ortadoğu İktisat Anabilim Dalı*, İstanbul.
- Doğanay, M. A., ve Değer, M. K., 2020, Kurumlar ve ekonomik büyüme: Panel veri analizi (2002-2018). *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 75-99.
- DPT, 2007, Kamuda iyi yönetim özel ihtisas komisyonu raporu, (Rapor No: 2721). <http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/ezQdE+oik674.pdf>, [Erişim Tarihi: 15 Kasım 2023].
- Durgun, S., 2022, Türkiye'nin göç politika ve uygulamalarında yönetim yaklaşımının önemi: Suriyeli sığınmacılar örneği, Doktora Tezi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Kahramanmaraş.
- Dye, Kenneth M., 1996, Accountability, auditing and democracy, (notes for an address to the common wealth conference of auditors general), Lahore.
- Emara, N., and Chiu, I., 2016, The impact of governance environment on economic growth: The case of Middle Eastern and North African countries. Emara, N. and Chiu, I-Ming (2016). The Impact of Governance Environment on Economic Growth: The Case of Middle Eastern and North African Countries, *Journal of Economics Library*, 3(1), 24-37.
- Emara, N., and Jhonsa, E., 2014, Governance and economic growth: interpretations for MENA countries. Emara, Noha and Jhonsa, Eric (2014). Governance and Economic Growth: The Case of Middle East and North African Countries, 47-71.
- Erdoğan, Z., 2018, İktisadi büyüme kavramı, Günsoy, G ve Erdoğan, Z. (Ed), *İktisadi Büyüme*, Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Ergün, İ., 2006, Yerel yönetimlerde yönetim kavramı ve Avrupa Birliği ile kıyaslanması, Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı*, İzmir.
- Evrensel, A. Y., 2010, Corruption, growth, and growth volatility", *International Review of Economics and Finance*, 19 (3), 501-514.
- Fagbemi, F., Nzeribe, G. E., Osinubi, T. T., and Asongu, S., 2021, Interconnections between governance and socioeconomic conditions: Understanding the challenges in sub-Saharan Africa. *Regional Sustainability*, 2(4), 337-348.

- Feyisa, H. L., Ayen, D. D., Abdulahi, S. M., and Tefera, F. T., 2022, The three-dimensional impacts of governance on economic growth: Panel data evidence from the emerging market. *Corporate Governance and Organizational Behavior Review*, 6(1), 42–55.
- Fidan, Y., 2011, Yönetimden yönetişime: Kavramsal Bir Bakış, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1).
- Figankaplan, T. 2017, Ekonomik büyüme ve kurumsal kalite ilişkisi: Bir panel veri analizi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 11(1), 65-91.
- Firidin, E., 2017, Türkiye’de hes sürecinin iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi: doğu karadeniz örneği, Doktora Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*, Trabzon.
- Gangadharan, L., and Valenzuela, M. R., 2001, Interrelationships between income, health and the environment: extending the Environmental Kuznets Curve hypothesis, *Ecological Economics*, 36(3), 513-531.
- Gani, A., 2011, Governance and growth in developing countries. *Journal of Economic Issues*, 19-39.
- Gillan, S. L., 2006, Recent developments in corporate governance: An overview, *Journal of corporate finance*, 12(3), 381-402.
- Góes, C., 2016, Institutions and growth: A GMM/IV panel VAR approach. *Economics letters*, 138, 85-91.
- Gök, A., 2012, Büyümede yönetişimin rolü az gelişmiş ülkeler, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat (İng) Anabilim Dalı*, İstanbul.
- Göksu, S. ve Balkı, Ali., 2023, *ARDL ve NARDL eşbütünleşme analizleri: adım adım evIEWS uygulaması*, Serüven Yayınevi, Ankara.
- Granger, C. W. J. & Yoon, G., 2002, Hidden cointegration (No. 2), Economics Working Paper Series, San Diego: University of California.
- Gujarati, D. N., and Porter, D. C., 2009, *Basic econometrics*, McGraw-hill.
- Güler, B. A., 2005, Yönetişim: tüm iktidar sermaye, devlette reform yazıları, Paragraf Yayınevi, Ankara.
- Gündoğan, E., 2013, Yönetişim: kuram, boyutlar, uygulama. İçinde Çukurçayır. M. A., Eroğlu. H. T. ve Uğuz. H.E. (Ed.) (s.15). Konya: Çizgi Kitapevi.
- Güriş, S., Çağlayan Akay, E., ve Güriş, B., 2020, *R ile temel ekonometri*, DER Yayınları, İstanbul.

- Güven, A. ve Alan, Ç., 2019, Türkiye’de yerel demokrasiyi güçlendirme aracı olarak yönetim ve yerel yönetimlerde işleyişi, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 47-61.
- Güven, A., Karkacier, A. ve Şimşek, T., 2017, Merkezileşme yerelleşme tartışmaları kapsamında yerel yönetimlerde vesayet denetimi sorunu, *Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management*, 12(2).
- Habitat II, 2000, 5 ülke raporu, yönetim alt bölümü, İstanbul.
- Hayaloğlu, P., 2015, MINT ülkelerinde demokrasi ekonomik büyümeyi nasıl etkilemektedir?, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1(1), 17-29.
- Ho, C. K., 2005, Corporate governance and corporate competitiveness: an international analysis, *Corporate Governance: An International Review*, 13(2), 211-253.
- <https://freedomhouse.org/about-us>, [Erişim Tarihi: 20 Ocak 2024].
- <https://www.icrgonline.com/about-icrg/>, [Erişim Tarihi: 19 Ocak 2024].
- <https://www.transparency.org/>, [Erişim Tarihi: 20 Ocak 2024].
- Huynh, K. P., and Jacho-Chávez, D. T., 2009, Growth and governance: A nonparametric analysis. *Journal of Comparative Economics*, 37(1), 121-143.
- Iheonu, C., Ihedimma, G., and Onwuanaku, C., 2017, Institutional quality and economic performance in West Africa.
- IMF, 2008, Governance of the imf an evaluation, International Monetary Fund, Washington D.C., s.2.
- İçen, H., 2021, Türkiye’de kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki asimetrik ilişkinin analizi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22(2), 1-18.
- İmamoğlu, İ. K., 2021, Yönetişim, inovasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler: gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örnekleri, Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- İzolluoğlu, C., 2019, Zaman serisi birim kök testleri ve bir uygulama, Yüksek Lisans Tezi, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Malatya.
- Jalilian, H., Kirkpatrick, C., and Parker, D., 2007, The impact of regulation on economic growth in developing countries: A cross-country analysis. *World development*, 35(1), 87-103.
- John, K. and Senbet, L. W., 1998, Corporate governance and board effectiveness, *Journal of banking & Finance*, 22(4), 371-403.

- Kaufmann, D., 2007, Yönetişim konuları VI: Toplu ve bireysel yönetim göstergeleri, 1996-2006 (Cilt 4280), Dünya Bankası Yayınları.
- Kaufmann, D., and Zoido-Lobaton, P., 2002, "Governance matters II: updated indicators for 2000-01". World Bank Publications, Vol: 2772. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/613411468765868451/pdf/multi0page.pdf>, [Erişim Tarihi: 20 Mart 2024].
- Kaufmann, D., Kraay, A., and Mastruzzi, M., 2010, The worldwide governance indicators: methodology and analytical issues (*World Bank Policy Research Working Paper* 5430).
- Khan, J., Burdey, M. B., and Farooq, R. M. A., 2019, Governance and economic growth: a case of selected saarc countries. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 39(4), 1383-1394.
- Kıraçlar, F., 2005, Ekonomik büyüme modellerinde beşeri sermaye: içsel büyüme modelinin analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kayseri.
- Kibritçiöğlu, A., 1998, İktisadi büyümenin belirleyicileri ve yeni büyüme modellerinde beşeri sermayenin yeri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 53(01).
- Kickert, W. J., 1997, Public governance in the Netherlands: an alternative to Anglo-American 'managerialism', *Public administration*, 75(4), 731-752.
- Koç, A., 2013, Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme ilişkisi: Yatay kesit analizi ile AB ülkeleri üzerine bir değerlendirme, *Maliye Dergisi*, 165, 241-285.
- Kostić, V., Ljajić, S., Cvetanović, S., and Nedić, V., 2019, Quality of institution and economic growth of the countries of the european union and the western balkans. *Facta Universitatis, Series: Economics And Organization*, 117-127.
- Kucuker, C., 2003, Türkiye iktisat kongresi büyüme stratejileri çalışma grubu, Discussion Paper, Turkish Economic Association, No. 2003/5.
- Kutlar, A., 2017, Ekonometrik Zaman Serileri: Teori ve Uygulama EvIEWS ve GiveWin2 (PcGive), 2. Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Lahouij, H., 2017, "Governance and Economic Growth in Developing Economies: A Comparative Study". Master's Theses. 2724.
- Leblang, D. A., 1996, Property rights, democracy and economic growth. *Political Research Quarterly*, 49(1), 5-26.
- Levent, A., 2016, Yönetişim ve yeni kurumsal iktisat, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), s.17-32.

- Liu, J., Tang, J., Zhou, B., and Liang, Z., 2018, The effect of governance quality on economic growth: Based on China's provincial panel data. *Economies*, 6(4), 56.
- Maliye Bakanlığı, 2003, *İyi yönetişimin temel unsurları*, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, s.2-34.
- Mohammadi, H., Mohammadi, M. ve Tirgari-Seraji, M., 2017, Farklı Ülke Gruplarında Kişi Başına GSYİH Büyümesini Etkileyen Faktörlerin Yönetişim Göstergeleri Odaklanarak Araştırılması. *Ekonomik Modelleme Araştırmaları Dergisi* , 8 (30), 109-145.
- Mohammadi, H., Shahnoushi, N., and Ronaghi, M., 2017, The effects of governance indicators on per capita income, investment and employment in selected Mena countries. *Iranian Economic Review*, 21(2), 211-229.
- Morgan, P. J. R., 2019, *Economic growth in a highly constrained environment*, Lulu Basın, https://www.google.com.tr/books/edition/Economic_Growth_In_a_Highly_Constrained/LUXCDwAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=Economic+Growth+In+a+Highly+Constrained+Environment.&printsec=frontcover, [Erişim Tarihi: 10 Ocak 2024].
- Morrissey, O., and Udomkerdmongkol, M., 2012, Governance, private investment and foreign direct investment in developing countries. *World development*, 40(3), 437-445.
- Nawaz, S., Iqbal, N., and Khan, M. A., 2014, The impact of institutional quality on economic growth: Panel evidence. *The Pakistan Development Review*, 15-31.
- OECD, 1995, Participatory development and good governance, development co-operation guidelines series, *Organisation for Economic Co-operation and Development*, s.14.
- Omoteso, K., and Mobolaji, H. I., 2014, Corruption, governance and economic growth in Sub-Saharan Africa: a need for the prioritisation of reform policies. *Social Responsibility Journal*, 10(2), 316-330.
- Ökmen, M. ve Görmez, K., 2009, Türkiye'de yerel gündem 21 ve yerel yönetim uygulamaları, *Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları* (Edit. K.Görmez, ve M.Ökmen), *Beta Yayını*, İstanbul.
- Özdemir, D., ve İmamoğlu, İ. K., 2021, Yönetişim göstergeleri ve büyüme: gelişmiş ve gelişmekte olan G20 ülkeleri için bir nedensellik analizi/Governance Indicators and Growth: A Causality Analysis for Developed and Developing G20 Countries. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 5(1), 113-135.
- Özel, H. A., 2012, Ekonomik büyümenin teorik temelleri, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 63-72.
- Özer, M. A., 2006, Yönetişim üzerine notlar, *Sayıştay Dergisi*, (63), 59-89.

- Özyakışır, D., 2011, Beşeri sermayenin ekonomik kalkınma sürecindeki rolü: teorik bir değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (6:1), 46-71.
- Pamuk, Ş., 2014, *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi (I. Basım)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pasara, M. T., 2021, Economic growth, governance and educational sustainability: A VAR analysis. *Education Sciences*, 11(7), 343.
- Pekar, K., 2020, Technology and corporate governance artificial intelligence, blockchain and crypto, Bachelor's Thesis, *University of Finance And Administration*, Prague.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. J., 2001, Bounds testing approaches to the analysis of level relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326.
- Petrone, F., 2015, Globalizzazione, governance e istituzioni internazionali, s.287.
- Radulović, M., 2020, The impact of institutional quality on economic growth: A comparative analysis of the EU and non-EU countries of Southeast Europe. *Economic Annals*, 65(225), 163-181.
- Ramadhan, M., 2019, Assessing of the impact of good governance and institutions on economic growth in Indonesia. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 8(11), 2594-2598.
- Rhodes, R. A. W., 1996, The new governance: governing without government, *Political studies*, 44(4), 652-667.
- Rodrik, D., 2000, "Institutions for high-quality growth: what they are and how to acquire them", *Studies in Comparative International Development*, 35 (3), 3-31. doi:10.3386/w7540.
- Samarasinghe, T., 2018, Impact of governance on economic growth. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/89834/1/MPRA_paper_89834.pdf, [Erişim Tarihi: 15 Mart 2024].
- Seldadyo, H., Nugroho, E. P., and De Haan, J., 2007, Governance and growth revisited. *Kyklos*, 60(2), 279-290.
- Sevüktekin, M., ve Nargeleçekenler, M., 2007, *Ekonometrik zaman serileri analizi: EViews uygulamalı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Shchegolev, I., ve Hayat, A., 2018, Institutional quality, governance and economic growth: evidence from former Soviet countries. *Journal of Advances in Economics and Finance*, 3(4), 120-127.
- Shin, Y., Yu, B. & Greenwood-Nimmo, M., 2014, Modelling asymmetric cointegration and dynamic multipliers in a nonlinear ARDL framework, In R. C.

- Siddique, H. M. A, Nawaz, A. and Majeed, M.T., 2016, The impact of institutional governance on economic growth: A Panel Data Analysis. *Bulletin of Business and Economics*, 5(4), 210-219.
- Singh, B. P., 2022, Does governance matter? Evidence from BRICS. *Global Business Review*, 23(2), 408-425.
- Süslü, B., Coşkun, B., ve Pank, Ç., 2019, Türkiye için iyi yönetim ve toplumsal refah ilişkisi üzerine bir inceleme, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1), 219-241.
- Şahin, D., 2018, MENA ülkelerinde kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisinin analizi. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 5(1), 1-9.
- Şanlısoy, S. ve Kök, R., 2010, "Politik istikrarsızlık-ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1987–2006)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25 (1), 101–125.
- Şen, F., 2007, Büyüme ve dış ticaret ilişkisi: Türkiye örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı*, İzmir.
- Tarek, B.A. and Ahmed, Z., 2013, " Governance and economic performance in developing countries: an Empirical Study," *Journal of Economics Studies and Research*, Vol. 2013 (2013), Article ID 390231, DOI: 10.5171/2013.390231.
- Ten Berge, A. J., 2012, *Good governance makes sense: a way to improve your mission*, Civil-Military Cooperation Centre of Excellence (CCOE).
- Toksöz, F., 2008, *İyi yönetim el kitabı*, Tesev, İstanbul.
- Tripathi, R., 2017, Good governance: origin, importance and development in india, *International Journal of Development Research*, 7 (11), s.16968-16970.
- TÜRK EKONOMİ KURUMU (TEK), 2003, Büyüme stratejileri Türkiye iktisat kongresi büyüme stratejileri çalışma grubu, *Büyüme Çalışma Stratejileri Metni*, 2003/5, Ankara, <http://www.tek.org.tr>, [Erişim Tarihi: 5 Ocak 2024].
- UNDP, 1997, Governance for sustainable human development: a UNDP policy document, UNDP Publications.
- UNESCAP, 2005, What is good governance? <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>, [Erişim Tarihi: 09 Ocak 2024].
- Uyan, Ö. N., 2023, Ekonomik büyüme konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi, Yüksek Lisans Tezi, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, Tokat.

- Ünlükaplan, İ., Arısoy, İ. ve Canıkalp, E., 2018, “yönetişim kalitesi ve iktisadi büyüme: Türkiye ekonomisi için bir ampirik analiz”, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, (Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı), 487-508.
- Wang, H., and Rosenau, J. N., 2009, China and global governance, *Asian Perspective*, 5-39.
- WORLD BANK, 1989, Sub-saharan Africa: from crisis to sustainable developmen, *The World Bank Publication*, Washington.
- Yağcı, S., 2016, İktisadi büyüme teorileri: 1980 sonrası Türkiye’de makroekonomik değişkenlerin iktisadi büyümeye etkisi, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Anabilim Dalı*, İstanbul.
- Yalçınkaya, Ö. ve Yazgan, S., 2016, Kurumsal Yapının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: G-20 ülkeleri üzerinde bir uygulama (1996-2014), *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* , 7 (4), 31.
- Yerdelen Tatoğlu, F., 2020, Ekonometri: stata uygulamalı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, A., 2019, İyi yönetim ve Türkiye performansı, *Journal of Academic Value Studies*, Vol: 5, Issue: 5; pp: 818-835 (ISSN: 2149-8598).
- Yıldırım, S., 2009, Aghion-howitt büyüme modeli çerçevesinde ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin panel veri analizi, *DPÜ Sbe Dergisi*, 25, 259-268.
- Yolal, M., & Anavatan, A., 2017, Ülkelerarası Büyüme Farklılıklarını Açıklanmasında Kurumların Önemi: Panel Veri Analizi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (632), 39-53.
- Yüksel, M., 2000, Yönetişim kavramı üzerine. *Ankara Barosu Dergisi*, 58(3), 145-159.
- Zhuo, Z., O, A. S. M., Muhammad, B., and Khan, S., 2021, Underlying the relationship between governance and economic growth in developed countries. *Journal of the Knowledge Economy*, 12, 1314-1330.